

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบเรียนศิลปะศึกษาเรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ศึกษา และประมวลมาเพื่อนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีทางศิลปะศึกษาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ
2. พัฒนาการทางศิลปะ และพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยรุ่น
3. หนังสือแบบเรียน และหนังสือแบบเรียนศิลปะศึกษา
4. องค์ประกอบทางรูปแบบของหนังสือแบบเรียน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีทางศิลปะศึกษาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

ศิลปะศึกษาให้ความสนใจพัฒนาการทั้งมวลของมนุษย์ เพื่อการส่งเสริมที่สอดคล้องกับความเจริญเติบโตของเด็ก ศิลปะศึกษาก็มีความจำเป็นต่อการหล่อหลอมลักษณะนิสัย และไม่เพียงแต่จัดให้เฉพาะผู้ที่จะออกไปเป็นศิลปินเท่านั้น แต่ศิลปะศึกษาเป็นสื่อพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมแก่เด็กทุกคน ดังจะได้กล่าวต่อไป

ศิลปะศึกษามีเป้าหมายเพื่อต้องการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ มีความรู้คู่กับความงาม มีอิสระในการแสวงหาคำตอบของชีวิตให้ตนเอง ช่วยพัฒนาประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ อารมณ์ และความรู้สึก (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2530: 25) ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างกว้างขวางเช่น พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Growth) พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Growth) พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Growth) พัฒนาการทางการรับรู้ (Perceptual Growth) พัฒนาการทาง

สังคม (Social Growth) พัฒนาการทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Growth) และพัฒนาการทางสร้างสรรค์ (Creative Growth) (Lowenfeld, 1982: 53-64) พัฒนาการทั้งหมดนี้มีอยู่ในตัวเด็กอยู่แล้วตามระดับวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน แต่การปล่อยให้มันเป็นไปโดยธรรมชาติย่อมไม่พอเพียง ฉะนั้น ศิลปศึกษาจึงมีเป้าหมายที่สำคัญคือ ช่วยขยายขอบเขตของพัฒนาการเดิมสู่ระดับขั้นของพัฒนาการทางศิลปะที่สูงขึ้น (Lowenfeld, 1957: 5)

การส่งเสริมพัฒนาการโดยผ่านกิจกรรมศิลปศึกษาเป็นการสร้างความสมดุลย์ของชีวิตที่ควบคุมโดยสมองซีกขวากับสมองซีกซ้ายซึ่ง เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2529: 38-42) และวิชัย วงษ์ใหญ่, (2534: 25-28) ได้อธิบายไว้พอสรุปได้ดังนี้ สมองของคนเรานั้นมี 2 ซีก สมองซีกซ้ายจะควบคุมการทำงานของร่างกายซีกขวา และสมองซีกขวาจะควบคุมการทำงานของร่างกายซีกซ้าย สมองแต่ละซีกมีหน้าที่การทำงานแตกต่างกันโดยสมองซีกซ้ายเป็นส่วนที่คิด และทำงานในเชิงรูปธรรม เช่น การนับจำนวน การบอกเวลา การสรรหาถ้อยคำ การหาเหตุผล กฎเกณฑ์การวิเคราะห์ การวางแผน ฯลฯ ส่วนสมองซีกขวาทำหน้าที่ด้านจินตนาการ ใฝ่ฝัน สร้างสรรค์ความคิดแบบแปลก ๆ ใหม่ ๆ การซึมซาบในดนตรี และศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ ของคนเราเกิดจากการทำงานของสมองซีกขวา และแสดงให้คนอื่นทราบได้ด้วยการทำงานของสมองซีกซ้าย การทำงานของสมองแต่ละซีกพอแยกแยะออกได้ดังนี้

<u>สมองซีกซ้าย</u>	<u>สมองซีกขวา</u>
สรรหาถ้อยคำ	ไม่มีถ้อยคำ
วิเคราะห์	สังเคราะห์
ใช้เหตุผล	หยั่งรู้เอง
เชิงตรรกวิทยา	ความคิดเชิงสร้างสรรค์
ความแบ่งแยก	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
มีกาลเวลา	ไม่มีกาลเวลา
โหม่เอียงเข้าหากฎเกณฑ์ ทางคณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์	โหม่เอียงเข้าหากฎเกณฑ์ของศิลปะ, ดนตรี

จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวจะเห็นว่า สมองซึกขวารับผิดชอบเชิงนามธรรม อันได้แก่ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ซึ่งเป็นหลักการทางศิลปะที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก และการรับรู้ในเรื่องความงาม ฉะนั้น จึงควรพัฒนาสมองซึกขวาให้สมดุลย์กับสมองซึกซ้าย กิจกรรมศิลปศึกษาเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยพัฒนาสมองซึกขวาเพื่อให้เกิดความสมดุลย์ดังกล่าว ดังนั้น จึงควรส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการของเด็กเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางธรรมชาติของพัฒนาการในตัวเด็ก การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ งานสร้างสรรค์ศิลปะความคิดแปลกใหม่ ๆ จะเกิดขึ้นจากการทำงานของสมองซึกขวาความคิดสร้างสรรค์ของสมองซึกขวาจะเกิดขึ้นได้ย่อมมาจากการรวบรวมวิเคราะห์ของสมองซึกซ้ายก่อน ดังนั้นผู้ที่สามารถทำประโยชน์แก่นุชนชาติได้อย่างมหาศาลก็คือ ผู้ที่ได้รับการพัฒนาสมองซึกทั้งสองซึกอย่างเหมาะสม (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529: 107)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529 : 111-112) ได้กล่าวถึงหลักการ พัฒนาการ และการส่งเสริมศิลปศึกษาว่า

เนื่องจากเด็กมีความคิดคิ่งฝัน (Fantasy) ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการติดตัวเด็กมาตั้งแต่แรกเกิด ถ้าขาดการสนับสนุนพัฒนาอย่างถูกต้องแล้ว การเจริญเติบโตก็จะไม่เป็นไปตามที่เด็กควรจะเป็น จึงควรให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาพรสวรรค์ที่มีอยู่ในตัวเด็กอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

เด็กเล็ก ๆ ไม่ชอบการสอน หรือการคิดที่เต็มไปด้วยเหตุผล และมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เพราะกระบวนการความคิดของเด็กจะใช้สมองซึกขวาเป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นการคิดแบบจินตนาการ และความอิมเมจ ด้วยเหตุผลของธรรมชาติผู้เรียนเป็นเช่นนี้ ศิลปะจึงเป็นสื่อที่จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการเด็กได้อย่างแนบเนียน

จากข้อค้นพบดังกล่าวทำให้การส่งเสริมศิลปศึกษาเป็นไปอย่างมีเป้าหมาย และเป็นผลดีต่อการพัฒนาผู้เรียนในทางที่ถูกต้องต่อไป

ในการเรียนการสอนศึกษาในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้ให้ความสำคัญต่อศิลปศึกษาพอสมควร ดังกรมวิชาการ (2533: 35-36) อธิบายความสำคัญ และแนวทางการปฏิบัติการศึกษา พอสรุได้ดังนี้

ศิลปศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้เด็กอย่างถูกต้องจะช่วยพัฒนาความรู้สึกต่าง ๆ ของเด็กได้เป็นอย่างดี การมองเห็นความสวยงามต่าง ๆ เริ่มด้วยการสังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เด็กเป็นอันดับแรก การเริ่มเรียนศิลปศึกษาในช่วงแรกจึงควรฝึกให้เด็กได้สังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่สวยงาม สะอาดมีระเบียบ เพื่อฝึกให้เด็กเกิดความรู้สึกจากการสังเกตสิ่งอื่น ๆ เหล่านั้น ฝึกให้เด็กเปรียบเทียบด้วยการให้สังเกตธรรมชาติที่มีลักษณะตรงกันข้าม เช่น ธรรมชาติที่เขียวแห้ง ขาดความมีระเบียบปรุปรัง ให้ออกความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วนำความรู้สึกต่าง ๆ ที่ได้รับด้วยการถ่ายทอดความคิดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ถ้าเด็กได้สัมผัสกับสิ่งที่สวยงาม สะอาด ระเบียบเรียบร้อย เด็กก็จะเกิดความชื่นชมในสิ่งที่พบเห็น และสามารถแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยการรับรู้ในความงาม

กล่าวโดยสรุปคือ ทั้งศิลปศึกษาตามหลักการสากล และศิลปศึกษาตามหลักสูตรมีความมุ่งหวังสอดคล้องกัน 3 ประการ คือ

1. กระบวนการความคิดสร้างสรรค์
2. การแสดงออกอย่างเสรี
3. การพัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

สภาพการเรียนการสอนศิลปศึกษาของไทยปัจจุบันมีปัญหาอยู่หลายประการ ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล, (2533) ได้รวบรวมปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ กิจกรรมศิลปะถูกจัดตารางเรียนไว้ในชั่วโมงที่ไม่ใคร่จะสำคัญนักเพราะในระดับนันทบริหารอาจจะคิดว่ากลุ่มวิชาอื่นมีความสำคัญมากกว่า โรงเรียนบางแห่งมีการจัดห้องไว้สำหรับกิจกรรมศิลปะโดยเฉพาะและมีครูสอนศิลปะโดยตรง แต่ในบางโรงเรียนครูศิลปะหรือครูวิชาอื่นที่มาสอนศิลปะไม่มีห้องศิลปะโดยเฉพาะ บางแห่งครูประจำชั้นทำหน้าที่สอนเด็กในชั้นทุกวิชารวมทั้งศิลปะด้วย โดยใช้คู่มือครูสอนกันไปตามหลักสูตรที่วางไว้ เด็ก ๆ ก็เรียนกันไปตามหลักสูตรดังกล่าว ผลคือวิชาศิลปะที่ออกมาก็เป็นเพียงคะแนนที่ปรากฏให้เห็นว่าผ่านหรือไม่ผ่านแต่ไม่ค่อยจะมีการประเมินผล ในเชิงวิเคราะห์วิจัยว่า เด็ก ๆ ได้พัฒนาชีวิตในส่วนลึกซึ่งไปมาเล็กน้อยเพียงใด ผลจากการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าร่วมกับประสบการณ์ส่วนตัวของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2532: 15-16) ได้สรุปถึงสภาพทั่วไป และมีปัญหาการเรียนการสอนศิลปศึกษาดังนี้

1. ปัจจุบันนี้สถาบันการฝึกหัดครูศิลปศึกษามีคณาจารย์ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนอย่างดี คุณภาพ และศักยภาพของอาจารย์จะเป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับคุณภาพของการผลิตครูศิลปศึกษาประการหนึ่ง ส่วนทางด้านศักยภาพ และความพร้อมด้านอื่น ๆ เช่น อาคารสถานที่ สตูดิโอ สื่อการศึกษา งบประมาณ ระบบการบริหาร และบริการสนับสนุนด้านอื่น ๆ คงจะต้องพัฒนาให้เพียงพอ และมีคุณภาพต่อไปในอนาคต

2. สภาพการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาในช่วงระยะเวลา 10 ปี ปรากฏว่าศิลปะสำหรับเด็กอนุบาล หรือเด็กก่อนวัยเรียนได้รับความสนใจจากทางโรงเรียน และผู้ปกครองมากขึ้น มองในภาพรวมจะพบว่า การส่งเสริมศิลปะเด็กวัยนี้จะมีมุ่งเน้นอยู่ที่การเขียนภาพระบายสีมากกว่าการปั้น และการแสดงออกทางศิลปะด้านอื่น ๆ สี่ที่ใช้ส่วนมากจะเป็นสีชอล์ค สำหรับศิลปะเด็กในระดับประถมศึกษาการแสดงออกความคิดสร้างสรรค์ และ จินตนาการจะสนุกมีชีวิตชีวา อยู่ในระหว่างชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น เมื่อดูการแสดงออก และการสร้างสรรค์เกี่ยวกับทางด้านศิลปะของเด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 พบว่าลดลง สภาพการเลือกใช้วัสดุเทคนิคส่วนมากก็จะเน้นการเขียนภาพระบายสี และสี่ที่ใช้ส่วนใหญ่ได้แก่ สีชอล์ค และสีเทียน เช่นเดียวกับกลุ่มเด็กอนุบาล การแสดงออกทางศิลปะของเด็กในกลุ่มต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูในระบบโรงเรียนที่มีความหลากหลายตามสภาพของชุมชนพบว่ามีศักยภาพแตกต่างกันถ้ามองดูภาพรวมของครูประถมศึกษาประมาณสามแสนกว่าคนที่กระจายอยู่ตามโรงเรียนประถมศึกษานั้นมีอยู่ 2 ประเภท คือ มีวุฒิโดยตรงทางด้านการสอนศิลปศึกษา อีกประเภทหนึ่งคือครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษา หรือไม่มีวุฒิทางด้านการสอนศิลปศึกษาเลยครูประเภทหลังนี้สมควรได้รับการส่งเสริมเพื่อพัฒนาการสอนศิลปศึกษาต่อไปการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาโดยทั่วไปมีปัญหาในเรื่องการเตรียมการสอน ความเข้าใจในเนื้อหา และแผนการสอน เนื่องจากครูประถมศึกษาต้องทำหน้าที่สอนทุกวิชานอกจากนี้โรงเรียนประถมศึกษายังขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการเรียน และเครื่องวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ (พีระศักดิ์ เทพไทรรัตน์, 2534) การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ส่วนหนึ่งเพราะนักเรียนระดับประถมศึกษามีฐานะยากจน ไม่สามารถซื้อหรือให้สนับสนุนโรงเรียนได้ส่วนปัญหาการดำเนินการสอนนั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ ทักษะความถนัด และ

ความมั่นใจในการสอน (บรรจง บุญการี, 2532) ด้านสมรรถภาพด้านการสอนนั้น ทั้งครูใกล้ และไกลตัวจังหวัดมีปัญหาในเรื่องการเลือกวิธีการ และเทคนิคการสอน (กษมา สารสมุทร, 2524) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพิภพ บิติ (2533) ที่พบว่า ครูประถมศึกษาส่วนมากมีความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพการสอนศิลปศึกษาด้านการวัดผล และประเมินผล วิธีสอน และเทคนิคการสอน การส่งเสริม การเรียนรู้ของนักเรียน วัสดุ และสื่อการสอน และการเตรียมการสอน

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะศึกษา ทำให้เราได้ทราบว่า การสอนศิลปะศึกษา มุ่งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันทุก ๆ ด้าน ศิลปะศึกษาจึงเป็นสื่อ หรือเครื่องมือเพื่อสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยเฉพาะทางด้านพัฒนาการทางสุนทรียภาพนั้น เป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นผู้มีจิตใจที่ละเอียดอ่อน และมีรสนิยมที่ดี ฉะนั้นจึงควรส่งเสริมพัฒนาการทางด้านนี้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้เรียนมีการเจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย และจิตใจ วิธีการหนึ่งคือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ หรือความชื่นชมศิลปะ (art appreciation) มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรม เพราะการส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ เท่ากับเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ เพื่อให้ผู้เรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้รู้จักตัดสินใจ เลือกหรือทำการประดิษฐ์ตกแต่งให้งามด้วยตนเอง เป็นศิลปะนิสัยที่จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมในทุกๆ ระดับชั้น มีหลักการและเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะมากมายดังจะได้อธิบายต่อไป

หลักการทางศิลปะศึกษา ตามแนวคิดของโลเวนเฟลด์ (1982: 53-64) เน้นการส่งเสริมพัฒนาการ 7 ประการ คือ พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Growth) พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Growth) พัฒนาการทางร่างกาย (Physical Growth) พัฒนาการทางการรับรู้ (Perceptual Growth) พัฒนาการทางสังคม (Social Growth) พัฒนาการทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Growth) และพัฒนาการทางสร้างสรรค์ (Creative Growth) อาจสรุปได้ว่าการพัฒนาผู้เรียนด้วยการสอนศิลปะศึกษา มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมกระบวนการ 3 ประการ คือ

1. ความคิดสร้างสรรค์ (The creative process) มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจินตนาการ ความคิดริเริ่ม สติปัญญา

2. การแสดงออก (The self expression process) มีเป้าหมายทางด้าน การถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเกี่ยวกับ ประสบการณ์ส่วนตัว ภูมิหลัง อุปนิสัย การแสดงออกนี้เป็นการบำบัดทางจิตใจตามหลักการทางจิตวิทยา ช่วยผ่อนคลายความเครียด

3. การรับรู้เกี่ยวกับความงาม (Aesthetic awareness) มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจ รสนิยม รู้จักชื่นชมความงาม มีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติ การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ มีความคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง (ชัยณรงค์ เจริญพานิชกุล, 2533: 5)

การคิดสร้างสรรค์ กับ การแสดงออกเน้นศิลปะปฏิบัติ หรือการผลิตศิลปกรรม (producing art objects) ส่วนการรับรู้เกี่ยวกับความงาม เน้นการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้รู้ วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ หรือ ความซาบซึ้งในศิลปะ

การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาปัจจุบันนี้แทนที่จะเน้นทั้ง 3 ส่วนไปพร้อมกันกลับให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ กับการแสดงออกมาก (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2532: 13) ส่วนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของนักเรียนในอนาคต ช่วยพัฒนารสนิยม และความชื่นชมศิลปะที่อยู่รอบตัว กลับไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง "กิจกรรมศิลปะศึกษาไม่ควรเน้นการผลิตผลงานทางศิลปะเท่านั้น แต่ควรส่งเสริมหรือพัฒนาความชื่นชมศิลปะ การเรียนรู้คุณค่า และให้รู้จักชมศิลปะเป็นด้วย" (Hurwitz, 1977: 1-2) เรายอมรับกันว่าศิลปะศึกษามุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีความมั่นใจ ความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก และความตระหนักในเรื่องความงามจากสิ่งรอบตัว การสอนจึงไม่ควรเน้นเฉพาะเนื้อหาแต่จะต้องพัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ เป็นอันดับแรก (Micheal, 1983: 41)

ศิลป์ พีระศรี (2515 :17) ได้ให้ความหมายคำว่า Art appreciation ว่า การรู้คุณค่าทางศิลปะ (Art appreciation) หมายถึงอำนาจทางความคิด และจิตใจที่ทำให้ รู้จักนิยม หรือเข้าใจค่าของศิลปะได้ถูกต้องอันควรแก่ศิลปะนั้น ๆ บุคคลอาจนิยมหรือรู้ค่าของศิลปะทางช่างดีหรือช่างเลวกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกเห็นความปกติของบุคคลผู้นั้น หรือแล้วแต่การศึกษาของผู้นั้น ซึ่งมีหลายบ้าง ประณีตบ้าง คนที่มีความ

สามารถรู้ค่าของจิตรกรรม โดยที่ตนเองไม่เคยมีการศึกษามาอย่างสูงก็มี คนที่มีการศึกษามาแล้วสามารถรู้ได้ว่าศิลปกรรมชิ้นไหนเป็นศิลปะสมัยไหนที่ดำเนินไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้มันได้เกิดความรู้สึกสะเทือนใจรู้สึกนิยมยินดีในสิ่งนั้น อันที่จริง เรื่องความรู้ค่าที่อาจศึกษาอบรมให้เจริญงอกงามขึ้นในความรู้สึกของบุคคลก็ได้ เหตุฉะนั้นประชาชนของประเทศที่มีมาตรฐานการศึกษาสูงส่วนมากจึงมีความรู้สึกในความรู้ค่าสูงขึ้นไปตามกัน

Webster 's New World Dictionary (1957) ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ (appreciation) ว่า หมายถึง "ความเห็นในเชิงบวก การให้คุณค่าการตีค่า หรือการประเมินคุณภาพของศิลปะ การรู้ซึ้งหรือการเข้าถึงศิลปะ ความหรรษา" แต่ สมิธ (Smith, 1966) ไม่เห็นด้วยว่าการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะเป็นความหรรษา เขากล่าวว่า การเรียนรู้คุณค่า (appreciation) กับความหรรษา (enjoyment) มีความแตกต่างกัน การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะต้องมี "กิจกรรมเชิงตรรกะ" (Logical operations) เช่น การหาความหมาย การให้คุณค่า และการอธิบาย ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่มีในความหรรษา กิจกรรมเชิงตรรกะ จะเป็นสื่อนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งจะทำให้ซึ้งในคุณค่าศิลปะเมื่อได้ชม

การส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะนับเป็นผลดีต่อนักเรียน ดังที่ แมททิล และมาร์แซน (Mattil and Marzan, 1981) กล่าวว่า ความชื่นชมศิลปะนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาของเด็ก และควรจะได้รับส่งเสริมการสอนอย่างต่อเนื่อง การที่เด็กได้เรียนรู้จากการมอง การแยกแยะ การบรรยายในสิ่งที่เห็น และการได้รู้จักศิลปะว่ามี ความสำคัญต่อเราอย่างไร เหล่านี้ทำให้เด็กได้มีความใกล้ชิดศิลปะเพื่อที่เด็กจะได้สัมผัส ความอิมเมจใจ ความชื่นชมศิลปะมีประโยชน์ และมีผลในทางปฏิบัติต่อการศึกษาโดยตรงซึ่ง การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะดังกล่าวเป็นการยกระดับขั้นสู่ทักษะหลายด้านเช่น ทักษะทางการพูด ทักษะการสื่อสารความรู้สึกในงานศิลปะ และการรู้คุณค่าความงาม นอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมให้เด็กพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

สงวน รอดบุญ (2514: 13) กล่าวว่า การส่งเสริมศิลปศึกษาหรือความซาบซึ้งในศิลปะย่อมก่อประโยชน์โดยตรงสำหรับผู้ที่มีความสันทัดทางศิลปะ แต่โดยทั่วไป การสอนศิลปศึกษาในชั้นประถม มัธยม วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยนั้น มิได้มีเป้าหมายที่จะให้นักเรียนหรือนักศึกษามีอาชีพในทางศิลปะ แต่เพื่อปลูกฝังให้บังเกิดความรู้คุณค่าทางสุนทรียภาพ รู้จักนำเอาความรู้ในสาขานี้ไปประยุกต์กับการศึกษาวิชาอื่น และการดำเนินธุรกิจการงานตลอดจนการปรับปรุงชีวิตในอนาคตให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการศึกษานั้น มิใช่เพียงแต่สอนให้ทำในภาคปฏิบัติเท่านั้นแต่ควรต้องอบรมให้มีความซาบซึ้งในศิลปะทั่วไป นับตั้งแต่จุดมุ่งหมายของวิชาศิลปศึกษา ความหมายของศิลปะ และหัตถกรรม องค์ประกอบของศิลปะธรรมชาติกับศิลปะการออกแบบ ความเป็นมาของศิลปะโดยสังเขป อิทธิพลของศิลปวัฒนธรรม ศิลปะกับชีวิตประจำวันตลอดจนคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ และศิลปะสากลเหล่านี้เป็นต้น

นอกจากนี้ สงวน รอดบุญ (2514: 14) ยังได้กล่าวถึงการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะว่ามีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นการรู้คุณค่าจะเป็นกำแพงหรือเขื่อนช่วยป้องกันมิให้ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติต้องเสื่อมสลายลง เพราะขณะนี้วัฒนธรรมนานาชาติกำลังเซาะกัดกัดกินใจเยาวชนของเราให้เสื่อมทรามลงทุกขณะทั้งในด้านการแต่งกาย และพฤติกรรม เยาวชนบางกลุ่ม หลงใหลว่ายนอยู่ในวัฒนธรรมของต่างชาติอย่างขาดสติ ดังนั้นการพัฒนาจิตใจจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาด้านวัตถุ

ซีเลนสกี และ ฟิชเชอร์ (Zelanski and Fisher, 1991: 1) กล่าวว่า ความชื่นชมศิลปะเป็นทักษะที่จะต้องเรียนแต่เราจะต้องดูงานศิลปะแบบเปิดใจให้กว้างปกติแล้วคนเราเมื่อสนใจสิ่งใดเราก็ละทิ้งสิ่งอื่น เช่น ในขณะที่เราอ่านหนังสือเราจะไม่ได้ยินเสียงหึ่ง ๆ ของตู้เย็น หรือขณะที่เราขับรถเราก็จะสนใจเพียงถนน และรถที่สวนไปมาโดยที่ไม่ได้สนใจความงามของพระอาทิตย์ยามเย็น แต่ในการมองศิลปะเราจะต้องเปิดจิตใจของเราทั้งหมดเพื่อศึกษาความงามในทุก ๆ ด้านของงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ (form) และเนื้อหา (content) ก็ตาม

ชิล (Shiel, 1976: 15) นำเสนอวัตถุประสงค์เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ 3 ข้อเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงการศึกษาทัศนสุนทรีย์ (Visual Aesthetic Education) คือ การยอมรับ (recognative) ความคุ้นเคย (acquaintive) ความชื่นชม (appreciation) จากจุดประสงค์ของชิลมีเป้าหมายพื้นฐานสองประการอันนำมาซึ่งการศึกษาทัศนสุนทรีย์ คือ

1. การเรียนรู้การชื่นชมศิลปะเพิ่มขึ้น และลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. การเรียนเพื่อเพิ่มคุณภาพด้านการสร้างสรรค์ ความกลมกลืน และการแสดงออกผ่านการใช้สื่อที่เหมาะสม

เบอร์คาร์ท (Burkhardt, 1962 : 52) กล่าวว่า จุดประสงค์หลักของการสอนความชื่นชมศิลปะคือเพื่อที่จะพัฒนา 2 ด้านคือ

1. ความรู้สึกถึงความงาม และความรู้เชิงวิพากษ์วิจารณ์
  2. สภาพ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมทางด้านการสร้างสรรค์
- แนวคิดที่สำคัญ คือ การชื่นชมศิลปะเป็นการทำให้ทราบลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเกี่ยวพันถึงวัฒนธรรมในอดีต และปัจจุบัน อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นการพัฒนาความรู้ของทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ในการเลือกบริโภคศิลปะอย่างฉลาด

เฮอร์วิทซ์ (Hurwitz, 1977: 4-12) ได้กล่าวถึงหลักพื้นฐานของการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งจะเกิดขึ้นกับนักเรียนได้จะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. ความงาม (beauty)
2. ความรู้สึกซาบซึ้ง (empathy)
3. ความรู้ (knowledge)
4. การรับรู้ (perception)
5. กระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (critical process)

ความงาม ความงามในที่นี้เป็นความงามที่อยู่เหนือความงามตามที่คนทั่วไปเข้าใจ เป็นการมองด้วยจิตใจที่ละเอียดอ่อน แม้ศิลปกรรมที่ปรากฏจะดูน่าเกลียดเพียงใดแต่ก็พบความงามได้จากแนวคิด และกรรมวิธีที่ศิลปินสร้างศิลปกรรมนั้น

ความรู้สึกซาบซึ้ง ได้จากการรับรู้เรื่องราว และลักษณะทางรูปแบบของศิลปกรรม
ทัศนคติต่อศิลปะการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ชมกับศิลปกรรม ซึ่งก็คือกระบวนการวิจารณ์ศิลปะ
นั่นเอง

ความรู้ ได้จากข้อมูลองค์ประกอบทางศิลปะ ประวัติศิลปกรรม ประวัติศิลปิน
และยุคสมัยที่มีการสร้างศิลปกรรม เป็นต้น

การรับรู้ คือการรับรู้ศิลปกรรมซึ่งเป็นการมองที่ไม่ได้หยุดอยู่ที่วัสดุ แต่จะต้องนำไปสู่กระบวนการทางสติปัญญา (intellectual process) การมองเพียงเพื่อรู้ว่าเป็น
จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นการรู้คุณค่าที่ตื้นที่สุด ฉะนั้นการจะเข้าถึงการรู้คุณค่าทาง
ศิลปะที่แท้จริงจะต้องรู้จักวิเคราะห์ศิลปะไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ส่วนต่าง ๆ ของศิลปกรรม
หรือวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ล้วนยกระดับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะทั้งสิ้น

กระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์จะต้องประกอบด้วย

1. รู้ในตัวเองงานศิลปะ
2. อธิบายงานศิลปะ
3. เข้าถึงคุณภาพของงาน และวิเคราะห์เนื้อหาสาระ
4. ตัดสินคุณภาพความงามซึ่งจะเข้าสู่ขั้นนี้ได้ต้องผ่าน 3 ข้อข้างต้น คือ

ความงาม ความรู้สึกซาบซึ้ง ความรู้ แล้วนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณา

วินสโลว์ (Winslow, 1942: 272) กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ
การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในระดับประถมศึกษาจะต้องมีกิจกรรมประเมินค่าของศิลปกรรมให้
เด็กได้รู้ซึ่งผ่านการแสดงออกทางศิลปะ และการรู้ค่า (worth) หรือรู้คุณค่า (value)
ในศิลปกรรม ตามแนวคิดของวินสโลว์ การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะสำหรับเด็กประถมมี 2
องค์ประกอบ คือ

1. การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในแบบของอารมณ์ (an emotional type of appreciation) เป็นการรู้คุณค่าจากการได้ชมศิลปกรรมแล้วมีความชื่นชม และเข้าถึงหรือซาบซึ้งศิลปะ ระดับความชื่นชมแบบนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การดูงานศิลปะ

2. การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในแบบของสติปัญญา (an intellectual type of appreciation) มีพื้นฐานจากความเข้าใจหลักการ และเทคนิคทางศิลปะ เป็นความชื่นชมที่ได้รับจากการแยกแยะหรือวิจารณ์เพื่อความซาบซึ้งในคุณค่าความงาม

กล่าวโดยสรุปคือ การส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ เป็นการมุ่งให้ผู้เรียน มีความเจริญงอกงามในจิตใจซึ่งต้องได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ในเยาว์วัย เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะควรมีกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติ โดยเฉพาะกระบวนการวิจารณ์ (critical process) นับว่าเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียน ได้มองศิลปะอย่างละเอียด และเกิดการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้

กิจกรรมการเรียนการสอน และการวิจารณ์เพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในระดับประถมศึกษา

ในระดับประถมศึกษานั้น เน้นการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเด็กกับศิลปกรรมซึ่งจะเกิดกระบวนการต่าง ๆ เช่น การรับรู้ อารมณ์ การสัมผัสทางจิตใจ (intuitive) เฮอรัวิทซ์ (Hurwitz, 1977: 18-20) อธิบายว่าปฏิกริยาเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และสติปัญญาของเด็กด้วย เด็กจะมองภาพด้วยความสนใจ และสะท้อนความรู้สึกส่วนตัวทันทีว่า ฉันชอบหรือฉันไม่ชอบ ซึ่งนั่นคือการเป็นนักชื่นชมศิลปะในระยะเบื้องต้น แต่เพื่อให้การมองศิลปะเป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้น ควรมีครูที่มีความเข้าใจในศิลปะจะช่วยชี้ทางให้นักเรียนเข้าถึงศิลปะได้ดีขึ้น สิ่งสำคัญคือ ครูควรหาสื่อศิลปกรรมมาให้นักเรียนได้ดูอย่างหลากหลาย ให้เด็กฝึกการมอง และวิพากษ์วิจารณ์ดังจะได้อีกต่อไป

ต่อไปนี้เป็นส่วนประกอบ 4 ประการตามแนวคิดของ เฮอรัวิทซ์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งล้วนทำปฏิกริยาต่อกันดังนี้

ผู้ดูศิลปะ (the viewers) ผู้ดูศิลปะในที่นี้หมายถึงนักเรียน แต่เด็กย่อมเข้าถึงศิลปะได้ไม่เท่ากันทั้งขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจส่วนตัวที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ และพื้นฐานทางวัฒนธรรม ทั้งสองประการนี้มีผลต่อทัศนคติ และการรับรู้ของเด็ก ทางด้านความสามารถทางการรับรู้มีความเกี่ยวข้องกับกาย และจิตใจของเด็ก วุฒิภาวะ การยอมรับสถานการณ์ที่เหมาะสม ทั้งหมดนี้ล้วนส่งเสริมให้ผู้ดูศิลปะเข้าถึงศิลปะได้

ครู (the teacher) ครูเป็นคนกลางที่อยู่ระหว่างเด็กกับศิลปกรรม บทบาทของครูคือ การช่วยพัฒนาจิตใจส่วนลึกของเด็ก ครูจะเป็นผู้คิดวิธีการสอน และเทคนิคต่าง ๆ ที่

จะช่วยขยายความรู้ของเด็ก แต่ครูจะต้องไม่ศึกษาอยู่เสมอ ยิ่งครูรู้เทคนิควิธีการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะมากเท่าใดครูก็จะสามารถถ่ายทอดเนื้อหา และพัฒนาการสอนให้น่าสนใจ และจัดกิจกรรมการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้มากเพียงนั้น ครูจะต้องเตรียมตัวศึกษาเนื้อหาศิลปะศึกษา เพื่อการพัฒนาตนเองซึ่งจะช่วยขยายประสบการณ์ให้เด็กเข้าสู่กระบวนการการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้

ศิลปกรรม (the object) การสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือศิลปกรรมที่จะนำมาให้นักเรียนได้ศึกษาจะต้องเป็นเครื่องมือหรือสื่อสร้างความตื่นตัว สร้างแรงจูงใจ และทำให้ชั่วโมงสอนมีชีวิตชีวา ศิลปกรรมช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้น่าสนใจ เด็ก ๆ ไม่จำเป็นจะต้องทราบข้อมูลเกี่ยวกับศิลปกรรมมากมายนัก แต่สำคัญตรงที่ว่าศิลปกรรมนั้นสามารถทำให้เด็กสามารถเข้าถึงคุณภาพความงามได้เพียงใด สิ่งนี้นับว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการสอน การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

การจัดการเรียนการสอน (the setting) สถานที่จัดการเรียนการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะนับว่าเป็นส่วนสำคัญต่อกระบวนการการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะที่มีประสิทธิภาพ สิ่งที่ต้องคำนึงคือ ควรจะจัดการเรียนการสอนที่ใดที่จะสามารถให้เด็กได้ประสบการณ์ทางศิลปะได้ ในโรงเรียน ชุมชน พิพิธภัณฑ์ หรือทุกแห่งประกอบกัน การสอนไม่ควรมีเฉพาะในห้องเรียน แต่ควรจะมีการเปลี่ยนบรรยากาศไปพิพิธภัณฑ์ ไปชุมชน หรือไปห้องแสดงศิลปะของศิลปิน ทั้งหมดนี้ควรจัดให้มีขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดปฏิกิริยาต่อศิลปกรรมที่แท้จริงหรือต่อศิลปินผู้สร้างงาน การจัดการเรียนการสอนที่นับว่าเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

การสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้เปลี่ยนแปลงไปจากการสอนในอดีต ดังที่เฮอร์วิทซ์ (Hurwitz, 1977: 35-36) ได้เปรียบเทียบ ดังนี้

อดีต

1. เน้นปฏิบัติการทำงานศิลปะอย่าง
ทันทีทันใด
2. ผู้สอนเน้นการบ่อนความรู้
และมีครูเป็นศูนย์กลาง
3. สื่อการเรียนการสอนมีเพียง
งานศิลปะจำลองหรือรูปภาพ
4. ศึกษาเฉพาะภาพเขียนและ
เรื่องราวความเป็นมา
5. สอนตามตำรา ความรู้สี่
ขาซึ่งเป็นพื้นฐานสู่การแสดง
ความเห็น ความสนใจ ต่อ
คุณภาพความงาม และสนใจ
เฉพาะภาพที่อยู่ในขอบเขต
ของความดีงาม หรือไม่ผิด
ต่อหลักทางศีลธรรม

ปัจจุบัน

1. ยังไม่ตัดสินคุณค่าจนกว่าได้
พิจารณาศิลปกรรมโดยละเอียด
เสียก่อน
2. กิจกรรมการสอนเน้นการ
วิพากษ์วิจารณ์, การโต้สวนจาก
ที่รับรู้มา, กิจกรรมศิลปะปฏิบัติ
หรือทุกอย่างรวมกัน
3. มีอุปกรณ์การสอนหลายอย่าง เช่น
สไลด์ หนังสือ งานศิลปะจำลอง
รูปภาพงานศิลปะของจริง เทียบ
พิพิชภัณฑ์ เทียบชมห้องแสดงภาพ
และเยี่ยมศิลปินท้องถิ่น
4. ศึกษาศิลปะหลากหลาย ทั้ง
วิจิตรศิลป์ และประยุกต์ศิลป์ อีก
ทั้งศึกษาศิลปะที่ปรากฏทางสื่อ
มวลชนต่าง ๆ เช่น โฆษณาจาก
โทรทัศน์หรือโฆษณาจากนิตยสาร
5. เน้นการแสดงความคิดเห็น คุณภาพ
ทางรูปแบบของงานศิลปะ ยอมรับ
ความงาม และความพึงพอใจ
จากการได้สัมผัสทางประสาททั้ง
5 ฐานะที่เป็นส่วนของประสบการณ์
พิจารณาศิลปะที่มีต่อสังคม ต่อศิลปะ
ของคน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นทาง
บวกเสมอไป ครูไม่ชี้นำความคิด

อดีต

6. สนใจแต่งงานที่ยิ่งใหญ่ในอดีตเท่านั้น
7. ตัวอย่างงานศิลปะที่นำมาเป็นอุปกรณ์การสอนยอมรับและใช้เฉพาะศิลปะตะวันตกเท่านั้น

ปัจจุบัน

- เด็กแต่ปล่อยให้เด็กได้แปลความหมายกันเอง
6. หลีกเลี่ยงการยกย่องอดีตจนเกินไป แต่เน้นการยกย่องความบากบั่นพากเพียรของศิลปิน ทุกยุคทุกสมัย และทุกวัฒนธรรม
  7. ใช้ตัวอย่างงานศิลปะได้กว้างขวางไม่ว่าจะเป็นของประเทศหรือวัฒนธรรมใด เพราะคำนึงถึงความเหมาะสม และจุดสำคัญที่ศิลปินนำเสนอ
  8. ใช้ทุกส่วนของความรู้สึก (Multisensory) เพื่อพัฒนาความรู้สึกซาบซึ้ง (empathy)

เทคนิควิธีการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะต่อไปนี้เป็นกิจกรรมตัวอย่างที่สามารถนำไปสอนในชั้นเรียนระดับประถมศึกษาตามที่เฮอริวิทซ์ (Hurwitz, 1977: 39-54) เสนอไว้จะเห็นได้ว่าเขาส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยเน้นการจัดกิจกรรมให้เด็กมีส่วนร่วม การให้เด็กเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม และส่งเสริมกิจกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

เทคนิคการแสดงความคิดเห็นทางศิลปะ

การแสดงความคิดเห็นทางศิลปะเกี่ยวข้องกับการวิจารณ์ศิลปะ และการสนทนาการวิจารณ์ศิลปะทำให้เด็กมองภาพอย่างเป็นระบบ และค้นพบแง่มุมของศิลปะด้วยตัวเอง และกิจกรรมการสนทนาโต้ตอบกับเด็กเพื่อนำสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ เป็นการแสดงออก และ

การตอบสนองต่อศิลปะของเด็กตามระดับความพร้อมของวุฒิภาวะ โดยส่งเสริมหรือกระตุ้นให้เด็กอธิบายความทรงจำอันประทับใจแล้วนำมาสู่การวาดภาพ และชื่นชมศิลปะ

การสนทนาโต้ตอบจะต้องประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. ผู้ชม หรือนักเรียน (the percipients or viewers)
2. ประเด็นหรือแง่มุมของศิลปกรรม (the subject of the work)
3. วิธีการแสดงออก (the means of expression)

ต่อไปนี้เป็นเทคนิคการจัดกิจกรรมการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะที่เฮอร์วิทซ์ได้รวบรวมไว้ดังนี้

กิจกรรมสนทนากลุ่มใหญ่ (Large Group Discussions) การเรียนศิลปะของเด็ก ๆ นั้นไม่เพียงแต่ต้องมีการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์กันด้วย เพราะในชีวิตจริงของพวกเขาจะต้องพบกับศิลปะมากมายที่มากับสื่อต่าง ๆ เขาจึงต้องเลือกรับในสิ่งที่ซึ่งพวกเขาจะต้องรู้จักการวิเคราะห์แยกแยะซึ่งนักเรียนจะต้องศึกษาให้ครบ 4 ส่วนคือ

1. เทคนิคการสร้างงาน (technique) ศึกษาวิธีการที่ศิลปินสร้างศิลปกรรมการใช้วัสดุ
2. รูปแบบทางศิลปะ (form) ศึกษาโครงสร้างของงานศิลปะ และศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รูปร่าง รูปทรง ฯลฯ ที่มีผลต่องานศิลปะ
3. ความหมาย (meaning) ศึกษาความตั้งใจ หรือเป้าหมาย ของศิลปินผู้สร้างงาน
4. ความรู้สึก (feeling) ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกที่ได้จากการมองศิลปกรรม

เทคนิคการสนทนากลุ่มใหญ่จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีฉายสไลด์ 2 จอเปรียบเทียบกัน แล้วป้อนคำถามช่วยๆ ให้เด็กแสดงความคิดเห็น เช่น

- ครู - ใครอยากจะอธิบายเกี่ยวกับเทคนิคการสร้างศิลปกรรมของงาน 2 ชิ้นนี้ใหม่
- นักเรียน 1 - ภาพต้นไม้ใช้สีน้ำครึบ
- นักเรียน 2 - หนูว่าเป็นภาพสีน้ำมันค่ะ
- ครู - ใช่แล้ว ภาพนี้เป็นสีน้ำมัน แล้วอีกภาพหนึ่งละ ลองเดาซิ
- นักเรียน 1 - สีน้ำหรืออาจจะเป็นสีฝุ่นก็ได้

นักเรียน 2- มันมีลักษณะเรียบๆ และสดใส ไม่เป็นสีทึมๆและผิวขรุขระ เหมือนวาดด้วยสีน้ำมัน
ครู - ดีมากครับ ภาพลักษณะนี้เขาเรียกว่า "เพรสโก้" มีใครรู้จักคำว่าเพรสโก้
ใหม่ (นักเรียนเงียบ) มันเป็นเทคนิคของช่างชาวอียิปโบราณ พวกเขาทดลองบนผนังปูน
ในขณะที่ยังไม่แห้ง

ฯลฯ

วิธีการนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเดา และแสดงความคิดเห็นไม่ว่าจะถูกหรือผิด
ไม่สำคัญ จากนั้นถ้ามีคำใหม่หรือสิ่งใดที่ควรอธิบายก็ทำไปพร้อมกัน

เทคนิคกระบวนการค้นพบ (Discovery Process) เป็นการนำวิธีการสนทนา
ทางศิลปะมาดัดแปลงโดยตัดบทบาทการบอกรู้อย่างคร่าวๆ และให้นักเรียนได้ค้นพบเอง
วิธีการคือ นำเอางานศิลปะที่มีลักษณะแตกต่างกันมาให้ให้นักเรียนชม แล้วให้นักเรียนบอกถึง
ความแตกต่างกันของภาพแต่ละภาพแล้วจดลงบนกระดาษคำซึ่งได้แบ่งไว้เป็นส่วน ๆ แต่ละส่วน
จะใช้จดข้อมูลต่าง ๆ ที่นักเรียนค้นพบในแต่ละภาพ การบอกสิ่งที่เห็นของนักเรียนจะต้องแยก
ประเด็น เช่น วัสดุที่สร้างงาน การนำรูปแบบทางศิลปะมาประกอบเป็นภาพ การให้ความหมาย
รูปแบบหรือลักษณะของศิลปกรรม (style) นอกจากนั้นควรให้นักเรียนเปรียบเทียบหาความ
แตกต่าง และความเหมือนของภาพเมื่อมีคำใหม่ ครูจะสรุปความหมายจากการที่นักเรียนร่วมกัน
นำเสนอคำใหม่ที่ครูบอกเพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ต่อไป สรุปคือ การแสดงความคิดเห็นเป็นการ
เสนอข้อมูลพื้นฐานสู่ประเด็นที่เป็นความรู้หรือเนื้อหาที่ต้องการ จากนั้นก็อาจจะดูการสาธิตให้
นักเรียนชมของศิลปิน ให้ความแตกต่างระหว่างสีน้ำมันกับสีน้ำ

ตัวอย่างการสนทนาทำได้ดังนี้

- ครู - ศิลปินสร้างงานด้วยสีอะไร
- นักเรียน 1 - ผมว่าภาพ ก วาดเส้นครับ
- นักเรียน 2 - ผมว่าภาพ ข จะต้องเป็นสีน้ำมันแน่ ๆ
- นักเรียน 3 - หนูว่าภาพ ค เป็นสีฝุ่นค่ะ
- นักเรียน 4 - หนูว่าภาพ ง ระบายบางๆคงจะเป็นสีน้ำ

- ครู - นักเรียนว่าในภาพเป็นสีบาง ๆ จริงหรือเปล่า (นักเรียนตอบ "จริง")
การระบายสีด้วยสีน้ำเป็นสีบาง ๆ ไขหรือไม่ (นักเรียนตอบ "ไข") ฉะนั้น
สีในภาพนี้เป็นสีน้ำ ฯลฯ

เอคเกอร์ (Ecker, 1973: 70) มีความเห็นสอดคล้องกับเซอร์วิทซ์ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยการเน้นกิจกรรมวิพากษ์วิจารณ์เช่นเดียวกัน เขากล่าวว่า บทเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนค้นพบเองช่วยส่งเสริมลักษณะนิสัย 2 ประการคือ ประการแรก เด็กค้นพบสิ่งต่าง ๆ ในศิลปกรรมโดยไม่มีใครบอกล่วงหน้าเป็นการค้นหาที่ปราศจากกรอบความคิดของผู้อื่น ประการที่ 2 เด็กได้แสดงความคิดเห็นในหลายๆด้านของศิลปกรรมมากกว่าประเด็นเก่าๆที่มักจะถูกพูดกัน

เทคนิคการพูดถึงศิลปะ (Talking About Art) เอคเกอร์ กล่าวว่า เด็กสามารถคิดในลักษณะสร้างสรรค์ผ่านเป็นภาษาพูดซึ่งนำไปสู่การสืบสวนสอบสวนทางความงามได้ (Aesthetic inquiry) เด็กๆไม่เพียงแต่พูดถึงเกี่ยวกับศิลปกรรมเท่านั้นแต่พวกเขาจะพูดในสิ่งที่พวกเขาพูดกันด้วย นั่นคือ นอกจากวิพากษ์วิจารณ์ศิลปะแล้วยังสะท้อนถึงธรรมชาติทางความคิดและปฏิกิริยาเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของพวกเขาเองด้วย เมื่อพลังแห่งจินตนาการและความกระตือรือร้นไม่ถูกปิดกั้น การสืบสวนสอบสวนจะเกิดการเรียนรู้คุณค่า 5 ระดับ คือ

1. การสร้างสรรค์และชื่นชมศิลปะ
2. การวิจารณ์ศิลปะ
3. การท้าทายและสนับสนุนในการตัดสินใจงานอื่น ๆ ต่อไป
4. นำสู่ทฤษฎีศิลปะและศิลปะวิจารณ์
5. วิเคราะห์ทฤษฎีและสนับสนุนหรือคัดค้านทฤษฎีนั้น

วิธีการของ วาเลนไทน์ (Valentine, 1962 : 419) ให้หลักการ 4 ประการของปฏิกิริยาโต้ตอบของเด็กต่อศิลปกรรม วิธีการนี้สามารถประยุกต์กับเด็กได้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาคือ

1. การร่วมกันทางประสบการณ์ (Associative) แสดงออกถึงการอ้างอิงเรื่องส่วนตัวของเด็กที่ได้จากประสบการณ์ของเด็ก เช่น "ภาพนี้ทำให้ผมคิดถึงวันแรกของฤดูใบไม้ผลิ"

2. ความเป็นอัตนัย (Subjective) แสดงออกถึงความรู้สึกชอบหรือพึงพอใจ เช่น "ภาพนี้ผมมองแล้วรู้สึกได้ถึงความสุข"

3. ลักษณะเฉพาะ (Character) แสดงออกถึงความสามารถทางการบรรยายซึ่งเกี่ยวกับตัวศิลปกรรม เช่น "ผมรู้สึกว่าภาพมันมีความเจียบ จนได้ยินเสียงร้องจืด ๆ ของหนูที่อยู่ในห้องนี้"

4. ความเป็นปรนัย (Objective) แสดงออกถึงความสามารถทางการบรรยายรูปแบบในศิลปกรรม เช่น บรรยายในเรื่อง เส้น สี โครงสร้างของภาพ เป็นต้น ตัวอย่างการพูดคือ "มีเส้นเยอะจ้ง หนูดูแล้วสับสนมาก"

ตัวอย่างกิจกรรมการพูดถึงศิลปะตามแนวคิดของวาเลนไทน์ โดยคำนึงความคิดเห็นของเด็กถึง 4 ส่วนคือ

(ครูยกภาพหนึ่งให้นักเรียนดู)

ถาม - ภาพนี้เป็นภาพอะไร มีอะไรเกิดขึ้นในภาพนี้

ตอบ - ผมคิดว่าเป็นสวนสาธารณะ แม่กำลังเล่นกับลูกๆของเธอ

ถาม - สวนสาธารณะที่นำมาพักผ่อนด้วยใช่ไหม ถ้าเป็นสวนจริงๆ พวกเขาอยากมาอยู่ในสวนนี้หรือเปล่า

ตอบ - อยากอยู่ครับ ผมรู้สึกว่ามันเจียบดี มันเป็นภาพความฝัน สวนแบบนี้ผมเคยเที่ยวมาแล้วครั้งหนึ่ง (Character and Association)

ถาม - ภาพความฝันที่เธอพูด เป็นฝันดีหรือฝันร้าย

ตอบ - ฝันดีครับ เจียบสงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงดังหนวกหูเลย (Subjective) อาจจะ
เป็นเพราะเขาใช้สีไม่ร้อนแรงจึงดูร่มรื่น (Objective) ศิลปินวาดภาพนี้ได้ดี
จริง ๆ (Judgment)

ข้อควรจำสำหรับบรรยากาศการสนทนา คือ คำถามจะต้องไม่ชี้ถูกชี้ผิดเพราะเมื่อเด็กตอบผิด เด็กก็จะขวยเงินที่จะอาสาตอบอีก ทางที่ถูกควรจะให้เด็กแสดงเหตุผล ซึ่งคำตอบที่ถูกก็จะค่อย ๆ ออกมาจากเหตุผลนั้น คำถามที่แนะนำสำหรับครูคือ "เธออธิบายสิ่งที่คุณเห็นได้ไหมว่าอะไรเด่นที่สุด มีสีอะไร" เป็นต้น

เฮอรัวิทซ์ (Hurwitz, 1977 : 54-196) ได้ศึกษา และรวบรวมเทคนิคและเกมการเรียนรู้การสอนเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะสรุปได้ดังนี้

เทคนิคจัดเวทีให้วิจารณ์ศิลปะ (Setting the Stage for viewing) ครูควรกระตุ้นให้เด็กวิพากษ์วิจารณ์ศิลปะ ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปกรรมวิธีการครูอาจสมมุติให้นักเรียนอยู่ภายในภาพหรืออยู่ในสถานการณ์ในภาพ แล้วให้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นและรู้สึก ตัวอย่างกิจกรรมตามตอบเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

ครูเริ่มถามให้เด็กตอบในลักษณะบรรยายว่า "นักเรียนเห็นอะไรอยู่ในภาพ"

(descriptive)

ครูถามนำสู่ขั้นร่วมกันทางประสบการณ์ (Association) "ภาพนี้ทำให้เธอคิดถึงอะไรบ้าง สิ่งนั้นเป็นอย่างไรอธิบายหน่อยซิ"

เด็กตอบว่า "ในภาพดูเหมือนมีสีเหลืองเล็ก ๆ อยู่มากมันเหมือนมีหลุมลึกๆอยู่ตรงกลางด้วย ดูไปๆเห็นว่ามันลึกกลงๆ" "ผมนึกถึงบ่อน้ำ บ่อน้ำมีหน้าต่างอยู่ข้างในนึกถึงปิรามิด ดูไปดูมาเหมือนมันเคลื่อนไหวได้"

ฯลฯ

เกมต่อกกล่อง (Match the Boxes) นำกล่องขนาด 4 x 4 เซนติเมตร หรือเล็กใหญ่ตามความพอใจหลายๆอัน ทั้ง 6 ด้านของกล่องได้รับการปะภาพชิ้นส่วนหนึ่งของภาพศิลปะไว้ แล้วให้นักเรียนต่อภาพให้สมบูรณ์แข่งกัน เกมนี้นักเรียนชั้นประถมศึกษาาระดับต้น ๆ จะเหมาะสมมาก

เกมต่อลักษณะของศิลปะ (Style Matching game) เด็กได้รับแจกของชิ้นส่วนเล็กๆของภาพศิลปะจำนวน 12 ชิ้น ครูจะเป็นผู้บอกใบ้ (clues) ในเรื่องลักษณะของภาพ เช่น ความคล้ายคลึงของสี เรื่องราว ระดับของความเหมือนจริง การป้ายกุ่มัน

และการจัดรูปแบบของงาน แล้วให้นักเรียนยกภาพที่ตรงกับครูปอกไม้ขึ้นแล้วตอบว่า เป็นภาพอะไร ใครวาด

ตัวอย่างการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

ครู - ฉันชอบการใช้สีของเขา เป็นสีสดใส บ้ายสีเป็นเส้นเล็ก ๆ มากมายหลายทิศทาง เขาแสดงการไหลของน้ำด้วยการใช้สีป้ายเป็นเส้นเล็ก ๆ รวมกันเป็นเส้นคดโค้ง เขาวาดสิ่งต่างๆโดยเน้นการใช้เส้นรอบนอก เขาป้ายสีหยาบๆและใช้สีหนา ๆ ตอบชื่อว่าใคร

นักเรียน - ภาพของแวนโก๊ะ (พร้อมกับยกภาพขึ้น)

ฯลฯ

เกมจับคู่โดยการสัมผัส (Match by Touch) ครูนำภาพประติมากรรมต่างๆมาให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนคลำประติมากรรมจำลองที่บรรจุอยู่ในถุงผ้าหลายๆถุง กิจกรรมนี้อาจทำให้ยากขึ้นโดยการใช้ประติมากรรมอื่นที่มีลักษณะคล้ายกับประติมากรรมที่เป็นคำตอบถูกมาให้นักเรียนคลำ กลุ่มใดตอบได้มากเป็นผู้ชนะ

เกมปริศนาก่อนตอบ (Tic Tac Toe) แบ่งนักเรียนในห้องเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีหัวหน้า 1 คน ครูฉายสไลด์ให้เด็กดูแล้วให้หัวหน้าปรึกษากลุ่มที่มาก่อนลุกขึ้นตอบคำถามของครูที่เกี่ยวกับภาพสไลด์ถ้าตอบได้กลุ่มนั้นจะได้ 1 คะแนน สะสมไปเรื่อยๆ จนหมดเวลา แล้วให้อีกกลุ่มหนึ่งทำบ้าง หมดเวลารวมคะแนน กลุ่มใดได้คะแนนมากที่สุด ตัวอย่างคำถามมีดังต่อไปนี้

ภาพ เกอร์นิกา วาดโดยปิกัสโซ

1. ภาพนี้เป็นภาพเกี่ยวกับอะไร

ก. งานฉลอง

ข. ประท้วง

2. ลักษณะของภาพนี้เขาเรียกว่า

ก. เหมือนจริง

ข. กึ่งเหมือนจริง

ค. นามธรรม

3. ศิลปินใช้สีขาวดำเพราะอะไร

ก. ปีกัสโซ ไม่ชอบสี

ข. สมัยของเขายังไม่มีสีใช้

ค. เขาคิดว่าการใช้สีไม่สามารถแสดงสิ่งที่เขาตั้งใจสื่อมายังผู้ชมได้เท่าสีขาวดำ

ง. เขาใช้สีไม่เป็น

เกมรับรู้รูปภาพ ผู้ใหญ่เข้าใจโลกด้วยการมองเห็น และอธิบายวัฒนธรรมได้อย่างเข้าอกเข้าใจแต่เด็ก ๆ จะต้องค่อย ๆ เรียนรู้ในสิ่งที่เขาเห็น ได้ยิน สัมผัส รู้สึก และจากการกระทำ เกมรับรู้รูปภาพเป็นการให้เด็กตอบสนองผ่านทางภาษาหรือจากการได้ดูภาพแล้วครูจะเป็นผู้ถามให้เด็กอธิบายความรู้สึกที่ได้รับจากภาพ เช่น เสียง กลิ่น สัมผัส เป็นต้น เด็ก ๆ จะอธิบายอย่างอิสระ เขาอาจพูดถึงความรู้สึกของเขา ทักษะของเขาและปฏิกิริยาที่เขาเกิดต่อภาพอย่างทันทีทันใด คำถามจะเป็นลักษณะสมมุติ เช่น "ถ้าภาพนี้เป็นคนตรีมันจะมีเสียงอย่างไร" "ถ้าเธอสามารถลงไปเดินในภาพนี้ได้ พื้นที่รอบ ๆ จะมีลักษณะอย่างไร" "ถ้าเธอได้กลิ่นได้ ภาพนี้จะมีกลิ่นอย่างไร" "ถ้าเธอเคลื่อนไหวได้อย่างภาพนี้ ร่างกายเธอจะมีลักษณะอย่างไร" เป็นต้น

เกมความจำ ครูนำภาพมาให้ให้นักเรียนดูโดยละเอียด และให้นักเรียนพยายามจำสิ่งต่าง ๆ ในภาพให้มากที่สุด แล้วครูจึงพลิกกลับ จากนั้นครูถามนักเรียนถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาพ และถามความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับภาพทั้งหมดใครที่พูดเรื่องใดแล้ว คนอื่นจะไม่พูดซ้ำ เกมจะค่อยๆยากขึ้นเพราะคำตอบจะน้อยลง ๆ นักเรียนคนใดหรือกลุ่มใดต่อไม่ได้จะเป็นฝ่ายแพ้

เกมสร้างสรรค์ทางอารมณ์ เกมสร้างสรรค์ทางอารมณ์ เกี่ยวกับศิลปกรรมที่สร้างอารมณ์ให้เด็กต่างๆและยังเป็นการศึกษาอารมณ์ของศิลปินผู้สร้างศิลปกรรม ครูอาจถามเด็ก ๆ ว่า "ภาพนี้ทำให้นักเรียนรู้สึกอย่างไรบ้าง" คำถามลักษณะ เช่นนี้มุ่ง เน้นความรู้สึกส่วนตัวของเด็ก และยังเป็นการฝึกศัพท์ทางศิลปะแก่เด็ก ๆ อีกด้วย

เริ่มโดยการให้เด็กได้ดูภาพในลักษณะต่าง ๆ เน้นทางอารมณ์ภาพเป็นหลัก เช่น สดใส เศร้าโศก เป็นต้น

ให้เด็กอธิบายอารมณ์ภาพ แล้วครูเขียนลงบนกระดานดำ อาจแบ่งประเภทของคำตอบที่ได้จากนักเรียนดังนี้

อารมณ์ตื่นตัว (Active)		อารมณ์เฉื่อย (Passive)	
สนุกสนาน	ตื่นเต้น	สงบ	เศร้า
น่าขัน	ตื่นตระหนก	ผ่อนคลาย	เหงา
ขี้เล่น	เร่าร้อน	นิ่ง	ระทมทุกข์
รื่นเริง	เผ็ดร้อนรุนแรง	หนาว	น่าหวาดหวั่น

ครูควรเน้นให้นักเรียนแยกให้ออกว่าอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ส่วนตัวซึ่งได้จากประสบการณ์ หรือความเป็นสากลซึ่งยอมรับทั่วไป

เกมจับคู่ระหว่างเนื้อหากับภาพ ภาพอาจเป็นภาพโปสเตอร์ก็ได้ ส่วนเนื้อหาอาจจะเป็นประวัติตอนใดตอนหนึ่งหรือ คำพูดตอนใดตอนหนึ่งของนักวิจารณ์ ให้นักเรียนจับเนื้อหาขึ้นมาแล้วทายว่า สัมพันธ์กับภาพใด จากนั้นอาจดูคำเฉลยทางด้านหลังของเนื้อหาได้

เกมหาสมบัติ พาเด็กไปชมพิพิธภัณฑ์หรืองานแสดงศิลปะ ก่อนไปครูให้กระดาษบรรจข้อมูลความที่เกี่ยวกับศิลปะในงาน แล้วให้นักเรียนตอบว่า ข้อมูลใดตรงกับศิลปกรรมชิ้นใด ตัวอย่างกระดาษบรรจข้อมูล

1. การวาดภาพระบายสีในศิลปกรรมทำได้หลายอย่าง ภาพใดที่ใช้เทคนิคการวาด เป็นแบบป้ายสีเป็นจุด ๆ หรือขีดเล็ก ๆ ดูกว้าง ๆ จะดูไม่ออก แต่พอถอยห่างออกมาจะเห็นเป็นรูปโบสถ์วิหารมีประตูหน้าต่าง และลวดลายสวยงาม

ตอบ .....

ฯลฯ

2. นักเรียนบอกได้ไหมว่าภาพใดใช้เทคนิคการสร้างภาพอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

ก. สร้างด้วยแปรงเล็ก ๆ   ตอบ.....

ข. สร้างด้วยแปรงทาสีบ้าน   ตอบ.....

ค. ใช้วิธีฉู่หรือปาดด้วยมือ   ตอบ.....

ง. ใช้วิธีเทสีลงไป   ตอบ.....

บทบาทการประเมินศิลปกรรม แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้สะสมศิลปะ กับผู้นำศิลปะออกมาให้ประมุขให้นักเรียนประเมินค่าว่าชิ้นใดควรจะมีราคาสักเท่าใดเพราะเหตุใด ผู้ให้ประมุขควรบรรยายประวัติ และความดีเด่นของศิลปกรรม ส่วนผู้ประมุขก็ต้องทราบประวัติ และคุณค่าของศิลปกรรมที่ตนสนใจ เพื่อประกอบกับการตัดสินใจประเมินในการประมุข

บทบาทการออกแบบ สมมุติให้นักเรียนเป็นนักออกแบบตกแต่งโดยออกแบบสร้างอาคารในที่ดินที่กำหนดให้เด็ก ๆ เสนอความเห็นว่าจะออกแบบอย่างไร และอยู่ที่แห่งใดแล้ว วาดลงในแผ่นกระดาษหรือจัดเป็นศิลปะ 3 มิติก็ได้

การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ทำให้เด็กได้ประสบการณ์ และเป็นสิ่งที่น่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก เพราะในพิพิธภัณฑ์เด็กได้เห็นศิลปกรรมที่หลากหลาย และเป็นของจริงซึ่งได้เห็นถึงวิธีการสร้างงานด้วยว่าเขาใช้สีอะไร ระบายอย่างไร พื้นผิวเรียบหรือขรุขระ การชมศิลปกรรมในพิพิธภัณฑ์เด็กได้ดูของจริง และได้ประโยชน์ดังนี้

1. เพื่อให้เด็กได้พัฒนาประสบการณ์ของตนที่ได้จากการได้แนวคิด และข้อมูลต่าง ๆ ของศิลปกรรมในพิพิธภัณฑ์
2. เพื่อส่งเสริมประสบการณ์จากข้อมูล และประสบการณ์สู่การพัฒนาความสามารถที่จะเข้าใจ และชื่นชมศิลปะ
3. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งพบเจอในชีวิตประจำวัน
4. เพื่อให้โอกาสเด็ก ๆ ได้รับสาระต่าง ๆ ที่สื่อออกมาจากศิลปกรรมโดยตรงของศิลปะ
5. เพื่อให้โอกาสเด็ก ๆ ได้เปลี่ยนบรรยากาศจากการปฏิบัติศิลปะเดิมเป็นการไปทัศนศึกษา

หน่วยการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ต่อไปนี้จะเหมาะสำหรับการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในระดับประถมศึกษา

การสอนเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะต้องมีวิธีการที่หลากหลาย โดยเริ่มจากการศึกษาศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ต่อไปหน่วยการเรียนรู้นี้อาจเป็นเรื่อง

เกี่ยวกับประวัติศิลปิน วิธีการทำงานของเขา กลุ่มศิลปะในช่วงเวลาของเขา ลักษณะงานของเขา หน่วยการเรียนรู้ต่อไปศึกษาเทคนิคการปั้น ให้อี วาดเส้น เป็นต้น ครูควรเริ่มให้เด็กรู้จักพื้นฐานการให้อี การทำพื้นผิวในลักษณะต่าง ๆ โดยจัดให้เป็นลักษณะเสนอความเห็น และวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างง่าย ๆ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้เรื่อง ละครสัตว์ กับศิลปะ เด็ก ๆ ย่อมเคยชินกับ ละครสัตว์ เพราะความหลากหลายที่ตื่นเต้น จึงเหมาะสำหรับเด็กประถมศึกษา ละครสัตว์จึงเป็นสื่อนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้ มีศิลปิน หลายคนมักจะวาด เรื่องละครสัตว์ ครูควรรวบรวมผลงานเหล่านั้นมาให้เด็กนักเรียนได้ชม และวิพากษ์วิจารณ์กัน ดูเรื่องสี เส้น รูปร่าง รูปทรงที่ศิลปินจัดอยู่ในภาพ มีฉากต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เช่น เกวียนลากสี, แผ่นโฆษณา รูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น

หน่วยการเรียนรู้เรื่อง เครื่องยนต์ กับศิลปะ เด็กมักสนใจเครื่องยนต์กลไก การนำภาพจิตรกรรมหรือประติมากรรมที่เป็นเครื่องยนต์กลไกมาให้เด็กได้ดูและวิพากษ์วิจารณ์ก็เป็นกิจกรรมที่น่าตื่นเต้น และน่าสนใจไม่น้อยเพราะภาพนั้นเป็นความจริงของสังคม และสามารถบอกยุคสมัยตามเครื่องยนต์นั้นได้

เมื่อเด็กได้แสดงความเห็นกันแล้ว ครูควรนำเสนอหน่วยที่เสนอต่อเนื่องกัน คือ ผลิตผลงานศิลปะ โดยใช้สื่อต่าง ๆ อย่างอิสระ ครูอาจนำชิ้นส่วนเหล่านั้นมาประกอบเป็นประติมากรรมที่น่าทึ่งได้ ต่อไปครูอาจนำนักเรียนชมโรงเรียนอุตสาหกรรม เพื่อนำประสบการณ์จากการเห็นมาสร้างงานศิลปะต่อไป

กิจกรรมสุดท้ายที่เสนอแนะคือ ครูสร้างความตื่นเต้นโดยการนำชิ้นส่วนเครื่องยนต์มาทำประติมากรรมและเป็นประติมากรรมที่เคลื่อนไหวได้ ก็จะเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับเด็กประถมศึกษามากที่สุด

แหล่งวัสดุสำหรับหน่วยการเรียนรู้คือ ป่าซาร์ถยนต์ ร้านเชียงกง ครูศิลปะที่สนใจวิทยาศาสตร์หรือเครื่องยนต์กลไกอยู่บ้างก็จะเป็นประโยชน์ต่อการสอนในลักษณะนี้มาก

หน่วยการเรียนรู้เรื่อง การดูภาพศิลปะ การดูภาพศิลปะนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ควรมีภาพหลากหลายให้เด็ก ๆ ชม ภาพศิลปะเด็ก ภาพของศิลปินสมัครเล่น และศิลปะจากศิลปินของโลกการนำเสนออาจทำให้น่าสนใจได้คือ ดูวิดีโอทัศน์ หรือสไลด์

ยกตัวอย่างคำบรรยายดังนี้

"ฉันมีอะไรมาให้เธอทำ ฉันมีอะไรมาให้เธอดู และเมื่อดูแล้วพวกเราก็จะวิพากษ์วิจารณ์กัน พวกเธอคงเกิดความคิดที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ มานำเสนอ มันคงจะสนุกมากทีเดียวที่ได้ยินความคิดหลากหลายจากเธอ"

หลังจากบรรยายแล้ว ครูฉายสไลด์ภาพศิลปะเด็กให้นักเรียนดู ครูพูดว่า

"ผู้วาดภาพนี้เป็นศิลปินหรือเปล่าเธอว่า" จากนั้นให้เด็กๆสะท้อนความคิดของเขาออกมา จากนั้นครูเสนอความคิดเชิงขั้วกันว่า

"ไม่ว่าเธอจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม เธอก็เป็นศิลปินได้ ถ้าเธอผลิตผลงานอย่างตั้งใจ และสิ่งนั้นก็มีความสำคัญสำหรับเธอมากด้วย"

ฯลฯ

การประเมินผลการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

การประเมินผลการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะทำให้ครูได้ทราบระดับของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ ดังนี้

การประเมินผลกิจกรรมการชมศิลปะ (Visual learning) เฮอริวิทซ์ (Hurwitz, 1977: 216-220) ได้ให้แนวทางการประเมินการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ และได้ให้แบบตรวจพฤติกรรมผู้เรียนในการชมศิลปะประกอบด้วยระดับขั้นต่าง ๆ ดังนี้ การสังเกต การบรรยาย ความสัมพันธ์ของภาพตามที่เห็น การแยกแยะ และการสังเคราะห์ความรู้ทางศิลปะ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการทางพฤติกรรมที่สูงขึ้น ๆ กล่าวคือถ้าเด็กเพียงแต่สังเกตแต่ไม่ได้คิด ก็ได้เพียงความรู้ความเข้าใจระดับธรรมดา แต่ถ้าปรากฏชัดว่า นักเรียนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาพที่ปรากฏกับรูปแบบทางศิลปะ หรือระหว่างภาพที่ปรากฏกับการจัดรวมกันเข้าถึงขั้นนี้ถือว่านักเรียนเข้าใจได้สูงขึ้นได้

ครูอาจจะบันทึกปฏิกิริยาของเด็กที่มีต่อศิลปะ จากการเขียน การพูด แบบตรวจพฤติกรรมต่อไปนี้จะช่วยให้ครูได้ประเมินพฤติกรรมเห็น และได้ความก้าวหน้าของเด็กตลอดช่วงเวลาที่ทำการสอนได้

ตัวอย่างแบบตรวจพฤติกรรมของเด็กต่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

พฤติกรรม

ไม่สามารถ   เข้าใจ   เข้าใจและ
เข้าใจได้   ได้บ้าง   ทำได้

การสังเกต

1. นักเรียนสามารถบอกได้ว่าเป็นศิลปกรรม ประเภทใด เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม การร่างดินสอ ฯลฯ	...	...	...
2. นักเรียนสามารถอธิบายถึงเรื่องราวของภาพและ บอกเรื่องรูปแบบทางศิลปะได้ เช่น สี เส้น องค์ประกอบ ฯลฯ	...	...	...
3. นักเรียนสามารถอธิบายส่วนต่างๆ ที่ประกอบเป็น เรื่องราวในงานศิลปะนั้น	...	...	...
4. นักเรียนระบุได้ถึงสิ่งต่างๆ ตามเรื่องราวที่ ศิลปกรรมนั้นแสดงออกมา	...	...	...

การบรรยายความสัมพันธ์ของภาพตามที่ได้รับ

1. นักเรียนสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์กันของ รูปแบบต่างๆ ในงานศิลปะนั้น ๆ ได้	...	...	...
2. นักเรียนสามารถบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ศิลปกรรม กับส่วนประกอบรอบๆ ที่ศิลปกรรม นั้นตั้งอยู่ได้	...	...	...

3. นักเรียนสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์กัน
ระหว่างงานศิลปะทั้งหมด กับ รูปที่เป็นจุด
เด่นภายในภาพได้

... ..

การแยกแยะ

1. นักเรียนสามารถแยกแยะได้ว่า สิ่งใดเป็น
ส่วนสำคัญ หรือสิ่งใดเป็นจุดเด่นของเรื่องราว
2. นักเรียนสามารถชี้ได้ว่าสิ่งใดเป็นส่วนสำคัญ
ทางรูปแบบโดยใช้เกณฑ์ของตนเอง หรือตาม
หลักการทางศิลปะ
3. นักเรียนสามารถจัดระเบียบส่วนสำคัญต่างๆ
โดยเน้นการจัดองค์ประกอบได้

... ..

... ..

... ..

รูปแบบทั่วไปสู่การสังเคราะห์ความรู้ทางศิลปะ

1. นักเรียนสามารถสังเคราะห์ความรู้หรือรวม
หลักการต่างๆ ทางด้านพื้นฐานศิลปะพร้อมทั้ง
ให้เหตุผลในการสังเคราะห์ความรู้นี้ได้
2. นักเรียนสามารถจำแนกโครงสร้างพร้อมทั้งให้
เหตุผลเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์หลักการ
พื้นฐานทางทัศนศิลป์ได้

... ..

... ..

การประเมินด้านภาษาเชิงวิจารณ์ (Critical Language) ภาษาเชิงวิจารณ์
เป็นการใช้ภาษาสู่การวิเคราะห์ซึ่งมีคุณภาพมากกว่าการบรรยายจากความจริงจําธรรมดา
เป็นการส่งเสริมให้เด็กใช้ภาษาที่กว้างขวางเพื่ออธิบายเรื่องรูปแบบศิลปะ เช่น เส้น สี พื้นผิว

รูปทรง รูปร่าง ในเรื่องภาษา นักเรียนจะต้องใช้คำที่ซับซ้อนขึ้น มีการวิเคราะห์วิจารณ์ ครูควรมีเครื่องมือในการทดสอบมีแบบบันทึกหรือมีแผ่นการ์ดให้เด็กบันทึกคำใหม่ จากนั้นครูเรียกดูเป็นครั้งคราว สิ่งควรระวังคือ การเรียนเฉพาะคำศัพท์หรือการสร้างประโยคจากคำ อาจทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายและจะเป็นการทำลายการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้ การเรียนเกี่ยวกับภาษาควรให้มีความสัมพันธ์กับศิลปกรรมเสมอ

การประเมินผลการพัฒนาของเด็กอีกอย่างหนึ่งคือ การดูการเล่นเกมที่เกี่ยวกับภาษาศิลปะ ครูควรเลือกภาพที่แสดงรูปแบบทางศิลปะ เช่น พื้นผิว รูปร่าง เส้น สี แล้วให้เด็กต่อเกม ต่อคำ หรือจับคู่คำ จับคู่ประโยค

ก่อนที่จะถึงขั้นวิจารณ์นักเรียนควรจะได้กล่าวถึงความรู้ในศิลปกรรมนั้นก่อนเพื่อจะได้นำไปพิจารณาตัดสินคุณค่าของศิลปกรรมต่อไป

ต่อไปนี้เป็นกรประเมินความรู้เด็กที่เกี่ยวกับศิลปกรรม 4 ข้อ ดังนี้

1. ชื่อภาพ ชื่อศิลปิน ช่วงเวลาสร้างงาน ลัทธิทางศิลปะ
2. ความเข้าใจของเด็กต่อการพัฒนาทางด้านประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อศิลปกรรม
3. ความเข้าใจของเด็กต่อช่วงเวลาการสร้างศิลปกรรม หรือความรู้เกี่ยวกับ

ศิลปินในช่วงเวลานั้น

4. ความเข้าใจของเด็กที่ส่งผลต่อศิลปินผู้สร้างงานศิลปะ

จากความรู้ที่นำมาสู่ขั้นต่อไปคือการตัดสินคุณค่าความงาม ซึ่งมากกว่าคำว่า "ฉันชอบหรือไม่ชอบ" เด็กจะต้องตอบสนองต่อศิลปกรรมโดยใช้เหตุผลในการตัดสินคุณค่าของเขาได้ เอกเคอร์ (Ecker, 1967 : 5-8) ได้กล่าวถึง ลักษณะการตัดสินคุณค่าของเด็กไว้ดังนี้

ก คือจิตรกรรมที่ดีด้วยเหตุผล ข แต่ผมไม่ชอบ

ก คือจิตรกรรมที่ดีด้วยเหตุผล ข และผมชอบ

ก คือจิตรกรรมไม่ดีด้วยเหตุผล ข และผมไม่ชอบ

ก คือจิตรกรรมไม่ดีด้วยเหตุผล ข แต่ผมไม่ชอบ

ผู้สอนจะต้องฟังเหตุผลของนักเรียนว่ามีความเหมาะสมเพียงใด มีความเป็น

อัตนัย หรือปรนัย

ไมเคิล (Michael, 1983: 41-49) ได้ให้เกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจพฤติกรรมทางจิตพิสัย เกณฑ์ที่ใช้ทดสอบเด็กก่อนเรียนและหลังเรียน โดยครูเป็นผู้พิจารณาให้คะแนน ดังนี้

เกณฑ์การประเมินผลความชื่นชมทางศิลปะ (จิตพิสัย)

ระดับของจิตพิสัย	ได้	ไม่ได้
1. <u>ขั้นรับรู้</u>		
1.1 <u>รู้ว่ามีอยู่</u>		
ถาม - เด็กรู้มีศิลปกรรมอยู่หรือไม่		
ตัวอย่าง - เด็กรู้ว่ามีการเขียนอยู่ในห้อง	...	...
1.2 <u>ตั้งใจรับรู้</u>		
ถาม - เด็กให้ความสนใจภาพเขียนหรือไม่		
ตัวอย่าง - เด็กระบุได้ว่าภาพเขียนในห้องนั้นเป็นรูปผู้หญิง	...	...
1.3 <u>เลือกชมงานที่ตนสนใจที่สุด</u>		
ถาม - เด็กบอกได้หรือไม่ว่าสนใจภาพใด		
ตัวอย่าง - มีภาพเขียนมากแต่เด็กบอกว่าสนใจภาพผู้หญิง	...	...
2. <u>ขั้นตอบสนอง</u>		
2.1 <u>เด็กตอบคำถามได้</u>		
ถาม - เมื่อครูถามเกี่ยวกับศิลปกรรมนั้น ๆ		
เด็กตอบได้หรือไม่		
ตัวอย่าง - เมื่อถูกถาม เด็กสามารถตอบได้ว่ามีภาพเขียนผู้หญิงอยู่ในห้อง	...	...

2.2 ตอบสนองอย่างเต็มใจ

ถาม - เด็กตอบสนองต่องานศิลปะด้วยตนเอง
อย่างเต็มใจ

ตัวอย่าง - เด็กอาสาอธิบายภาพเขียนได้ ... ..

2.3 ตอบสนองอย่างภาคภูมิใจ

ถาม - เด็กตอบสนองต่องานศิลปะด้วยความ
ภาคภูมิใจหรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กอธิบายภาพอย่างภาคภูมิใจ ... ..

3. ขึ้นใจให้คุณค่า

3.1 ยอมรับคุณค่า

ถาม - เด็กชอบงานศิลปะแต่อาจเปลี่ยนใจ
หรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กระบุได้ว่าชอบภาพนี้ แต่อาจเห็น
ภาพอื่นดีกว่า ... ..

3.2 เห็นคุณค่า

ถาม - เด็กยอมรับว่าชอบภาพนี้มากกว่า
ภาพอื่น หรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กชอบภาพหนึ่งภาพใดเป็นพิเศษ ... ..

3.3 สร้างข้อกำหนด

ถาม - เด็กชอบงานศิลปะ และชักชวนผู้
อื่นให้สนใจงานศิลปะหรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กชอบงานชิ้นหนึ่งชิ้นใดแล้ว
ชักชวนหรือบอกถึงคุณค่าให้ผู้อื่น
เห็นตาม ... ..

4. ^๕ขั้นจัดและสร้างระบบ

4.1 สรุปลักษณะค่าภายใน

ถาม - เด็กเห็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางศิลปะหรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กอธิบายได้ว่าภาพที่ตนชอบนั้นมีคุณค่าของเส้น สีอย่างไร ... ..

4.2 จัดระบบคุณค่า

ถาม - เด็กสรุปลักษณะค่าสู่หลักการทางศิลปะได้ด้วยตนเองหรือไม่

ตัวอย่าง - เด็กพูดถึงคุณค่าต่าง ๆ ของงานศิลปะได้ทั่วไปไม่เฉพาะแต่งานหนึ่งงานใด ... ..

5. ^๕ขั้นแยกแยะลักษณะเฉพาะและให้คุณค่าอย่างลึกซึ้ง

5.1 ลงความเห็นสู่หลักการ

ถาม - เด็กสร้างหลักการและให้คำอธิบายงานศิลปะอย่างลึกซึ้ง

ตัวอย่าง - เด็กขบขึ้งคุณค่าตามหลักการศิลปะที่ตนสร้างขึ้นกับศิลปกรรมทั่ว ๆ ไป ... ..

5.2 แยกแยะลักษณะเฉพาะ

ถาม - เด็กจัดระบบคุณค่าของตนเองถึงลักษณะเฉพาะของงานศิลปะได้เกือบสมบูรณ์

ตัวอย่าง - เด็กสามารถอธิบายคุณค่าของงานศิลปะที่ส่งผลต่อจิตใจและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ... ..

การประเมินผลการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะช่วยให้ครูผู้สอนได้ทราบความก้าวหน้าของการสอน แม้ว่าการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะเป็นสิ่งที่ยากแก่การวัดผลประเมินผล แต่

แบบตรวจดังกล่าวก็สามารถเป็นเครื่องมือวัดพฤติกรรมโดยอ้อมได้ แบบตรวจนี้จึงเป็นแนวทางแก่ครูนำไปปรับใช้ให้เหมาะแก่ชั้นเรียนของตนต่อไป

ชูลทซ์ และชอร์ส (Schultz and Shores, 1954: 80-91) ได้เสนอกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยเน้นกิจกรรมศึกษาศิลปะที่ใกล้ตัวเด็ก เช่น โรงเรียน ห้องเรียน บ้าน และสินค้าที่นักเรียนใช้ในชีวิตประจำวันดังนี้

กิจกรรมห้องเรียนสวย เนื่องจากเด็ก ๆ ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน ฉะนั้นห้องเรียนควรจะได้รับการจัดให้เป็นสถานที่พัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้ ควรจัดให้สวยงามให้เด็ก ๆ ได้ชื่นชมความงามรอบด้าน ซึ่งนำไปสู่กิจกรรมรับผิดชอบจัดห้องเรียนร่วมกัน

ครู และเด็กควรปรึกษา และตัดสินใจร่วมกันว่าช่องว่างส่วนใดควรจัดเฟอร์นิเจอร์ชนิดใด เด็ก ๆ จะทราบโดยทันทีว่าห้องเรียนของพวกเขาควรมีพื้นที่อย่างไรเพื่อจุดประสงค์อะไร เช่น ควรมีที่สำหรับอ่านหนังสือ มีพื้นที่ว่างสำหรับจัดนิทรรศการ ห้องสำหรับการประชุม และห้องปฏิบัติงาน บางที่อาจใช้ได้หลาย ๆ กิจกรรม การตกแต่งก็มีความจำเป็นเพื่อให้ห้องเรียนสวยงาม วัสดุชนิดใดที่ควรนำมาตกแต่ง (ไม้ดอกไม้ ประดับ ผ้าสี กระดาษ ฯลฯ) บริเวณใดที่ควรตกแต่ง (ผนัง บ้ายประกาศ หน้าต่าง ชั้นหนังสือ ตู้เก็บของ ฯลฯ)

กิจกรรมการซื้อวัสดุอุปกรณ์ตกแต่งให้โรงเรียน ตามธรรมเนียมการซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อตกแต่งหรือเฟอร์นิเจอร์ระดับโรงเรียนมักเป็นหน้าที่ของครูใหญ่ และครูเป็นผู้พิจารณา เพื่อให้การจัดซื้อนี้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการพิจารณา และวางแผนจัดซื้อ กิจกรรมนี้จะเป็นโอกาสที่ดีของเด็กต่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ เด็ก ๆ จะได้ศึกษาแบบ (catalogs) ซึ่งประเด็นที่พูดกัน คือ ความงาม ราคา ความคงทน และประโยชน์ที่ได้รับ การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การอภิปราย และการประเมินผล จะทำให้เด็กได้รับความชื่นชมศิลปะ

กิจกรรมการตกแต่งม่านหน้าต่าง ควรให้เด็กได้มีโอกาสในการตัดสินใจเลือกสิ่งตกแต่งห้องเรียน เช่น ม่านหน้าต่าง เป็นต้น ม่านหน้าต่างควรเป็นอย่างไร ลักษณะเนื้อผ้า ราคาที่เหมาะสม ลักษณะการเย็บ น้ำหนัก ลวดลาย สี ขนาด อย่างไรก็ตาม ควรพิจารณาถึงวัตถุประสงค์เดิมของหน้าต่างด้วย คือ การได้ชมวิว การให้แสงสว่าง และการระบายลม

กิจกรรมการเลือกภาพตกแต่งโรงเรียน การเลือกภาพไม่ควรคำนึงในเรื่องชื่อภาพ และศิลปินที่โด่งดัง แต่ควรให้ตัดสินใจในเรื่องแบบภาพที่เหมาะสมกับห้องนั้นเป็นสำคัญ

เมื่อตัดสินใจได้แล้วว่าควรเลือกภาพอย่างไร ก็ควรจะพิจารณาต่อไปว่าควร จะแขวนหรือตั้งไว้ที่ใด ส่วนมากการตั้งหรือแขวนเป็นหน้าที่ของภารโรงซึ่งเป็นเรื่องง่าย มาก แต่ขาดกิจกรรมที่让孩子ได้มีส่วนร่วม เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้มากขึ้น และชื่นชมมากขึ้น ถ้าพวกเขาได้เลือกภาพเองและแขวนเอง

ถ้าเป็นการจัดโครงการใช้ภาพที่มีอยู่เดิม แล้วมาจัดตกแต่งใหม่ วิธีการควรเริ่ม โดยการนำภาพเหล่านั้นลงมาวางพิงผนังไว้ เพื่อเด็กจะได้ดูอย่างใกล้ชิดหลังจากแหงนมอง ภาพที่เคยแขวนอยู่ที่สูง และเห็นไม่ถนัดตลอดมา ควรให้ช่วยกันเช็ดกรอบ และกระจกให้ สะอาด กรอบอาจช่วยกันทาสี และทาแชลแล็คใหม่ ชื่อภาพ และชื่อศิลปินควรร่วมมือกันเขียน หรือพิมพ์ไว้ให้ชัด

การจะแขวนใหม่ เด็ก ๆ ควรร่วมพิจารณากันว่า การติดตั้งภาพใหม่ที่ใดที่ได้ ประโยชน์สูงสุด การแขวนควรแขวนในระดับสายตาของเด็ก และขนาดของภาพควร พิจารณากันใหม่หรือไม่ ทั้งหมดนี้เด็กจะต้องร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น ให้เหตุผลกัน อย่างกว้างขวาง

กิจกรรมห้องเรียนเปลี่ยนแปลง กิจกรรมต่อไปนี้มีลักษณะไม่เป็นทางการแต่สร้าง ความตื่นเต้น และแปลกใจให้เด็ก ได้ดี กิจกรรมเริ่มโดยให้กลุ่มอาสาสมัครช่วยกันจัดห้องใหม่ ในช่วงเวลาเลิกเรียนของวันนั้น เมื่อเด็กกลับบ้านกันแล้วโดยการจัดเฟอร์นิเจอร์ใหม่ เปลี่ยน ตำแหน่งของภาพชั้นหนังสือ ตู้เก็บของ อาจใส่ของใหม่ลงไปสักอย่างหรือสองอย่างก็ได้

ในเช้าวันต่อมา เด็กเข้ามาเห็นจะพากันแปลกใจ และทำท่ายความจำว่า ได้ เกิดอะไรขึ้น มีสิ่งใดเคยอยู่ที่ใด สิ่งใดได้รับการจัด และตกแต่งใหม่ สิ่งใดใหม่ล้วน ๆ กิจกรรมนี้เป็นเกมชนิดหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ จากการได้สังเกต ของใหม่ และการดูว่าการจัดใหม่มีความเหมาะสมเพียงใด

กิจกรรมการจัดดอกไม้ในห้องเรียน เด็ก ๆ ควรได้รับผิดชอบให้จัดตกแต่งดอกไม้สำหรับตั้งหรือแขวนไว้ในห้องเรียน ลักษณะการจัด การเลือกสถานที่จัดวาง การเลือกที่ใช้ดอกไม้ เช่น กระจบอง เหยือก แจกัน ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับบรรยากาศ และชนิดของดอกไม้ที่นำมาจัด

การให้เด็กได้มีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นการฝึกการตัดสินใจที่เกี่ยวกับศิลปะ และพัฒนารสนิยม เด็กจะได้อภิปรายกันอันจะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะมากขึ้น

กิจกรรมการทำงานร่วมกัน ห้องเรียนเหมือนการจำลองสังคมที่คนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ และทำงานร่วมกันซึ่งจะต้องแบ่งปัน (share) กัน เพื่อให้งานสำเร็จ การทำงานร่วมกันนี้ใช้ในการวางแผนจัดห้องเรียน หรือจัดโรงเรียนที่จะต้องอภิปรายเพื่อหาข้อสรุป คณะทำงานควรจะได้อธิบาย และจัดวิจารณ์ข้อดีข้อด้อยของแผนจากนั้นก็ให้สมาชิกวิจารณ์

การจัดกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นการเพิ่มพูนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจากสิ่งธรรมดา ๆ รอบตัวเขา ควรเริ่มจากห้องเรียนแล้วค่อยๆ ขยายไปสู่โรงเรียน และสังคม เป็นการปลูกฝังทัศนคติ รู้จักแยกแยะ มีความเข้าใจ และรสนิยม อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต

กิจกรรมศิลปะในบ้าน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะให้ได้ผลขึ้น เราควรส่งเสริมโครงการศิลปะนอกโรงเรียนบ้าง

บ้านเป็นสถานที่ที่เด็กควรได้มีการจัดให้สวยงาม ควรเริ่มโดยการนำประเด็นห้องนอนของเด็กมาอภิปรายว่า จะจัด และตกแต่งอย่างไร จัดวางเฟอร์นิเจอร์อย่างไร เด็ก ๆ ควรจะได้ร่างดินสอห้องนอนของตนเองเสนอในห้องนำสู่การจัดที่เหมาะสมต่อไป

ข้อควรระวังสำหรับครู คือ ไม่ควรให้มีการเปรียบเทียบกันในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ ราคาของเฟอร์นิเจอร์ที่ถูหรือแพง

เพื่อชี้แนวทางที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก ครูควรนำเสนอ ห้องนอนที่สมบูรณ์ แก่นักเรียนในตอนท้ายของกิจกรรม ภาพของนักเรียนที่จัดดีควรนำไปติดที่ป้ายนิเทศ

กิจกรรมการศึกษาผ้า บุคคลใส่เสื้อผ้าอย่างไรย่อมแสดงถึงรสนิยมส่วนตัวของผู้นั้น ครูจึงควรจัดกิจกรรมอภิปรายเรื่องการแต่งตัวนี้ว่า ควรแต่งอย่างไรจึงเหมาะสมกับบุคลิกภาพและสภาพอากาศ ประเด็นต่าง ๆ ควรได้ถูกหยิบยกมาอภิปราย เช่น เนื้อผ้า (ขนสัตว์ ผ้าฝ้าย

ไหม และวัสดุสังเคราะห์) สี การออกแบบ และพื้นผิวของผ้า

การได้เห็นชมแบบเสื้อผ้าต่าง ๆ ตามร้านเสื้อผ้าก็นับว่าเป็นประสบการณ์ที่ดีของเด็ก จากนั้นให้นักเรียนออกแบบวาด และนำภาพมาจัดป้ายนิเทศ

กิจกรรมสถาปัตยกรรมเป็นปัญหาของทุกคน การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเน้นฝึกสังเกต การศึกษาศาสนาปัตยกรรมควรให้เด็กได้พิจารณา และตัดสินใจคุณค่าสถาปัตยกรรมบ้างโดยการให้เด็กได้ทราบข้อมูล และศึกษาสิ่งที่น่ารู้ของสถาปัตยกรรม เช่นแบบบ้านต่าง ๆ เป็นต้น

กิจกรรมควรให้เด็กร่างภาพบ้านมา หรือภาพบ้านจากนิตยสารต่าง ๆ มานำเสนอสู่การอภิปราย และประเมินคุณค่า เด็ก ๆ จะได้คุ้นเคยกับลักษณะและวัสดุที่เหมาะสม เช่น เหล็ก ไม้ หิน กระจก อิฐ และกระเบื้อง ควรให้เด็กได้นำแบบบ้านที่ตนนำมาเสนอสู่การอภิปรายในเรื่องวัสดุ ราคา และความนิยมส่วนตัว เป็นต้น

กิจกรรมศิลปะในอุตสาหกรรม กิจกรรมนี้มุ่งในเรื่องการออกแบบอุตสาหกรรม ควรให้เด็กได้อธิบายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น แบบของวิทยุ ของเล่นเด็ก นาฬิกา รถยนต์ ในเรื่องความงาม หน้าที่การใช้ วัสดุที่จัดทำ ราคา ว่าสวยหรือน่าเกลียด ใช้สะดวกหรือไม่สะดวก ราคาถูกหรือแพง วัสดุทนทานหรือไม่ ทั้งนี้เพราะเด็ก ๆ เป็นผู้บริโภคสินค้าเหล่านี้ทั้งปัจจุบัน และอนาคต กิจกรรมควรฝึกให้เด็กได้มีความรู้ประกอบการตัดสินใจ ครูควรนำนักเรียนเดินดูตามร้านต่าง ๆ หรือดูจากภาพตามนิตยสาร

อารี สุทธิพันธุ์ (2535: 61-64) ได้กล่าวถึงคุณค่าทางทัศนศิลป์อันนำไปสู่การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมว่า

คุณค่าทางศิลปะอาจแบ่งได้สองพวกใหญ่ ๆ คือ

ก. คุณค่าทางเรื่องราว (content value)

ข. คุณค่าทางรูปทรง (form value)

คุณค่าทางเรื่องราว คุณค่าทางเรื่องราว เป็นคุณค่าที่เด่น และมีความสำคัญมากกว่ารูปทรง คนส่วนมากเมื่อพบศิลปะก็มักจะต้องการรู้ว่าจะเป็นเรื่องอะไร มีความเหมาะสมของห้องเรื่องหรือไม่คุณค่าทางเรื่องราวนี้มีเรื่องราวต่าง ๆ มากมายเช่น

1. เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อของสังคม ศิลปะในสมัยโบราณส่วนมากมีเรื่องความเชื่อปรากฏเด่นชัดมาก เช่น ศิลปะไทยพวกลวดลายผ้ายันต์คงกระพันชาตรีต่าง ๆ เป็นต้น ศิลปะมีค่าอยู่ที่เรื่องที่คนเชื่อทั้งสิ้นความเชื่อนี้ยังพัวพันกับวิธีการสร้างถักย้อมต่าง ๆ อีกด้วย
  2. เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ศิลปะทุกยุคทุกสมัยมักสร้างเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า เทพเจ้า หรือเรื่องราวทางศาสนา
  3. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและประวัติศาสตร์ เรื่องราวของศิลปะที่เกี่ยวข้องกับบุคคล และ ประวัติศาสตร์มีความสำคัญเด่นชัดมานานปัจจุบันก็ยังนิยมอยู่มาก
  4. เรื่องราวเกี่ยวกับโบราณนิยาย นิทานพื้นเมือง เรื่องราวประเภทนี้บางที่ผู้ดูก็มองไม่เห็นคุณค่า เพราะว่าถ้าไม่รู้เรื่องหรือไม่เคยมีพื้นฐานเกี่ยวกับโบราณนิยายนั้นมาก่อนก็ไม่ชื่นชมได้เหมือนกัน
  5. เรื่องราวเกี่ยวกับบุรุษสตรี เป็นเรื่องราวของคนโดยตรง คำของคน รูปร่างของคน และสมบัติอื่น ๆ ที่คนควรจะมี
- เรื่องราวต่าง ๆ ดังกล่าวทั้ง 5 ประการนี้ ได้มีผู้รวบรวมเรื่องราวทางศิลปะเข้าไว้เป็นหมวดหมู่ 4 หมู่ด้วยกันคือ
1. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์ (Man and his own Nature) ซึ่งได้แก่เรื่อง ความรัก ความโกรธ อิจฉาริษยา ฯลฯ เมื่อเป็นทัศนศิลป์จะทำให้ผู้ดูจะต้องคำนึงถึงตนเอง และสังเกตธรรมชาติของตัวเองมากขึ้น
  2. เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วยกัน (Man and other people) เช่น เรื่องธรรมชาติของครอบครัว เรื่องประวัติศาสตร์ สงคราม การทำมาหากิน ความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ฯลฯ
  3. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม (Man and the Impersonal Environment) เป็นเรื่องราวทางเทคโนโลยี การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์
  4. เรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์ และสิ่งไม่มีตัวตน (Man and the Intangibles) ได้แก่ เรื่องราวของเทพเจ้า ศาสนา โบราณนิยาย ฯลฯ

เรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นคุณค่าทางเรื่องราว (Content Value) ที่ปรากฏบนทัศนศิลป์ แขนงจิตรกรรม และประติมากรรมมากที่สุดส่วนสถาปัตยกรรมนั้นน้อย

การพิจารณาคูณค่าของเรื่องราวว่า มีค่ามากหรือน้อย มีข้อเสนอแนะ คือ

1. เรื่องราวนั้น ๆ เป็นที่นิยมของคนยุคนั้นหรือไม่ ถ้าเป็นที่นิยมก็มีคุณค่ามาก
2. เรื่องราวนั้น ๆ สะท้อนสภาพแท้จริงของสังคมยุคนั้นหรือไม่ถ้าเป็นเรื่องเก่าซึ่งสะท้อนสังคมยุคเก่า โดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจุบันเลย เรื่องราวนั้นก็ไร้ค่า
3. เรื่องราวนั้น ๆ แฝงคติธรรม แนะนำประชาชนผู้ดู ผู้สนใจหรือไม่ และมากน้อยเพียงไร คุณค่าของเรื่องก็ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดของศิลปิน
4. เรื่องราวนั้น ๆ เสนอแนะให้เห็น ผลดี ผลเสีย ของการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุนิยมหรือไม่

คุณค่าทางรูปร่าง คุณค่าของรูปทรงจะแฝงอยู่ใน ประกอบกับเรื่องราวก็จะทำให้เกิดเป็นศิลปะขึ้น ทางด้านจิตรกรรมนั้นเรารู้เรื่องว่าเป็นภาพศาสนาโบราณนิยาย ฯลฯ แต่ถ้าเรามองข้ามการใช้สี การแสดงลีลาของรูปทรง จังหวะของบริเวณว่าง (space) น้ำหนักของภาพ และความสมดุลย์ไป จึงมักจะทำให้เราชื่นชมได้ไม่ลึกซึ้งเท่าใดนัก

รูปทรงทางทัศนศิลป์ เขาแบ่งเป็นส่วนประกอบ (elements) ไว้หลายชนิดด้วยกันคือ

1. เส้น (line)
2. รูปร่าง รูปทรง (shape and form)
3. ทิศทาง ตำแหน่ง แรง (direction position, forces)
4. ขนาด ระยะทาง (size and distance)
5. น้ำหนัก (tone)
6. ลักษณะผิว (texture and surface)
7. สี (color)

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า คุณค่าของทัศนศิลป์นั้นเป็นผลรวมของคุณค่าทางเรื่องราว (content value) และคุณค่าทางรูปทรง (form value) ซึ่งคุณค่าทั้งสองอย่างนี้ต่างก็

ประกอบกันอย่างกลมกลืนที่สุด ขึ้นอยู่กับยุคสมัยและสังคมจะนิยมคุณสมบัติใดเป็นอันดับแรก
สิ่งใดเป็นอันดับรอง แต่จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งเสียมิได้

ไกทสเกลล์ และสปอลดิงค์ (Gaitskell and Spalding, 1958: 385-694)
ได้เสนอแนะวิธีการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ และสื่อการสอน ดังนี้

การสอนเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะนั้น มีครูมากมายที่พยายามอุทิศเวลาและ
ความคิดเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์โดยการให้การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะควบคู่ไปกับการแสดง
ออกทางศิลปะ วิธีการคือการพยายามสอดแทรกเรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะลงใน
เนื้อหาหรือกิจกรรมศิลปะอื่น ๆ เสมอ

วิธีการนี้มาจากความเชื่อที่ว่า การแสดงออกไม่อาจแยกออกจากการเรียนรู้
คุณค่าทางศิลปะได้ หลังจากเราสร้างงานศิลปะลักษณะใดลักษณะหนึ่งเรามักมองหา
ของคนอื่นที่มีลักษณะคล้าย ๆ กันเพื่อเปรียบเทียบและวิจารณ์ การทำงานของเราต้องเผชิญ
กับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ ในการสร้างงานศิลปะ มีความต้องการที่จะให้งานออกมาดีตรงตาม
ที่มุ่งหวัง และมีเป้าหมายเพื่อแสดงความคิด ความรู้สึก ทั้งสามประการนี้อยู่เบื้องหลังการ
แสดงออกของเรา ไม่ว่าจะเราเข้าไปถึงศิลปะจากการแสดงออกหรือไม่ก็ตาม การได้ผ่าน
ประสบการณ์เช่นนั้นทำให้เราเพิ่มพูนการมองที่ลึกซึ้ง (insight) และทำให้เรียนรู้คุณค่า
เพิ่มขึ้น ๆ ณะเดียวกัน รสนิยม และการแสดงออกก็จะพัฒนาขึ้นด้วย

สื่อการสอนของครู ในขั้นเริ่มแรกควรเป็นศิลปะร่วมสมัย (contemporary arts)
จะได้ผลกว่า เพราะเป็นสิ่งที่เด็กคุ้นเคย ต่อเมื่อเด็กได้เรียนประวัติศาสตร์ และ
ประวัติศาสตร์ศิลป์จึงควรนำศิลปะโบราณหรือศิลปะประเพณี (traditional arts) มา
สอนได้ การสอนควรให้เด็กได้ศึกษาประวัติศาสตร์ เรื่องราวความเป็นมาของศิลปกรรมที่
สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ การสะท้อนความคิด และอารมณ์ความรู้สึกของศิลปินสู่ศิลปกรรม
ความชื่นชมศิลปะในอดีตของประเทศเราหรือบ้านอื่นเมืองอื่น หรือวัฒนธรรมอื่น เด็กจะได้
ฝึกการมองให้กว้างขึ้น สิ่งสำคัญที่สุด คือ ครูจะต้องมีสื่อการสอน และควรจะเป็นทัศนสื่อ
(visual aids) ซึ่งจะสามารถทำให้เด็กได้เห็น และเข้าใจได้มากขึ้น

โกทสเกลล์ และสโปลด์จังก์ (1958: 386-394) ได้กล่าวถึงทัศนศาสตร์นี้

ภาพศิลปะกรรมจำลอง (Pictorial Reproductions) ได้แก่ภาพศิลปะกรรมที่มีชื่อเสียง และได้รับการพิมพ์ออกมา อาจเป็นภาพที่มีขายเป็นแผ่น ๆ หรือภาพประกอบตามหนังสือศิลปะ และนิตยสารศิลปะทั่ว ๆ ไป ถ้าเป็นหนังสือศิลปะสำหรับเด็ก ๆ ก็จะมีมาก เพราะใช้ภาษาง่าย ๆ แต่หนังสือเด็กประเภทนี้ค่อนข้างหาซื้อยาก ทางออกสำหรับปัญหานี้คือ การค้นคว้าตามห้องสมุด ซึ่งโดยทั่วไปจะมีสะสมไว้หรือจัดทำขึ้นเองโดยการนำภาพเหล่านี้มารวบรวมไว้ในสมุดภาพ

ฟิล์ม ฟิล์มสทริป และสไลด์ การที่เด็กได้ดูภาพยนตร์ศิลปะซึ่งมีภาพเคลื่อนไหว และสามารถแสดงขั้นตอนการทำงานศิลปะได้จะเป็นสิ่งที่เร้าใจเด็ก ๆ ได้ดี และช่วยพัฒนารสนิยม และการมองอย่างได้ผล ฟิล์มสทริป และสไลด์ ก็เช่นเดียวกัน เพราะเด็กสามารถเห็นภาพใหญ่ และมีสีสวยงาม ครูสามารถใช้ประกอบการสอนหรือฉายสลับกับการบรรยายได้

ครูที่นำสื่อเหล่านี้มาใช้ประกอบในชั่วโมงสอน จะต้องรู้จักเลือกเรื่องที่ดี มีเทคนิควิธีการที่น่าสนใจ และมีสีสันสวยงาม คำบรรยาย และการลำดับขั้นตอนควรให้เหมาะสมกับระดับของเด็ก ก่อนสอนครูควรแนะนำวิธีดู การทำความเข้าใจ และอธิบายแนะนำสั้น ๆ ให้เด็กฟัง

ศิลปะกรรมของจริง ทางหนึ่งที่จะให้เด็กได้เห็นศิลปะกรรมของจริงคือการพาเด็กไปทัศนศึกษาที่พิพิธภัณฑ์หรือห้องแสดงศิลปะ ระหว่างการชมไม่จำเป็นต้องบังคับให้เด็กเขียนรายงานส่ง เพราะจะทำให้บรรยากาศการชื่นชมศิลปะ และความรู้สึกที่ดีต่อการชมหมดไป

สิ่งของเครื่องใช้ ศิลปะจากสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันก็สามารถนำมาเป็นสื่อการสอนได้ เช่น ถ้วย จานรองแก้ว มีด ช้อน ช่อม ฆา กาน้ำ เหยือก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาความชื่นชมทางศิลปะ และยกระดับรสนิยมได้ การสอนควรนำวัสดุอุปกรณ์ดังกล่าวมาให้เด็กเรียนได้ชม และอภิปรายกัน

หลายกิจกรรมที่ยกมาตั้งแต่ต้นเป็นเทคนิควิธีการที่นำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจคือ การวิจารณ์ศิลปะ หรือการอภิปราย หรือการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะกรรม วิธีการหนึ่งที่จะให้เด็กมีความชื่นชมศิลปะและให้พวกเขา

ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปกรรมนั้น ต้องให้นักเรียนได้เรียนวิจารณ์วิทยา (The phenomenological) โดยมุ่งในเรื่องกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะ (Stinespring and Steele, 1993) เพราะการวิจารณ์ศิลปะเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มองศิลปะอย่างละเอียดและมีขั้นตอนหรือมีกระบวนการ เพราะการมองอย่างผิวเผินจะไม่สามารถเข้าถึงศิลปะได้ต่อเมื่อได้มีการพิจารณาอย่างละเอียดจึงสามารถพบความงามของศิลปกรรมมากขึ้น ๆ การสอนศิลปะไม่เพียงแต่นั้นเฉพาะหลักการพื้นฐานหรือทฤษฎี ซึ่งองค์ประกอบเท่านั้น แต่จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนแปลความหมาย และวิพากษ์วิจารณ์ผ่านขั้นตอนการบรรยาย (Description) และการวิจารณ์รูปแบบ (Formal analysis) จึงจะนำสู่การแปลความหมาย และตัดสินคุณค่าซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการพูดว่า ฉันชอบหรือไม่ชอบ (Mittler, 1986: 48)

เฟลด์แมน (Feldman, 1982: 457-488) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการวิจารณ์ศิลปะจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางกล่าวว่า

"เป้าหมายหลักของการวิจารณ์ศิลปะ คือ การสร้างความเข้าใจในคุณค่าของงานศิลปะด้วยวิธีการมองควบคู่กับการคิด คนดูงานศิลปะที่ได้รับการฝึกฝนมาก่อน จะพบข้อมูล และรายละเอียดอันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์คุณค่าที่มีอยู่ในงานศิลปะนั้น ๆ และข้อที่น่าสนใจก็ไม่ได้อยู่ที่ตัวรายละเอียดเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ที่จะให้กระจ่างว่า รายละเอียดนั้นมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าของงานนั้นเพียงใด เมื่อมีความเข้าใจแล้ว เป้าหมายอีกประการหนึ่งคือ ความสุข และความพึงพอใจ ซึ่งตามปกติแล้ว การที่ได้รู้ว่ามีอะไรอยู่ในงานศิลปะ ก็มีส่วนทำให้เกิดการยอมรับงานชิ้นนั้นอยู่แล้ว เมื่อได้ วิเคราะห์ แยกแยะอย่างมีขั้นตอน อย่างมีระบบ ก็ยิ่งทำให้รู้ความหมาย และเกิดความพอใจขึ้น การวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นผลทางปริมาณที่ช่วยสร้างความพึงพอใจในงานศิลปะให้แก่เรา"

หลักการวิจารณ์ศิลปะของเฟลด์แมน ให้ความสำคัญกับ การปฏิบัติทางการวิจารณ์ศิลปะ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนบรรยาย (Description) ขั้นวิเคราะห์

รูปแบบ (Formal analysis) ขั้นตีความหรือแปลความหมาย (Interpretation) และขั้นตัดสินคุณค่า (judgement)

ขั้นบรรยาย (Description) การบรรยาย คือ การบันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พบในผลงานอย่างทันทีทันใดโดยไม่ต้องสรุป เป็นลักษณะการบรรยายง่าย ๆ เพื่อให้รู้ว่ามีอะไร หรือเห็นอะไรอยู่ในภาพ ให้พูดถึงสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก่อน คำที่ใช้อธิบายจะต้องใช้คำที่เข้าใจง่าย เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป แต่ถ้าเป็นศิลปกรรมที่ดัดแปลงจากธรรมชาติมาก ทำให้เรามองไม่ออกว่าเป็นภาพอะไร สิ่งที่ทำได้คือ ควรอธิบายลักษณะกว้าง ๆ เช่น สี ทิศทาง แต่ควรระวังไว้เสมอว่าอย่าเพิ่งให้ความหมายใด ๆ แก่ภาพนั้น

ขั้นวิเคราะห์รูปแบบ (Formal analysis) การวิเคราะห์รูปแบบเป็นการบรรยายที่ลึกลงไปอีก คือบรรยายในเรื่องการจัด รูปร่าง การใช้เส้น การทำพื้นผิว เป็นการบรรยายถึงเรื่องคุณค่าของเส้น รูปร่าง สี และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลงานนั้นขึ้นมา เช่นกล่าวว่า "ภาพนี้จัดให้มีสีแบบแบน ๆ ดูตัน ๆ ตลอดทั้งภาพไม่มีส่วนใดของภาพที่ช่วยนำสายตาให้รู้สึกว่ามีพื้นที่ใดเหมือนจริง ทั้งสี และเส้นล้วนอยู่ในระนาบเดียวกัน เมื่อได้มองภาพ สายตาก็จะเบนไปทันทีไม่จดจ่อที่ใดที่หนึ่งเหมือนคุณภาพเหมือนจริง" โดยสรุปคือ การวิเคราะห์รูปแบบจะเริ่มตั้งแต่การบรรยายสิ่งที่เห็นจนถึงการอธิบายความรู้สึกจากการได้รับรู้ทางสายตา ยิ่งสังเกตมาก ก็ยิ่งเห็นรายละเอียดมาก

ขั้นตีความหรือแปลความหมาย (Interpretation) การแปลความหมาย คือ กระบวนการที่นักวิจารณ์แสดงออกถึงความหมายต่าง ๆ ของศิลปกรรมอย่างละเอียดเป็นการค้นหาความหมายต่าง ๆ และการชี้ให้เห็นว่าความหมายเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิต และมีเงื่อนไขต่อความเป็นมนุษย์อย่างกว้าง ๆ อย่างไร จุดนี้เองที่ทำให้การวิจารณ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา การตีความอาจทำได้โดยการตั้งสมมุติฐาน (Forming an hypothesis) และการเทียบเคียงกับงานอื่น ๆ เพื่อหาความเหมือนกันหรือเลียนแบบกัน (The Mimetic theory) เช่นกล่าวว่า "ภาพนี้เป็นการพักผ่อนของคนหลายคนในอิริยาบถต่าง ๆ คงจะเป็นการใช้เวลาว่างของคนชั้นกลางชาวฝรั่งเศส" (การตั้งสมมุติฐาน) และ "การตัดเส้นด้วยสีขาวตามลำตัวเหมือนภาพคนบนแจกันของกรีกที่ใช้สีขาวตัดเส้นเช่นกัน" (การเลียนแบบ)

การตัดสินคุณค่า (Judgement) การตัดสินคุณค่าเป็นการประเมินค่างานศิลปะ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานชิ้นอื่น ๆ ที่มีอยู่ในกลุ่มเดียวกันว่ามีคุณค่าทางศิลปะ และสุนทรียศาสตร์เพียงใด เราสามารถตัดสินคุณค่าได้โดยใช้หลักการ 3 ประการคือ

1. การเปรียบเทียบกับงานเก่า คือหาความสัมพันธ์ของผลงานเก่าที่คล้ายกัน และแยกแยะข้อแตกต่าง
2. ประเมินค่าความเป็นต้นแบบ โดยค่านึงว่า ถ้าเป็นการสร้างสรรค์ได้แปลก มากก็มีความเป็นต้นแบบมาก
3. เทคนิค และฝีมือ ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของงานฝีมือที่ศิลปินใช้ และการบรรลุเป้าหมายงานฝีมือนั้น

โจเซนเสน (Johansen, 1990: 4-13) มีความเชื่อเช่นเดียวกันว่า กระบวนการวิจารณ์เท่านั้นที่นำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้เพราะทำให้ผู้วิจารณ์ได้ฝึก การมองอย่างละเอียดและกว้างขวาง เขาได้แบ่งขั้นตอนการวิจารณ์ออกเป็น 3 ขั้นตอนซึ่ง คล้ายกับหลักการของเฟลด์แมนคือ ขั้นที่ 1 การบรรยาย (Description) ขั้นที่ 2 การ แปลความหมาย (Interpretation) และขั้นที่ 3 การประเมินผล (Evaluation) ซึ่งก็คือการตัดสินคุณค่านั่นเอง นอกจากนี้เขายังแบ่งการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะซึ่งเขา เรียกว่า "ขบวนการสอน" (Teaching Movement) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วนซึ่งมีความ ต่อเนื่องกัน คือ

1. ขบวนการ ก เป็นการสอนเพื่อพัฒนาสติปัญญา มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ ให้ ได้รับรสสุนทรียภาพจากการมองศิลปกรรม พัฒนาความสามารถในการมองที่ซับซ้อนขึ้น เด็กจะ ได้รับการส่งเสริมให้บรรยายสิ่งที่ได้จากการมองและสามารถตีความได้ว่า ศิลปกรรมนั้นมี ลักษณะอย่างไร ลึกลับ รื่นเรริงสนุกสนาน ประหลาด ฯลฯ วิธีการคือ การสนทนาโต้ตอบ อันนำไปสู่เป้าหมาย ถ้าประเด็นในการสนทนามีความซับซ้อนขึ้นก็ต้องพึ่งความรู้ด้านประวัติศาสตร์
2. ขบวนการ ข เป็นการสอนที่เน้นการนำประสบการณ์ของนักเรียนมาเกี่ยวพันกับ การมองศิลปกรรม วิธีการคือ ครูจะพูดโน้มนำความคิด จินตนาการ ให้เด็กนำประสบการณ์ มาเป็นพื้นฐานการวิจารณ์ศิลปกรรม

3. ขบวนการ ค ส่วนนี้เป็นการนำเด็กสู่เทคนิคการสนทนา กระบวนการนี้มี 3 ขั้นตอนที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างศิลปะวิจารณ์กับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ โดยเน้นการสื่อสารภาษา ดังนี้

- 1) เน้นความประทับใจ (impression)
- 2) เน้นการแสดงออก (expression)
- 3) การสร้างข้อกำหนด (commitment)

เฮร์เบอร์โฮลซ์ (Herberholz, 1964: 87) กล่าวว่า การมองศิลปะควรมีความละเอียดลึกซึ้งซึ่งจะรู้สึกได้ถึงคุณค่าความงาม ไม่ใช่การมองอย่างผิวเผินแล้วกล่าวว่าฉันชอบหรือไม่ชอบเท่านั้น แต่จะต้องมีปฏิกิริยาตอบสนองเชิงวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนเช่นเดียวกัน เช่น การบรรยาย การวิเคราะห์ การแปลความหมายและการประเมินหรือตัดสินคุณค่า ซึ่งเป็นการฝึกคิดให้ลึกซึ้งโดยเริ่มจากการมองหาความหมายและถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด

จากการกระทำดังกล่าว ทำให้เราพัฒนาการมองจากที่เคยมองอย่างไม่ตั้งใจมาเป็นการมองอย่างรู้จักแยกแยะและพินิจพิจารณา

กลวิธีที่จะช่วยให้เราเข้าใจ (understanding) และรู้คุณค่าศิลปะ (appreciation) แทนที่จะต้องอ้างเอาความคิดส่วนตัวเป็นเกณฑ์ก็ผสมผสานเอาการวิจารณ์ศิลปะกับประวัติศาสตร์ศิลป์เข้าไปด้วย คือ เมื่อเรามองศิลปกรรมเราจะต้องมองอย่างนักวิจารณ์คือ มองหาข้อมูลจากศิลปกรรมนั้นให้มากที่สุด จากนั้นจึงบรรยาย วิเคราะห์ตีความ และตัดสินคุณค่า ซึ่งทุกขั้นตอนอาจจะได้อิทธิพลจากประสบการณ์ส่วนตัวและทัศนคติอีกส่วนหนึ่งการมองศิลปกรรมเราควรมองอย่างนักประวัติศาสตร์ศิลป์ โดยมองหาข้อมูลส่วนนอกมาประกอบให้มากที่สุด ฉะนั้น เพื่อเพิ่มความรู้และความคิดดังกล่าว เราควรหาข้อมูลจากหนังสือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ หรือถามเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์เพิ่มเติม

ต่อไปนี้เป็นแนวทางและวิธีการโดยย่อทั้ง 4 ขั้นตอน ที่ เฮร์เบอร์โฮลซ์ (1964: 88-89) เสนอไว้ดังนี้

การบรรยายศิลปกรรม (Describing the Artwork) เราบรรยายสิ่งที่เราเห็น อาจบอกว่าศิลปกรรมนั้นเป็นแนวตั้งหรือแนวนอน ถ้าเป็นจิตรกรรม เป็นภาพวิ ภาพบุคคล หรือภาพนามธรรม เขาสร้างศิลปกรรมด้วยวัสดุอะไร เช่น สีน้ำมัน สีน้ำ หิน(ประติมากรรม) ฯลฯ อาจอธิบายถึงลักษณะของศิลปกรรม เช่น ทาสีหนา ทาสีบาง เป็นรอยสะบัดกุ่มันแรง ๆ อาจบอกถึงท่าทางหรือลักษณะของตัวภาพ (figure) การแสดงออกของสีหน้า(หัวเราะ ร้องไห้) อาจอธิบายเรื่องการจัดภาพของศิลปิน

การวิเคราะห์ศิลปกรรม (Analyzing the Artwork) เป็นการแยกชิ้นส่วนจากภาพทั้งหมดให้เป็นองค์ประกอบเล็กๆ เป็นการบรรยายที่ละเอียดกว่าชิ้นการบรรยาย (ขั้นที่ 1) เราพูดถึงส่วนสำคัญของศิลปกรรมพูดถึงการจัดระเบียบหรือจัดหลักการอย่างไร อธิบายว่าส่วนประกอบต่างๆในภาพมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ความแตกต่างระหว่างกฎระเบียบทางศิลปะกับการจัดภาพของศิลปิน ให้พิจารณาว่าศิลปินนำส่วนประกอบต่าง ๆ (เส้น รูปร่าง ฯลฯ) มาประกอบกันอย่างไร การใช้สี และการทำพื้นผิว เป็นอย่างไร เป็นต้น

การตีความศิลปกรรม (Interpreting the Artwork) เราตีความศิลปกรรมได้โดยการเปิดสายตาให้กว้างออก หมายความว่า การมองไม่เพียงแต่มุ่งที่การได้ความรู้เท่านั้น แต่สามารถมีปฏิริยาตอบสนองด้านความรู้สึกต่อศิลปกรรมด้วย เมื่อได้มองภาพ เราจะรู้สึกได้ถึงความเคร่งขรึม สนุกสนาน เศร้า มั่นคง คลอนแคลน น่ากลัว มีความสุข ความรู้สึกเหล่านี้ได้จากการที่ศิลปินใช้ สี เส้น รูปร่าง พื้นผิว สัดส่วน เรื่องราว เทคนิควิธีการสร้างงาน การตีความศิลปกรรมเป็นการรับความรู้สึกที่ได้รับการปลุกเร้าจากนั้นเราจึงได้มุ่งค้นหาสิ่งสนับสนุนความเห็นของเรา

การตัดสินศิลปกรรม (Judging the Artwork) เราอาจตัดสินศิลปกรรมได้หลายประเด็น เช่น ตัดสินคุณค่าในเรื่องแบบหรือลักษณะของศิลปะ (Styles of Art) หรือสนใจในเรื่องการจัดองค์ประกอบพื้นฐานหรือการใช้เครื่องมือสร้างงาน (สี แปรง ฯลฯ) ได้ดีเพียงใด หรือการตัดสินในเรื่อง การแสดงอารมณ์ หรือการแสดงออกของศิลปินได้น่าสนใจเพียงใด การตัดสินของเราอาจไม่ตรงกับความเห็นของคนอื่นได้ แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ การตัดสินของเราควรขึ้นอยู่กับหลักการไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความเห็นส่วนตัวเท่านั้น

ขั้นตอนการวิจารณ์จากนักศิลปะศึกษาที่ยกมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า หลักการวิจารณ์ของเฟลด์แมน (Feldman, 1982) ซึ่งมี 4 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นบรรยาย ขั้นวิเคราะห์รูปแบบขั้นแปลความหมาย และขั้นตัดสิน หลักการนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เช่น มิทเลออร์ (Mittler, 1986), เฮอร์เบอร์โฮลซ์ (Herberholz, 1964) ส่วนแชปแมน (Chapman, 1978) กับโจเฮนเซน (Johansen, 1990) ได้รวมขั้นบรรยายเข้ากับขั้นวิเคราะห์รูปแบบจึงเหลือสามขั้นตอน คือ ขั้นบรรยาย ขั้นแปลความหมาย และขั้นประเมินหรือตัดสิน หลักการเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทุกระดับชั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำถาม คำอธิบาย และคำตอบที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก

คำถามที่ครูใช้ในระหว่างการจัดกิจกรรมการวิจารณ์ที่เฮอร์เบอร์โฮลซ์ ได้เสนอตัวอย่างคำถามในชั้นต่างๆเป็นแนวทางในการสนทนาในชั้นเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาขึ้นไป ดังนี้

1. ขั้นบรรยาย

- 1) ที่เห็นอยู่นี้เป็นภาพอะไร มีอะไรเกิดขึ้นในภาพนี้
- 2) ของจริงมันจะใหญ่แค่ไหน ปกติสิ่งนั้นมันจะอยู่ที่ใด
- 3) ใครสร้างศิลปกรรมนี้ สร้างเมื่อไร ชื่อภาพว่าอะไร ใช้อะไรสร้าง
- 4) มีภาพอะไรอยู่ด้านบนของภาพหลัก (ด้านล่าง, ด้านขวา, ด้านซ้าย.)
- 5) ถ้าเราสามารถเห็นได้จริงหรือเห็นทั้งหมด มันจะมีจำนวนมากไหม มันจะสูงมากไหม ฯลฯ
- 6) สิ่งที่อยู่ในภาพเป็นภาพส่วนหน้า ส่วนข้าง หรือส่วนใด ใบหน้าของเขาแสดงความรู้สึกอย่างไร (ยิ้ม ร้องไห้ หัวเราะ ขรึม ฯลฯ)
- 7) เบื้องหน้าของภาพหลัก หรือช่วงกลาง หรือด้านหลังเป็นภาพอะไร
- 8) วิถีในภาพนั้นจะเป็นเวลาประมาณเท่าไร
- 9) เส้นขอบฟ้าอยู่บริเวณใด
- 10) เราเห็นเส้นทะแยง หรือเห็นรูปร่างได้ชัดหรือเปล่า
- 11) ศิลปกรรมแสดงให้เห็นส่วนลึกหรือไม่
- 12) เส้นรูปร่าง (Contours) ดูเข้ม หรือชัดเจนหรือไม่

13) เส้นขอบของภาพแสดงถึงโครงสร้าง หรือ เป็นเส้นที่แบ่งแยก สี พื้นผิว หรือน้ำหนักของสีหรือไม่

14) ลักษณะของเส้น ความกว้างความยาวของเส้น แตกต่างกันอย่างใด

15) เครื่องมือสร้างภาพสัมพันธ์กับลักษณะของพื้นวาดภาพหรือไม่ (กระดาษ ฝืนผ้าใบ ฯลฯ)

16) สีที่ใช้วาดเป็นสีวิทยาศาสตร์หรือเป็นสีพื้นบ้าน

17) อะไรคือต้นแสง แสงมาจากทิศทางใด

18) ตัวภาพกับวิวเบื้องหลังสัมพันธ์กันหรือไม่ (วิวทำให้ตัวภาพเตี้ยหรือสูงเกินไปหรือไม่)

19) กรณีที่เป็นศิลปกรรม 3 มิติ แสงเงาที่มากกระทบเกิดผลต่อการมองหรือไม่

20) ประติมากรรมมีฐานหรือไม่ ถ้ามี นอกจากเป็นฐานแล้ว ยังเป็นประโยชน์ด้านอื่นอีกหรือไม่

2. ขั้นการวิเคราะห์

1) ทั้งภาพมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่

2) ศิลปินใช้ สี (หรือรูปร่าง เส้น พื้นผิว) อย่างหลากหลายหรือเป็นแบบเดียวเหมือนกันหมดทั้งภาพ

3) ดูภาพนี้แล้วรู้สึกว่ามันมีการเคลื่อนไหวหรือไม่

4) ภาพที่จัดเป็นแบบมองไกลมองใกล้ (perspective) มีสิ่งใดในภาพที่เล็กหรือใหญ่กว่าความเป็นจริง

5) ศิลปินทำสัดส่วนได้สมจริง หรือ เกินจริงไปเพื่อผลทางด้านความรู้สึกหรือไม่

6) ในส่วนประกอบทั้งหมดนี้ ศิลปินเน้นสิ่งใดเป็นพิเศษ

7) ศิลปินใช้การตัดกันระหว่างแสงกับเงาอย่างไร

8) การจัดภาพให้มีความสมดุลย์ในลักษณะนี้มีศิลปินอื่นๆทำกันหรือไม่ ถ้ามี ใคร

9) การใช้วิธีการนำสายตาด้วย เส้นโค้ง เส้นขด สามเหลี่ยม ทำให้เรามองผ่านองค์ประกอบอื่น ๆ สู่จุดที่ต้องการเน้นได้หรือไม่เพียงใด

10) การใช้เส้นของศิลปินทำให้เกิดการเคลื่อนไหว หรือ เกิดพลังได้หรือไม่

- 11) เราสามารถมองเห็นภาพลึกลงไปได้มาก หรือเห็นเป็นลักษณะตื้นๆ เท่านั้น
- 12) เหตุใดศิลปินจึงให้สีในลักษณะนี้
- 13) การตัดกันของแสงเงาเป็นไปอย่างรุนแรงหรือไม่

3. การตีความ

- 1) คนที่อยู่ในภาพนี้แสดงบุคลิกส่วนตัว หรืออารมณ์ออกมาหรือไม่
- 2) เหตุใดศิลปินจึงวาดให้เส้นขอบฟ้าอยู่สูงหรือต่ำกว่าปกติ
- 3) ถ้าภาพนี้มีเส้นหรือรูปร่างอยู่ในแนวตั้งมาก จะทำให้เราเกิดความรู้สึก

อย่างไร

- 4) ถ้าเส้นหรือรูปร่างเป็นเส้นนอน จะทำให้เรารู้สึกสงบหรือเจ็บเหงา

หรือไม่

5) การวาดโดยให้มีส่วนลึก (deep space) ทำให้รู้สึกเกินจริงหรือแสดงออกถึงภาวะทางอารมณ์หรือไม่

6) การให้แสงเป็นไปอย่างธรรมชาติ หรือให้ความรู้สึกเหมือนการแสดง (theatrical) หรือเป็นการจงใจสร้างให้เกิดความงาม (dramatic) หรือไม่

7) การใช้แสงเป็นการสร้างสัญลักษณ์บางอย่างหรือไม่

8) สภาพแวดล้อมในภาพให้ความรู้สึกน่ากลัว หรือสบายใจ หรือทุกข์ใจ

9) สีให้ความรู้สึกถึงความสมดุล เหมือนจริง หรือเป็นลักษณะตลกต่าง

10) ศิลปกรรมสะท้อนสภาพชีวิตของขุนนาง คหบดี หรือวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

หรือชนบท

11) การใช้สัญลักษณ์อยู่ในภาพหรือไม่ (เช่นความขี้เกียจแสดงสัญลักษณ์ เป็นภาพคนกำลังเล่นไพ่ เป็นต้น)

4. การตัดสินคุณค่า

- 1) ถ้าคนในภาพนี้เป็นคนจริงๆนักเรียนจะจำเขาได้หรือไม่
- 2) วิวในภาพนี้แสดงออกถึงสถานที่นั้นได้จริงๆหรือไม่
- 3) ภาพใดเหมือนจริงมากที่สุด ภาพใดเป็นลักษณะนามธรรม
- 4) ภาพใดแสดงถึงความผันเฟื่อง หรือจินตนาการได้ดี

- 5) สังเกตจากศิลปกรรมนี้ศิลปินมีพื้นฐานทางด้านความสนใจการแสดงออกซึ่งความรู้สึกทางอารมณ์อย่างรุนแรงหรือไม่
- 6) ศิลปินสร้างงานได้เน้นการจัดรูปแบบทางศิลปกรรม เช่น เส้น รูปร่าง และสีหรือไม่
- 7) การสร้างงานของศิลปินเน้นในเรื่องลักษณะของศิลปกรรมมากที่สุดหรือไม่
- 8) ศิลปกรรมนี้ส่งอิทธิพล หรือได้รับอิทธิพลต่อศิลปกรรมอื่นอย่างไร
- 9) การใช้เครื่องมือศิลปะ หรือการใช้เทคนิคสร้างภาพในลักษณะนี้สร้างผลสะท้อนทั่วทั้งภาพได้หรือไม่
- 10) ถ้าศิลปินท่านนี้มีชีวิตอยู่ก่อนหน้านั้นหรือหลังจากนั้นหนึ่งร้อยปี นักเรียนคิดว่าลักษณะงานของเขาจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่
- 11) ภาพใดที่แสดงด้านจิตนาการ ความรู้สึก การจัดความเป็นเอกภาพของสี และรูปร่างได้ดีที่สุด
- 12) นักเรียนคิดว่าอย่างไร ถ้าภาพนี้ศิลปินเปลี่ยนจากการให้สีเย็นเป็นการให้สีอุ่น (หรือเปลี่ยนจากสีอุ่นเป็นสีเย็น)
- 13) ภาพนี้มีสิ่งใดเด่นที่สุดระหว่างพื้นผิว ตัวภาพการจัดรูปแบบของตัวภาพ (เช่นงานนามธรรม)
- 14) ทักษะการสร้างงานของศิลปิน เช่น การใช้เครื่องมือ มีความชำนาญเพียงใด

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา, การวิจารณ์และการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

การที่จะให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ (Art appreciation) วิธีการที่ดีที่สุด คือการให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรง คือการให้นักเรียนได้ดูศิลปกรรมของจริง และมีปฏิริยาตอบสนองกับศิลปกรรมนั้น เนื่องจากเราไม่สามารถสอนให้นักเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะโดยตรงได้ จึงต้องนำกระบวนการวิจารณ์เข้ามาเป็นสื่อ นำสู่การพัฒนาการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะด้วยการได้ตัดสินใจคุณค่าศิลปะด้วยตัว

ของเขาเอง (Chapman, 1978: 80) แต่การจะให้เด็กเรียนได้ชมศิลปกรรมของจริงเป็นสิ่งที่ยากสำหรับนักเรียนส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชนบทห่างไกล ปัญหานี้แก้ได้โดยให้นักเรียนได้ดูภาพศิลปะจำลอง (reproduction) ในหนังสือภาพ และหนังสือแบบเรียน โดยเฉพาะหนังสือแบบเรียนนั้น สามารถส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้โดยนำเสนอกิจกรรมวิจารณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางภาษาซึ่งแบบเรียนสามารถสนองกิจกรรมนี้ได้

ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับการวิจารณ์นั้น เฟลด์แมน (Feldman, 1978: 141-157) ได้ศึกษาพบว่าเด็กเก่งทางภาษาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ด้านศิลปะวิจารณ์ได้อย่างดีเลิศ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาศิลปะที่สำคัญคือ ทั้งสองวิชาต่างเรียนเพื่อแปลความหมายออกเป็นเนื้อหา ครูศิลปะกับครูภาษาควรร่วมกันฝึกนักเรียนให้เป็นผู้รับสื่อที่ดี ปกติแล้วการรับสื่อมีกระบวนการดังนี้ 1. รับรู้ 2. คิด และ 3. ปฏิบัติ เช่น เมื่อเราเห็นไฟแดงเราจึงข้ามถนนหรือเราอ่านป้ายโฆษณาแล้วเราก็ซื้อสินค้า ในทางศิลปะ เราแปลความหมายสู่การกระทำ นั่นคือ เมื่อได้เห็นศิลปกรรมแล้วก็เกิดกระบวนการวิจารณ์ (บรรยาย วิเคราะห์ ตีความ ตัดสินค่า) และเกิดความชื่นชมในที่สุด ภาษาในฐานะที่เป็นสื่อสำหรับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาในเชิงวิจารณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาษาพูด ภาษาเขียน อันนำไปสู่ ความเข้าใจ (comprehension) และการตีความเพื่อเข้าถึงสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใน (interpretation of any code)

เขาสรุปว่า การเรียนศิลปะวิจารณ์ ถ้าได้นำไปสู่การอ่าน การพูด และการเขียนให้มากขึ้น ก็จะเพิ่มจำนวน นักอ่านที่ดีให้มากขึ้นด้วย เด็กๆจะได้รู้วิธีการใช้ภาษาที่เป็นคำพูดเพื่อนำมาบรรยายทางศิลปะ และแปลภาษาศิลปะออกมาเป็นภาษาพูด หรือภาษาเขียน ถ้าทำได้ดังนั้นก็จะเป็นนิสัยแล้ว เด็กๆจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การดูโทรทัศน์ การดูศิลปกรรม การอ่านบทกวี ก็จะซึมซาบในคุณค่าแห่งความงามได้มาก เพราะทุกคน "รู้" ในสิ่งที่เขากำลังพูด หรือเขียนอยู่

แช็ปแมน (Chapman, 1978 : 196 - 198) ได้เสนอกิจกรรมการวิจารณ์ศิลปะที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ดังนี้

กิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนศิลปะ (Trading Post) ใช้ภาพโปสเตอร์ที่มีรูปศิลปะที่ซื้อมาจากพิพิธภัณฑสถาน ร้านหนังสือ ร้านของขวัญเป็นภาพที่มีลักษณะหลากหลาย ต่างกันทั้งแบบ ลักษณะ และลัทธิ ครูแจกให้เด็กคนละ 2-3 ภาพ สมมุติให้นักเรียนแต่ละคนเป็นนักสะสมศิลปะ (collector) ให้นักเรียนดูว่าภาพของตนทั้งหมดนั้นมีส่วนใดที่คล้ายกันบ้าง และให้มองหาภาพของคนอื่น ๆ ในชั้นเรียนที่มีลักษณะคล้ายกับตน และให้หมายตาเอาไว้ จากนั้นให้มาดูภาพในมือตนว่าภาพใดที่มีความเหมือนน้อยที่สุด ให้นำภาพนั้นไป แลกกับของคนอื่นเพื่อให้ภาพทั้งหมดของตนเป็นภาพที่คล้ายกันที่สุด ขั้นตอนสุดท้าย คือ ให้เด็กแต่ละคนมาอธิบายภาพในมือของตนว่ามีส่วนใดบ้างที่เหมือนกัน

กิจกรรมเพ่งดูความแตกต่าง (Concentration) แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ ละอย่างน้อย 3 คน ครูให้ภาพศิลปะที่เหมือนกันมากแก่เด็กแต่ละกลุ่ม ในกลุ่มเด็กแต่ละคนจะได้คนละ 1 ภาพ บางกลุ่มได้ภาพคนเหมือนทั้งหมด บางกลุ่มได้ภาพวิวทั้งหมด บางกลุ่มได้ภาพนามธรรมทั้งหมด แต่ละภาพในกลุ่มให้ติดหมายเลขไว้จากนั้นให้เด็กออกมาอธิบายความแตกต่าง (ของภาพที่เหมือนกัน) เช่น คนแรกออกมาอธิบายว่า ภาพที่ 1 แตกต่างจากภาพที่ 2 คนต่อมา อธิบายภาพที่ 2 แตกต่างจากภาพที่ 3 คนต่อมาอธิบายภาพที่ 3 แตกต่างจากภาพที่ 1

กิจกรรมเดินทางสนุก (Travel the Maze) แจกภาพให้นักเรียนคนละ 1 ภาพ แล้วจัดเป็นคู่ ๆ เล่นเกมกัน ภาพของแต่ละคนจะมีกระดาษ acetate ปิดไว้ข้างหลัง เด็กทั้งสองจะนั่งตรงกันข้ามกัน กิจกรรมเริ่มโดยนักเรียนคนที่ 1 ซึ่งเป็นเจ้าของภาพจะใช้ดินสอด่ grease ชีตเส้นไปตามรูปภาพจากบนลงล่างเหมือนการเดินทาง เด็กคนที่ 2 จะไม่เห็นภาพต้นแบบ จะเห็นเพียงรอยขีดที่เด็กคนที่ 1 ชีตลงมาเรื่อย ๆ ขณะที่เด็กคนที่ 2 ดูรอยขีดเดินทางลงมานั้น เขาจะทายว่าเป็นภาพอะไรพอเด็กคนที่ 1 เขียนเสร็จให้เด็กคนที่ 2 เขียนภาพของตนบ้าง

กิจกรรมค้นหาสมบัติ (Treasure Hunt) สมบัติ คือการ์ดภาพศิลปะกรรม เอาใส่กล่องที่ตั้งอยู่หน้าชั้น หัวหน้าชั้นออกมาจับภาพขึ้นมา 1 ภาพ เขาจะรู้ว่าเป็นภาพอะไร แต่เด็กในชั้นไม่รู้ เขาจะถามเพื่อน ๆ ว่าเป็นภาพอะไร แล้วเปิดโอกาสให้เพื่อน ๆ ถามด้วยคำถามต่าง ๆ หัวหน้าตอบเพียงว่า "ใช่" "ไม่ใช่" พอได้ข้อมูลพอแล้ว นักเรียนในชั้นจะตอบว่าเป็นภาพอะไร จากนั้นจับภาพอื่นขึ้นมาทายต่อไป

กิจกรรมจับคู่ (Match Game) นำภาพศิลปะ (จากหนังสือหรือภาพโปสการ์ด) มาตัดเป็นสี่เหลี่ยม 2 อัน ซีกหนึ่งรวมกันไว้ในกล่องหน้าชั้น อีกซีกหนึ่งให้เด็ก ๆ ถือไว้ ให้เด็กคนหนึ่งออกมาจับภาพครึ่งซีกในกล่องหน้าชั้นแล้ว เขียนลอกภาพนั้นลงบนกระดาษดำ ถ้านักเรียนคนใดทราบว่าเป็นภาพเดียวกับตนก็ออกมาทดลองต่อดูว่า เข้าคู่กับของตนจริงหรือไม่ ถ้าเข้าคู่กันก็แสดงให้เพื่อน ๆ ดูแล้วจึงนำไปใส่ไว้ในอีกกล่องหนึ่งจากนั้นก็จับภาพอื่นขึ้นมาใหม่ทายกันใหม่จนได้เวลาพอสมควร

จากแนวทางการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะทั้งหมด อาจสรุปได้ดังนี้คือ การสอนควรมีกิจกรรมหลากหลาย มีอุปกรณ์ และมีการออกไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ การดูศิลปกรรมควรดูอย่างวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ^{ขั้น}บรรยายหรือพรรณนา
2. ^{ขั้น}วิเคราะห์รูปแบบ
3. ^{ขั้น}แปลความหมายหรือตีความ
4. ^{ขั้น}ตัดสินคุณค่า

การวิจารณ์ศิลปะมีจุดประสงค์เพื่อให้นักเรียน "ได้วิเคราะห์แยกแยะอย่างมีขั้นตอน ทำให้นักเรียนมองศิลปกรรมอย่างมีความหมาย และเกิดความพอใจขึ้น การวิจารณ์ศิลปะจึงเป็นผลทางปริมาณที่ช่วยสร้างความพึงพอใจหรือการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้"

(Feldman, 1982: 457)

กล่าวโดยสรุปคือ การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะมีความสำคัญต่อการพัฒนาลักษณะนิสัย ซึ่งควรส่งเสริมควบคู่กับการปฏิบัติงานทางศิลปะ การส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะจะต้องจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ 1. เห็นความงาม 2. มีความรู้สึกซาบซึ้ง 3. มีความรู้ 4. เกิดการรับรู้ที่ดี และ 5. เกิดกระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะกระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์นั้น ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1. การบรรยายภาพ 2. การวิเคราะห์รูปแบบ 3. การแปลความหมาย 4. การตัดสินคุณค่า หลักการทั้งหมดสามารถนำไปสร้างเป็นเกณฑ์การพิจารณาสภาพการเรียนการสอนการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ

ของไทยและเป็นแกนในการพัฒนาแบบเรียนศิลปศึกษา เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะดังจะได้นำเสนอต่อไป

การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)

การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะในระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 ตามหลักสูตรประถมศึกษา (กรมวิชาการ, 2532: 71) ซึ่งถือว่าเป็นแม่แบบแก่ครูในการจัดกิจกรรมแก่ผู้เรียน ถ้าหลักสูตรเหมาะสมการจัดกิจกรรมศิลปศึกษาก็เป็นไปตามแนวทางสากลนิยม แต่ถ้าหลักสูตรแตกต่างออกไปย่อมทำให้การจัดกิจกรรมในโรงเรียนเบี่ยงเบนไปได้

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้อธิบายการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะไว้ดังนี้

ฝึกสะสมสิ่งของ รวบรวมผลงานศิลปะต่าง ๆ เพื่อจัดงานการแสดงทางศิลปะ อภิปรายซักถาม เพื่อให้ได้แนวคิดในการจัดงานการแสดงทางศิลปะ สรุปลง กำหนดแนวปฏิบัติฝึกจัดงานแสดงทางศิลปะด้วยการเลือกสถานที่จัด วางแผนการทำงาน เตรียมบุคลากร เลือกสรรงานศิลปะ ประดับตกแต่งโดยใช้กระบวนการทางศิลปะ

อภิปรายผลของการปฏิบัติ บอกความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการจัดงานแสดงทางศิลปะ สืบหาข้อบกพร่อง ศึกษาหาความรู้ เพื่อเติมเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น

เพื่อให้เห็นคุณค่าของงานศิลปะ ชื่นชมในผลงานที่จัดแสดง มีความมั่นใจในการทำงาน มีนิสัยในการทำงานร่วมกัน รู้จักวางแผนในการทำงาน

จากคำอธิบายตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า คำอธิบายนี้ไม่สอดคล้องกับ การเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะตามความหมายของคำว่า Art appreciation ตามหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเนื้อหาหรือแนวทางตามหลักสูตรดังกล่าวเป็นการเน้นการทำงานกลุ่ม หรือการวางแผนทำงานร่วมกันมากกว่าจึงสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไปเพื่อความถูกต้องตามหลักการ และมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะที่ถูกต้องตามหลักสากลนิยมต่อไป

พัฒนาการทางศิลปะ และพฤติกรรมของเด็กก่อนวัยรุ่น

การจัดทำแบบเรียนให้นักเรียนได้เรียน และดำเนินกิจกรรมการเรียนอย่างมีคุณภาพจำเป็นต้องศึกษาพัฒนาการของผู้เรียนตามระดับของการเจริญเติบโต และจัดทำแบบเรียนให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะ และความสนใจ ดังจะได้สรุปจากการศึกษาค้นคว้าโดยนำเสนอหลักพัฒนาการของโลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1975) แชพแมน (Chapman, 1978) และท่านอื่น ๆ ดังนี้

พัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

การที่จะนำเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับความสนใจ หรือ ความรักความชอบของเด็กนั้น จำเป็นจะต้องคำนึงถึงอายุของเด็กเป็นสำคัญ เพราะในแต่ละช่วงของอายุของเด็ก ความสนใจในสิ่งต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการทางร่างกายด้วย โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1975) ได้ศึกษาเรื่องความสนใจ และพัฒนาการทางศิลปะของเด็กเป็น 6 ชั้น ดังจะได้นำเสนอพอสังเขปเพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดทำแบบเรียนศิลปศึกษาให้สอดคล้องต่อไป ดังนี้

1. ^{ชั้น}ขีดเขียน (Scribbling Stage) 2-4 ปี
2. ^{ชั้น}ก่อนสัญลักษณ์ (Pre-schematic Stage) 4-7 ปี
3. ^{ชั้น}สัญลักษณ์ (Schematic Stage) 7-9 ปี
4. ^{ชั้น}เกาะกลุ่ม (The Gang Age) 9-12 ปี
5. ^{ชั้น}ก่อนวัยรุ่น (The Pseudo-Naturalistic Stage) 12-14 ปี
6. ^{ชั้น}วัยรุ่น (Adolescent Art High School) 14-17 ปี

1. ขั้นขีดเขียน (Scribbling Stage) 2-4 ปี เด็กที่อยู่ในขั้นนี้ ถือว่าเป็นวัยแห่งการเริ่มเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว บางครั้งการขีดเขียนนั้นอาจมีได้ตั้งใจที่จะวาดสิ่งใด ขณะที่เด็กขีดเขียนของเขาอาจมองไปที่อื่น วัยนี้ถ้าเขาทำกิจกรรมใดเขาจะมีสมาธิในการทำสูงอยู่ชั่วระยะหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างตากับมือยังไม่สัมพันธ์กันนักการบังคับมือก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร

2. ขั้นก่อนสัญลักษณ์ (Pre-Schematic Stage) 4-7 ปี วัยนี้เริ่มขีดเขียนอย่างมีความหมาย และค้นพบวิธีการสร้างงานศิลป์ต่าง ๆ ด้านตนเองมากขึ้นเด็กเริ่มใช้วงกลมแทนศีรษะคน เขียนเส้นดิ่ง 2 เส้นแทนขา แต่การใช้สียังไม่สัมพันธ์กับวัตถุเหมือนเด็กจะระบายเพื่อความพึงพอใจหรือ เพื่อทดลองมากกว่าการที่จะใส่สีให้เหมือนธรรมชาติ การเขียนภาพของเด็กวัยนี้ เน้นการให้ตนเองเป็นศูนย์กลาง (egocentric) แม้แต่การพูดหรือการกระทำสิ่งใด มักทำเพื่อความพอใจของตนเองโดยไม่สนใจว่าใครจะเข้าใจได้ เขาอยากพูดอยากแสดงออก แต่ไม่สนใจอยากฟังเรื่องราวของคนอื่น

3. ขั้นสัญลักษณ์ (Schematic Stage) 7-9 ปี เด็กวัยนี้ใช้สัญลักษณ์แทนการวาดวัตถุเพื่อแสดงความคิดความรู้สึกได้มาก เขาสามารถวาดวัตถุต่าง ๆ มาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเชิงเหตุผลมากขึ้น เช่น คนอยู่บนต้นไม้ สุนัขอยู่บนถนน การให้รายละเอียดของภาพทำได้มากขึ้น การให้ตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ได้พัฒนาขึ้นทำให้เด็กมีความเป็นส่วนตัวสูง (high individualized) การวาดคนมักไม่ค่อยหันหน้าเข้าหากันการวาดภาพของเด็กนี้มักจะทำให้ความสัมพันธ์กับเส้นพื้น (base line) ภาพสิ่งของที่อยู่ภายในสามารถมองเห็นได้ (X-ray pictures) การให้สีเป็นธรรมชาติมากขึ้นโดยมักจะมีคำถามเสมอว่า หมูมีอะไร ท้องฟ้าสีอะไร เป็นต้น

4. ขั้นเกาะกลุ่ม (The Gang Age) 9-12 เด็กที่อยู่ในขั้นเกาะกลุ่มอยู่ในวัยที่พัฒนาเข้าสู่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างวัยเด็กกับวัยรุ่น การแสดงออก และการตอบสนองต่อสิ่งรอบตัว เป็นไปอย่างธรรมชาติแห่งความเป็นจริง (real world) มากขึ้น เนื่องจากเป็นวัยที่ผู้วิจัยให้ความสนใจการศึกษา ครั้งนี้จึงเสนอรายละเอียดจากการศึกษาของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1982: 229-259) ดังนี้

ความสำคัญของวัยเกาะกลุ่ม บุคลิกที่เด่นของวัยนี้คือ เด็กเริ่มพบตัวเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมซึ่งมีสถานะเดียวกับเขา เด็กในวัยเกาะกลุ่มสามารถทำงานกลุ่มและร่วมกันทำอย่างตั้งอกตั้งใจพวกเขาพบในเรื่องความสนใจร่วมกันเป็นหลัก มีการเปิดเผยความลับแก่กัน และพอใจที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน ความคิดของพวกเขาเติบโตพอที่จะสามารถทำงานกลุ่มได้ดีกว่าทำคนเดียว อีกทั้งมีพลังอำนาจมากกว่าคนเดียวโดด ๆ เป็นวัยแห่งมิตรภาพระหว่างกลุ่มอายุหรือที่เรียกกันว่า "แก๊ง" คำว่าแก๊งนี้อาจจะฟังดูไม่ดีนักในสังคมทุกวันนี้ แต่เราในฐานะผู้ใหญ่ก็ควรจะจำกัดได้ถึงช่วงแห่งความสุขในวัยนี้ที่วนเวียนติดอยู่ในกลุ่มเพื่อนรุ่นเดียวกัน วัยนี้พัฒนาขึ้นจนเป็นอิสระจากการครอบงำของผู้ใหญ่ด้วยการเรียนรู้สังคมโดยตัวของเขาเอง สิ่งนี้เป็นหลักสำคัญของกระบวนการพัฒนา และก้าวที่สำคัญของปฏิบัติการทางสังคมของเด็ก

เนื่องจากความสนใจที่แตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชาย และเนื่องจากพัฒนาการทางร่างกายระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายมีความแตกต่างกันทำให้กลุ่มหรือแก๊งมีเฉพาะเพศเดียวกัน เด็กหญิงเยาะเย้ยเด็กชาย แต่พวกเขาก็ไม่หาเรื่องทะเลาะกัน เด็กชายเมื่อออกค่ายจะออกกฏเกณฑ์ใช้ร่วมกัน เล่นกีฬา หรือเล่นเกมกัน ส่วนเด็กหญิงมีความสนใจแตกต่างกันออกไป เริ่มสนใจเสื้อผ้าสวย ๆ งาม ๆ สนุกกับงานปาร์ตี้ นั่งจับกลุ่มกับเพื่อน ๆ ดูหนังรัก ๆ ใคร่ ๆ คิดโต้กลับ และภาษาใช้กันระหว่างเพื่อน ๆ เด็กหญิงในวัยนี้มักแอบชอบเด็กชายที่แก่กว่าในชั้นมัธยม

การเป็นอิสระทางสังคมเหล่านี้ มักขัดแย้งกับความประสงค์ของพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ที่ยังคงอยากจะมีอิทธิพลเหนือเด็กที่อยู่ ด้วยเหตุนี้ ผู้ใหญ่จึงมักเห็นว่าการกระทำของเด็กหลายอย่างไม่เหมาะสมไม่ควร และมักเข้าไปยุ่ง แม้แต่ครูก็ตาม ครูบางคนยังไม่เข้าใจพัฒนาการเหล่านี้ก็มักจะไม่สบายอกสบายใจต่อกิจกรรมลับ ๆ ของเด็ก ทั้งพ่อแม่และครูนั้น แทนที่จะให้การสนับสนุนในเรื่องการรวมกลุ่มอย่างกระตือรือร้น และความเป็นอิสระทางสังคมเหล่านี้กลับขัดขวางต่อต้าน และควบคุมความประพฤติเด็กขึ้นอีกด้วยการบังคับ แทนที่ผู้ใหญ่จะแสดงความเมตตา และมีความเข้าใจเด็กในการติดเพื่อนนี้ กลับคัดค้าน ไม่ทราบว่าการกระทำของตนไม่เกิดผลดีแก่เด็ก กลับทำให้เด็กอึดอัดใจมากขึ้น การร่วมงานกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่จึงไม่ค่อยประสบผลสำเร็จตลอดมาก็เพราะเหตุนี้ ฉะนั้น จึงควรระลึกเสมอว่า การ

กระทำผิดของคน มีผลมาจากการก่อตัวในวัยนี้ โดยผู้ใหญ่มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การสร้างงานศิลปะของเด็กวัยเกาะกลุ่มนี้สามารถให้รายละเอียดต่าง ๆ ได้ เช่น ความแตกต่างระหว่างเพศ เสื้อผ้า เป็นต้น พวกเขาจะพัฒนาความรู้จากการมองการวาดภาพจึงมิได้เน้นให้เกิดจริง (exaggeration) และการบิดเบือนสิ่งต่าง ๆ เพื่อแสดงออกทางอารมณ์ของเขามากเกินไป เขาจะค่อย ๆ ลดการเน้นเกินจริงมาเน้นเรื่องรายละเอียดของภาพแทน เด็กหญิงมักเจาะจงวาดม้าวิ่ง อันเป็นการใส่ความรู้สึกลงไปในรูปแบบซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอิสระเสรี ส่วนเด็กชายสนใจรถยนต์ พวกเขาคิดว่าพวกเขาเป็นรถยนต์เสียเอง ขณะวาดเขาก็จะทำเสียงรถไปด้วย เด็กวัยนี้หาทางออกทางอารมณ์ และจิตวิทยาด้วยการสร้างภาพเหล่านี้ขึ้นมาทดแทน การใช้สีพวกเขาเริ่มเห็นความแตกต่างในสีที่ใกล้เคียงกัน เช่น สีฟ้าของท้องฟ้าแตกต่างจากสีฟ้าของแม่น้ำ และสีเขียวของต้นไม้แตกต่างจากสีเขียวของหญ้า เป็นต้น

5. ก่อนวัยรุ่น (The Pseudo-Naturalistic Stage) 12-14 ปี (ก่อนวัยรุ่น) เด็กในช่วงอายุนี้ อาจมีความยุ่งยาก และตื่นเต้นกับความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ เด็กหญิงเริ่มมีลักษณะที่แสดงถึงความเติบโตเป็นสาว เด็กชายเริ่มมีหนวดงอกขึ้น เป็นช่วงชีวิตที่เด็กรู้สึกว่าเขาไม่ใช่เด็กอีกต่อไป แต่เขาก็ยังไม่แน่ใจว่าเป็นผู้ใหญ่หรือไม่ ในส่วนของจิตใจ เขาเริ่มพัฒนาความคิดเชิงนามธรรม รู้จักมองไกลตัวออกไปเป็นสังคมหรือโลก การย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ การทำตัวเหมือนเด็กเช่นก่อนนั้นเขาเริ่มรู้ว่า เป็นเรื่องน่าอาย แม้ว่าบางครั้งเขาอยากเล่นเกม และทำตัวเหมือนเด็กอยู่บ้างก็ตาม แต่เขาจะเก็บความรู้สึกเอาไว้ไม่แสดงออก ส่วนการวาดภาพนั้นเขาได้พัฒนาในเรื่องรายละเอียดได้อย่างน่าอัศจรรย์ เสื้อผ้า ทรงผม สัดส่วนของร่างกาย การวาดภาพตัวเองเขาจะแก้ไขส่วนด้อยของตนเองให้มีความสวยงามหรือสมบูรณ์ตามความต้องการ พวกเขาเริ่มเข้ากฎเกณฑ์ในการวาดภาพต่าง ๆ ได้ เช่น การวาดระยะใกล้ไกล (perspective) เป็นต้น การเลือกสีเขาจะพิถีพิถันเลือกในเชิงออกแบบ คำนึงถึงสิ่งในเชิงจิตวิทยา เช่น สีแดงให้ความรู้สึกรุนแรงเหมือนเลือด เป็นต้น ผลงานเด็กนี้เป็นการแสดงถึงปฏิกิริยาของเขาที่มีต่อสังคมและโลก เราจะเห็นได้ว่า เขามีปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากตัวเขา

เองหรือกับเพื่อน ๆ หรือผู้ใหญ่ เนื่องจากเขาอยากพ้นจากความผูกพันในฐานะเด็ก ๆ ในความรู้สึกของผู้ใหญ่ เขามีอุดมคติ และความคิดฝันหวาน (romantic feeling) เด็กหญิงจะเลิกทะเลาะกับเด็กชาย กลับสนใจดารานางในในฐานะเป็นแบบอย่าง (idol) เด็กชายก็เริ่มสนใจเพศตรงข้ามแต่ไม่ยอมรับความจริง พวกเขาหมกมุ่นอยู่กับการสะสมสถิติทางกีฬา การพัฒนาความแข็งแรงเยี่ยงบุรุษเพศ (muscular powers) เด็กชายวัยนี้ชอบคุยเรื่องรถ ปีน อุกรณ์อิเล็กทรอนิกส์กับเพื่อน ๆ การทดลองยาเสพติดมักเริ่มจากเด็กวัยนี้

6. ขั้นวัยรุ่น (Adolescent art in High School) 14-17 ปี (วัยรุ่น) เด็กวัยนี้กำลังเรียนอยู่มัธยมศึกษาปลาย ในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะนั้นพวกเขามีความรู้สึกรู้ว่ามีได้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเขาเลย แม้ว่าเด็กจะใช้สิ่งของประจำวันที่เป็นศิลปะ เช่น การแต่งตัว หรือศิลปะที่มากับสินค้าหรือหีบห่อต่าง ๆ แต่เด็กไม่ได้คิดว่าเป็นศิลปะ เขาเห็นว่าศิลปะเป็นเรื่องของเด็กประถมศึกษา แม้บางครั้งเขาอยากจะลงเรียนวิชาศิลปะ แต่อีกใจหนึ่งก็กลัวว่าเขาจะอ่อนวิชาสามัญ และทำให้ไม่สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เด็กเก่ง ๆ มักไม่ค่อยสนใจคะแนนศิลปะจะตกต่ำ และในชั่วโมงศิลปะมักไม่ค่อยมีเด็กเก่ง ๆ มาเรียน เด็กวัยนี้เห็นศิลปะเป็นเรื่องไม่สำคัญ แม้พวกเขาจะทราบว่าศิลปะจะเป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขา และสังคมมีความสมบูรณ์ขึ้นก็ตาม

ชัยรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2533) กล่าวว่า เด็กที่มีอายุระหว่าง 9-11 ปี และ 11-13 ปี เรียกว่า ขั้นเริ่มต้นเหมือนจริง และขั้นเหมือนจริงเชิงวิเคราะห์ตามลำดับเขาอธิบายว่า

ขั้นเริ่มต้นเหมือนจริง 9-11 ปี (Inceptive Realism Stage) การใช้สัญลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่เด็กพึงพอใจอยู่ แต่เด็กเริ่มจะสังเกตสิ่งแวดล้อมและรับรู้ได้ชัดขึ้น ซึ่งทำให้รูปร่างสัญลักษณ์ที่เป็นเหลี่ยม ๆ หรือกลม ๆ จึงดูปราศจากชีวิตชีวา และไม่แสดงความหมายตามความรู้สึก และความต้องการของเด็กได้มากพอ ดังนั้น การแสดงออกทางศิลปะจึงเริ่มมีแนวโน้มที่จะไปสู่การมองเห็นสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง และเป็นธรรมชาติมากขึ้น เด็กจะพยายามถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตาเห็น ถ่ายทอดความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ความรับรู้เรื่องระยะพื้นที่มีมากขึ้น การใช้เส้นฐานไม่เพียงแต่จะแสดงว่าเป็นเส้นขอบฟ้าแต่เริ่มแสดงถึงการเหลื่อมล้ำ

ทับซ้อนบังคับ สี่ที่ใช้ก็ไม่เพียงแต่แสดงออกทางอารมณ์แต่เริ่มใช้สีที่สังเกตเห็นจากสิ่งแวดล้อม

ขั้นเหมือนจริงเชิงวิเคราะห์ 11-13 ปี (Analytical Realism Stage)

หลังความสามารถในการมองเห็น ในการสังเกตทำให้เด็กสามารถแยกแยะลักษณะของสิ่งของ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ การทำงานศิลปะเริ่มพัฒนาเข้าสู่การเขียนภาพที่เหมือนจริงมากขึ้น การใช้สี รูปร่าง ช่องไฟ พื้นผิวจะพิถีพิถันมากขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงจากขั้นก่อนอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีการสร้างบรรยากาศทึบ มัวสลัว แจ่มใส พบโค้งงอพัฒนาการขั้นนี้ถือว่า มีความสำคัญมาก ซึ่งต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ และความเข้าใจของครูอย่างมาก ผลงานศิลปะของเด็กจะเน้นที่คุณค่าทางความงามตามแบบศิลปะ ซึ่งสิ่งที่เด็กต้องการควบคู่กันไปคือคำแนะนำที่จะมุ่งสู่แนวทางการแสดงออกที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

พัฒนาการด้านความสนใจของเด็ก

ความสนใจของเด็กได้เปลี่ยนแปลงไปตามวัย ได้มีการศึกษาทางวิชาการหลายชิ้น เช่น สุกุณีย์ ชีรดากร (2523: 223-226) ได้อธิบายหลายช่วงอายุ จะนำมาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือ เด็กวัยตอนกลาง ดังนี้

ความสนใจของวัยเด็กตอนกลาง จนถึงวัยแรกรุ่ง (อายุ 7-13 ปี) ความสนใจของเด็กขยายวงกว้างออกไป คือ เริ่มสนใจในบุคคลอื่น ๆ นอกครอบครัว เช่น เพื่อนร่วมชั้น ครูโรงเรียน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวความสนใจของเด็กพอสรุปได้ดังนี้

1. สนใจการเล่นที่ต้องการความเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย และการเล่นเกมต่าง ๆ
2. สนใจการอ่านหนังสือประเภทนิทาน นิยายผจญภัยลึกลับ และสนใจวิทยาศาสตร์ ชอบทดลองเพื่อจะได้ทราบผลว่ามีความจริงแค่ไหน
3. สนใจเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง
4. สนใจร่างกายของตนเอง

แชปแมน (Chapman, 1978: 184-195) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการรับรู้ทางด้านศิลปะ และด้านสังคมของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่สามารถนำข้อมูลนี้มาใช้เพื่อการออกแบบหนังสือแบบเรียนศิลปะเด็กได้ดังนี้

เมื่อถึงวัยก่อนวัยรุ่น เด็กเริ่มเป็นอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ พวกเขาเริ่มตัดสินใจเอง หรือตัดสินใจร่วมกันระหว่างเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน ทางด้านกระบวนการทางศิลปะนั้นถ้าเด็กไม่ได้รับการฝึกมาโดยตรงจะวาดโดยให้รายละเอียด และเสนอเรื่องราวอันเป็นประสบการณ์ของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ทางวัฒนธรรม หรือแบบอย่างที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันทางด้านบทบาททางสถานะอย่างเขา หรือแบบอย่างทางเพศเดียวกับเขา เด็กชายจะสนใจรถยนต์ เครื่องกล และวีรบุรุษเช่น ซูเปอร์แมน ส่วนเด็กหญิงชอบวาดวิว ดอกไม้ และความสวยความงาม

เด็กบางคนจะวางแผนงานที่จะวาดสิ่งต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า วาดจากส่วนใหญ่มหาส่วนย่อย ความต้องการที่จะใส่ช่องว่างให้เต็มทำให้เด็กแก้ปัญหาทางด้านองค์ประกอบ เขาจะใช้ภาพมองทะลุ (X-ray) และมีเส้นฐานมากมาย เด็กประถมศึกษาปีที่ 6 จะเริ่มวาดภาพที่ซ้อนทับกันได้ การทำให้ภาพมีขนาดเล็กกว่าเมื่ออยู่ไกล (perspective) ภาพถนนที่เป็นเส้นเบนเข้าหากันเมื่อไกลออกไป และการสร้างบรรยากาศของภาพเพื่อผลทางด้านการลวงตา

การเลือกสีของเด็กเริ่มมีความซับซ้อน ยิ่งถ้าได้ศึกษาทฤษฎีการผสมสี เด็กจะมีความเข้าใจ โดยเฉพาะเด็กประถมศึกษาปีที่ 6 พวกเขาจะเริ่มแสดงการเกิดแสงเงา และสร้างอารมณ์ภาพจากการใช้สี เส้น และพื้นผิวได้ พวกเขารู้จักใช้เส้นเฉียงเพื่อแสดงการเคลื่อนไหว ความสัมพันธ์กันทางด้านขนาด สัดส่วนเริ่มมีความถูกต้อง แต่เด็กวัยนี้ยังคงนิยมการวาดให้เล็ก และใหญ่เกินจริง และนิยมวาดภาพที่มีรายละเอียดซับซ้อนภายในเส้นขอบรอบนอก (outer contour)

เด็กวัยนี้กำลังอยู่ในระยะ "วิกฤตทางด้านความเชื่อมั่น" (crisis of confidence) โดยเฉพาะเรื่องการวาดเพื่อแสดงออกทางด้านศิลปะ พวกเขาจะรู้สึกไม่ค่อยมั่นใจว่าทำไปแล้วจะดีหรือไม่ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ เร็วเกินไปว่า "ดี" หรือ "ไม่ดี" เด็กเริ่มพบตัวเองว่าเก่งหรือไม่เก่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งการขาดความมั่นใจ

แสดงออกโดยการแสดงพฤติกรรมทำซ้ำแล้วซ้ำอีก (ทำ ๆ ลบ ๆ) การช้อนงานไม่กล้าแสดงให้คนอื่นดู การลอกแบบ และการทำงานเสร็จแล้วขำทิ้ง ล้วนแสดงความไม่มั่นใจ พฤติกรรมนี้จะยังคงอยู่จนถึงชั้นมัธยมต้น แต่จะค่อย ๆ ลดลงเมื่อพวกเขาเห็นว่างานศิลปะของตนได้พัฒนาขึ้น

วิกฤตความเชื่อมั่นเกิดขึ้นเพราะความคิดของพวกเขาล้ำหน้าฝีมือ แต่สามารถแก้ปัญหาที่ได้อาศัยครูควรส่งเสริมให้เด็กสนใจ เรื่องนั้นอย่างจริงจัง และให้เด็กรู้จักมองอย่างแยกแยะ การสนใจสิ่งใดมาก ๆ เช่น สนใจ นก ปลา ม้า กีฬา รถยนต์ จักรยาน และเครื่องบิน จะทำให้พวกเขาเกิดแรงจูงใจที่จะทำงานศิลปะ

เด็กประถมศึกษาตอนปลายมักสนใจเรื่องลึกลับ ภูติผีปิศาจ เรื่องความล้ำหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และเรื่องราวของยุคก่อนประวัติศาสตร์เช่น ไดโนเสาร์ จินตนาการของเด็กวัยนี้บางครั้งนำเกลียดน่ากลัว บางครั้งล้อเลียนมีอารมณ์ขัน

เด็กวัยนี้มักเรียกร้องสิทธิ์ และความรับผิดชอบระหว่างตนเองกับของผู้อื่น พวกเขามองหาแบบอย่างที่จะเลียนแบบพฤติกรรมเพื่อสร้างความเป็นวีรบุรุษหรือวีรสตรีในกลุ่ม เพื่อนระบบค่านิยมพื้นฐานในตัวเด็กเริ่มปรากฏเด่นชัด และสามารถเปลี่ยนได้ง่าย ฉะนั้นการส่งเสริมแนวคิดเชิงอุดมคติทำได้ดีในวัยนี้ เช่น ความเป็นธรรม คุณค่าของชีวิต และมนุษยธรรม เป็นต้น

เด็กก่อนวัยรุ่นสนใจการสะสมมาก โดยเฉพาะสิ่งที่มีสีสันสะดุดตาน่าจับต้อง พวกเขาเก่งในเรื่องการสังเกตสิ่งรอบตัวแม้แต่จุดเล็ก ๆ ที่ผู้อื่นมองข้ามก็ตาม

เด็กวัยนี้เก่งทางด้านการใช้สัญลักษณ์ รหัสลับ และสิ่งที่ซ่อนความหมาย จึงเป็นโอกาสของครูผู้สอนที่ควรส่งเสริมการรับรู้ทางสัญลักษณ์ให้แก่เด็ก เช่น สัญลักษณ์จากสี รูปร่าง เส้น และลวดลายต่าง ๆ

เด็กประถมศึกษาตอนปลายสามารถรู้ได้ถึงคุณค่าทางภาษาที่สามารถสื่อความคิดออกมาได้ ฉะนั้น ศัพท์ต่าง ๆ พวกเขาจึงรับรู้ได้กว้างขวางออกไป พวกเขาเข้าใจ และใช้คำเปรียบเปรย (metaphors) และคำเปรียบเทียบ (analogies) ได้ เด็กวัยนี้จะรู้คำศัพท์ระหว่าง 8,000-30,000 คำ เด็กส่วนใหญ่ชอบใช้คำสบถสาบาน (swearwords) และคำซ่อนความหมายลับ ๆ (ของไทยเช่น คำพวน-ผู้วิจัย) คำถามที่พวกเขา มักใช้ คือ

"ทำไม" "อะไร" รองลงมาคือ "อย่างไร" "ใช้ไหม" เด็กวัยนี้สามารถร่วมถกเถียงกัน
ได้เป็นเวลา 40-50 นาที

เด็ก ๆ ในระดับนี้เข้าใจคำตรงข้ามได้ดี เช่น บาง-หนา เป็นระเบียบ-ขาด
ระเบียบ ฯลฯ ทางด้านศิลปะ เด็กสามารถใช้คำศัพท์ หรือกริยาวิเศษเพื่ออธิบายลักษณะ
ของ เส้น สี รูปร่าง การเคลื่อนไหว และความรู้สึกของคนเราได้

เด็กก่อนวัยรุ่นนี้เริ่มหาแบบอย่างในการตอบสนองด้านการแสดงออกทางด้าน
อารมณ์ความรู้สึก ถึงแม้ว่าพวกเขาจะมีอารมณ์ความรู้สึกที่รุนแรง แต่พวกเขาก็มักซ่อนความ
รู้สึกไว้นอกจากพวกเขาตั้งใจไว้ล่วงหน้าว่าจะเปิดเผย พวกเขาต้องการการมีปฏิสัมพันธ์อัน
ละเอียดอ่อนกับผู้ใหญ่ (เช่น การพูด และการแสดงออกต่อกันอย่างจริงจัง) ซึ่งจะทำให้
พวกเขาไว้วางใจ สะท้อนความรู้สึก และแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้

เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่ปกติต่าง ๆ เด็กก่อนวัยรุ่นจะจดจำ และเกิดการเรียนรู้ได้
เช่น การเปิดเผยเพียงเล็กน้อย และความขัดแย้ง ความไม่ปกตินี้จะมีความกดดัน โดย
เฉพาะความกดดันจากกลุ่มเพื่อน บางครั้งพวกเขาสามารถเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจบางอย่าง
ได้อย่างดีโดยพลันเพียงเพื่อให้เพื่อน ๆ ยอมรับ ฉะนั้น ครูควรถือโอกาสความไม่ปกตินี้มา
เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเช่น สร้างบรรยากาศความขบขัน ความแปลกประหลาด
ความหรรษา ความเศร้า ความสงสัย เป็นต้น

เด็กประถมศึกษาตอนปลายสนใจอย่างยิ่งต่อการมองศิลปกรรมที่เขาชอบและ
การได้มองศิลปินหรือคนเก่งศิลปะกำลังทำงาน พวกเขาเรียนรู้ได้ถึงความเป็นเลิศในฐานะที่
เป็นเกณฑ์ในการตัดสินคุณค่า นอกจากนั้นพวกเขายังต้องการในเรื่องราวการฝึก เทคนิคการ
ทำงานพวกเขาจะสนใจอย่างกระตือรือร้น ใจจดใจจ่อ และต้องการเพิ่มพูนสติปัญญา

การรับรู้ความงามถ้าไม่ได้รับการฝึกมาก่อน พวกเขาจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่ม
เพื่อน และจากผู้ใหญ่ที่พวกเขายอมรับ เวลาของเด็กวัยนี้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ และ กิจกรรมที่
ทำมากกว่าคำนึงถึงคน สถานที่ และความเป็นจริง แต่พวกเขาจะรู้สึกได้ถึงความแตกต่าง
ของระยะเวลาด้วยคำพูดที่ว่า "เดี๋ยวนี้" กับ "นานแสนนานแล้ว" ฉะนั้นในการเรียนการ
สอนครูควรสนใจทางด้านภาษามากกว่าการให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือให้ ค.ศ.
(พ.ศ.) เพราะเด็กจะเข้าใจช่วงห่างของระยะเวลาได้ยาก

ความรู้ทางด้านพัฒนาการ และวุฒิภาวะของเด็กทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการพัฒนาแบบเรียนศิลปะศึกษาได้ เราทราบว่าเด็กในช่วงอายุก่อนวัยรุ่น (9-13) เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของการที่เข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นช่วงอายุที่เด็กกำลังเตรียมตัวสู่วัยที่แตกต่างไปจากสภาพเดิมอย่างสิ้นเชิง เด็กวัยนี้จึงต้องการเป็นอิสระจากการครอบงำของผู้ใหญ่ไม่อยากจะถูกมองว่าเป็นเด็กเล็ก ๆ ที่พึ่งพาอาศัยผู้ใหญ่ตลอดเวลาอีกต่อไป พวกเขาเริ่มสนใจตัวเขาเอง ความสนใจของพวกเขาแสดงออกถึงการแบ่งเพศอย่างชัดเจน เด็กชายสนใจกิจกรรมที่ใช้พลังร่างกาย แสดงออกถึงความแข็งแรง และสนใจสิ่งที่ท้าทายกำลังกาย และสติปัญญา ส่วนเด็กหญิงเริ่มสนใจความสวยความงาม และการบ้านการเรือน เด็กวัยนี้ติดเพื่อน และมักจัดกลุ่มแยกไปตามความสนใจของตน ฉะนั้นการพัฒนาแบบเรียนจึงควรให้เนื้อเรื่องที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ๆ และแบ่งแยกบุคลิกภาพทางเพศอย่างชัดเจน

หนังสือแบบเรียน และหนังสือแบบเรียนศิลปะศึกษา (textbooks)

หนังสือแบบเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก แม้ว่าหนังสือแบบเรียนไม่อาจแทนบทบาทของครูได้ แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าหนังสือแบบเรียนที่ดีสามารถทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนจากครูเพียงอย่างเดียวได้มีการศึกษาวิจัย และเสนอแนวคิดดังนี้

บทบาทและความสำคัญของหนังสือแบบเรียน

บทบาทและความสำคัญของหนังสือแบบเรียนได้รับการยอมรับอย่างสูงในการใช้ประกอบการเรียนการสอนของไทยมาเป็นเวลานาน "แบบเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญที่สุด แทบจะกล่าวได้ว่า การสอนวิชาต่าง ๆ แทบทุกวิชาต้องอาศัยแบบเรียนเป็นคู่มือ" (ก่อ สวัสดิพานิชย์, 2507: 32) แบบเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่รวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอนตลอดจนจุดมุ่งหมายของการเรียน และช่วยแนะนำกิจกรรมรวมทั้งเป็นโครงการสอนของครูที่จะช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ มีเหตุผลสามารถสรุปความจริงด้วยตนเอง ได้ว่าทฤษฎีที่เรียนมาเป็นความจริงหรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่ช่วยสื่อความหมายให้ครูและ

นักเรียนให้เข้าใจเนื้อหาในเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไป และประสบผลสำเร็จ (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, 2521: 7)

จินตนา ไบกาชุย (ม.ป.ป.:40-43) ได้กล่าวถึงบทบาทของหนังสือแบบเรียน ดังนี้

1. หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือ ที่ครูใช้เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจและเกิดความคิด วิธีใช้คือให้นักเรียนอ่าน และให้ครูเป็นผู้ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้จากหนังสือเรียน ผู้เรียนจะได้ศึกษาทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้สิ่งที่กว้างขวางขึ้น หนังสือเรียนจึงมุ่งจัดทำขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ความคิด และทักษะที่แน่นชัด ประกอบด้วยสิ่งที่ช่วยเสริมการเรียนหลายประการ ทั้งสิ่งที่เป็นส่วนประกอบภายนอกหนังสือเรียน เช่น สารบัญ เรื่อง คำอธิบายศัพท์ และส่วนประกอบภายในหนังสือเรียน เช่น แนวการเสนอความคิดที่ผู้เขียนสื่อสารไปยังผู้เรียน เป็นต้น การเรียนจากหนังสือเรียนควรมุ่งให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แก่ผู้เรียนเป็น 3 ระดับ คือ ความเข้าใจระดับตามตัวหนังสือ (literal level) ความเข้าใจระดับการตีความ (interpretive level) และความเข้าใจระดับการนำไปใช้ (applied level)

2. หนังสือเรียนเป็นเครื่องชี้แนะ ในฐานะเป็นผู้ชี้แนะ หนังสือเรียนที่ดีจึงทำหน้าที่ที่ไม่เพียงแต่เสนอข้อเท็จจริงเพื่อให้ผู้เรียนจดจำได้ หรือใช้ตอบคำถามภายในห้องเรียน หรือตอบข้อสอบได้เท่านั้น แต่จากหนังสือเรียน ผู้เรียนควรได้รับทั้งความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ รวมทั้งความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันด้วย

3. หนังสือเรียนเป็นแหล่งประมวลความรู้ หนังสือเรียนจะต้องผสมผสานความรู้ ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและความรู้ที่เป็นความคิดเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ความรู้ในหนังสือเรียนเป็นความรู้ที่ได้เลือกสรร และประมวลเข้าไว้อย่างประณีต หนังสือเรียนที่ดี จึงต้องมีลักษณะที่เป็นแหล่งความรู้ที่มีค่า และมีความหมายต่อผู้เรียน ซึ่งอาจจะหาไม่ได้จากหนังสือประเภทอื่น ๆ

4. หนังสือเรียนเป็นทางนำไปสู่ความหมายของความจริง การศึกษาจากการอ่านหนังสือเรียนจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบหลายอย่าง ตั้งแต่ตัวผู้เรียน ความมุ่งหมายของ

ผู้เขียน ผู้อ่าน ความมุ่งหมายในการอ่าน และสภาพแวดล้อมต่างๆ มิฉะนั้นแล้ว นักเรียนอาจจะไม่เกิดการเรียนรู้ตามที่ควรจะเป็นก็ได้

5. หนังสือเรียนเป็นแรงกระตุ้นและความบันเทิงใจนักเรียน ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ระดับใดย่อมต้องการอ่านหนังสือที่น่าสนใจ หนังสือเรียนอาจทำให้น่าสนใจได้ ด้วยการสร้างคุณสมบัติทั้งภายนอกและภายในให้ดึงดูดความสนใจ ตั้งแต่รูปร่างหน้าตา ตัวหนังสือ สี สัน ภาพประกอบ เรื่อยไปจนถึงการเสนอเนื้อหา การตั้งข้อบท ตอน หัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย ศัพท์ ภาษา คำถาม กิจกรรม เป็นต้น

ด้านความสำคัญของหนังสือเรียน จินตนา ไบกาชุย ได้แบ่งเป็น 5 ข้อ คือ

1. หนังสือเป็นเครื่องกำหนดคุณภาพของการเรียนการสอนของครูผู้สอน และตามหลักการ จุดหมาย โครงสร้างที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร นักเขียนหนังสือเรียนจะต้องรู้และเชี่ยวชาญในวิชานั้นๆ ให้ดีที่สุด นั่นคือคุณภาพของเนื้อหาจะต้องถูกต้องตามโครงสร้างเนื้อหาของวิชานั้นๆ (knowledge structure)

2. หนังสือเรียนเป็นเครื่องกำหนดมาตรฐาน แต่ละโรงเรียนย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น ความชำนาญของครู วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ เศรษฐกิจ ฐานะโรงเรียน และชุมชนที่จะสนับสนุน บ้างจึงเหล่านี้ส่งผลให้มีความแตกต่างในเรื่องมาตรฐานการเรียนการสอนของครู และนักเรียนทั้งสิ้น ดังนั้นการกำหนดมาตรฐานกลาง ๆ เพื่อให้ใช้ทั่วประเทศเป็นแบบเดียวกัน ทั้งในด้านเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด และกลวิธีการสอน จึงอาศัยแบบเรียน เพราะทุกโรงเรียนใช้เล่มเดียวกัน

3. หนังสือเรียนเป็นอาวุธของครูผู้สอน หนังสือเรียนเป็นสิ่งจำเป็นของครูซึ่งประกอบอาชีพสอนหนังสือ อาชีพครูเป็นวิชาชีพชนิดหนึ่ง จะต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้ในการสอน ซึ่งได้แก่หนังสือเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ นั้นเองอย่างไรก็ตาม หนังสือก็ใช้แทนครูไม่ได้ หนังสือเรียนใช้เพียงแต่เสริมประกอบการสอนของครูเท่านั้น

4. หนังสือเรียนเป็นสื่อหลักของนักเรียน ในการเรียนนั้นนักเรียนจำเป็นต้องมีหนังสือเรียนประจำตัว เพื่อใช้เรียนตามที่ครูสอน ใช้อ่านทบทวนเมื่อครูสอนไปแล้ว ใช้วิเคราะห์แก้ไขปัญหาโจทย์หรือคำถามต่าง ๆ ใช้ทำการบ้าน และใช้อ่านเพื่อเตรียมตัวสอบ

อีกทั้งหนังสือเรียนยังเป็นสื่อที่สามารถจัดหาได้ง่าย สะดวก และประหยัดสำหรับนักเรียน อีกด้วย

5. หนังสือเรียนเป็นเครื่องมือสร้างทักษะการเรียนรู้ (skill building) การเขียนหนังสือเรียน ผู้เขียนจะต้องแทรกการสอน การสร้างทักษะการเรียนรู้เข้าไปในระหว่างเนื้อหาด้วย เช่น ในวิชาสังคมศึกษา นักเรียนจะต้องเรียนรู้การอ่านแผนที่ แผนที่ เป็นต้น ดังนั้นหนังสือเรียนที่ดีไม่ใช่เพียงแค่บรรจุเนื้อหาตามโครงสร้างเนื้อหาของวิชานั้น ๆ เท่านั้น แต่จะต้องมีความชัดเจนในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็นการเรียนรู้ตาม ขั้นตอนอีกด้วย (process of learning)

ชาคาคักดี วชิรปรีชาพงษ์ (2515) ได้ศึกษาบทบาท และความสำคัญของ แบบเรียน มีใจความโดยสรุปว่า ช่วยจัดลำดับ และรวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน เป็นอุปกรณ์ที่มีเนื้อหาวิชาตามแนวทางของหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ ได้ครบถ้วนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ช่วยให้ครูตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม กระตุ้นให้นักเรียนคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ และช่วยเสริมให้มี แหล่งความรู้ ในทำนองเดียวกัน ประทีป จรัสรุ่งรวีวร (2514) ได้ศึกษาพบว่า แบบเรียน ช่วยเสริมสร้างนิสัยรักการศึกษาด้วยตนเอง และฝึกทักษะในการอ่านเพิ่มเติม ให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ สรุปความจริงจากการค้นคว้า เป็นศูนย์กลางให้นักเรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ร่วมเรียนเรื่องเดียวกัน และเข้าใจเรื่องราวในแนวเดียวกัน และเป็นอุปกรณ์การสอนที่รวบรวมเนื้อหา จุดประสงค์ไว้เพื่อสะดวกแก่การจัดการเรียนการสอน

โนเลน (Nolen, 1959:4) ได้กล่าวถึงแบบเรียนที่มีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ของเด็กโดยคำนึงถึงความง่าย และความน่าสนใจของแบบเรียน ดังนี้

แบบเรียนจะเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับทั้งครู และเด็ก เพราะช่วยครูกำหนด วัตถุประสงค์ของการสอน และแบบเรียนยังช่วยเสนอแนะแนวทางการสอนของครูนอกจากนั้น แบบเรียนยังเป็นหนังสืออ้างอิง ภาพประกอบมีความสำคัญมากสำหรับแบบเรียนยุคใหม่

เพราะทำให้เนื้อหาเข้าใจง่าย และแจ่มชัดขึ้นอีก แบบเรียนยุคใหม่จึงน่าสนใจ สำหรับเด็ก ๆ เหมือนหนังสือนิทาน (interesting as a storybook) อย่างไรก็ตาม แบบเรียนก็เป็นเพียงเครื่องมือช่วยครู มิใช่ใช้เป็นตัวแทนครูเลยทีเดียว

จึงกล่าวได้ว่า แบบเรียนมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพทางการศึกษา ซึ่งหมายความว่า ถ้าแบบเรียนดีมีคุณภาพ ก็จะทำให้คุณภาพของการศึกษาสูงด้วย แบบเรียนที่ดีจะช่วยเสริมบทเรียนของครูได้ และช่วยให้เด็กเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ มีสติปัญญาเฉียบแหลมเกิดความคิดสร้างสรรค์ ทั้งยังช่วยผ่อนแรงครูในการสอน (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, 2521: 3) แบบเรียนที่ดีต้องสอดคล้องกับความสนใจของเด็กในระดับนั้น ๆ สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรซึ่งสามารถใช้ได้ทั่วประเทศ ตรงกับความต้องการ และสมความคาดหวังของครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน มีความทนทาน และน่าใช้ และมีจำนวนพอเพียงแก่ความต้องการของผู้ใช้ (APEID, 1985: 53)

รัฐจวน อินทรกำแหง (2515:47) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาแบบเรียนดังนี้

1. เนื้อหาวิชา และสาระของหนังสือ ว่ามีสาระเป็นแก่นสารที่แน่นอน มีความสมบูรณ์ และสมดุลย์ เหมาะสำหรับผู้่านระดับใด เช่น สำหรับบุคคลทั่วไป นักศึกษาคู่อจารย์หรือผู้เชี่ยวชาญ
2. วิธีเสนอหนังสือ ชวนให้อ่าน เข้าใจง่าย สำนวนภาษาสละสลวย ความยากง่ายเหมาะสมกับผู้่านในระดับที่ผู้เขียนตั้งใจเขียนให้อ่าน
3. การวางเค้าโครงลำดับเรื่อง ไม่ซับซ้อนจนจับเรื่องหรือใจความไม่ได้ เรียงลำดับความยากง่ายที่ชวนให้เกิดความเข้าใจ และความคิดต่อเนื่องเป็นอันดี
4. คุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้เขียน เป็นที่เชื่อถือได้ เพราะมีความรู้จริงและประสบการณ์ในเรื่องนั้นมาจริง
5. ส่วนประกอบต่างๆ ของหนังสือ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้่านให้สามารถเข้าใจสาระของเรื่องได้เร็ว ค้นคว้าเรื่องที่ต้องการจากหนังสือเล่มนี้ได้รวดเร็วขึ้นและกว้างขวางขึ้น ส่วนประกอบดังกล่าวได้แก่ สารบัญ วรรชนี บรรณานุกรม อภิธานศัพท์ เป็นต้น

6. ลักษณะรูปเล่มและคุณภาพของการพิมพ์ หมายถึงความถูกต้องชัดเจนในการพิมพ์ ทั้งตัวหนังสือและภาพประกอบ

โทมัส และสวาทเอาท์ (Thomas and Swartout, 1963: 55-75) ได้รวบรวมข้อดีและข้อเสียซึ่งเป็นข้อถกเถียงกันระหว่างผู้ที่เห็นด้วยกับการใช้แบบเรียนกับผู้ที่ไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามเขาก็ได้เสนอแนะว่าอย่างไรควรใช้และอย่างไรไม่ควรใช้แบบเรียนดังนี้

ข้อดี

1. แบบเรียนเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เด็กและครูสามารถจัดและเตรียมศึกษาก่อนการเรียนการสอนได้
2. แบบเรียนให้ข้อมูลได้แน่นอนกว่า เพราะผู้แต่งแบบเรียนต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆและใช้เวลานานในการจัดทำเนื้อหา ฉะนั้นจึงมีประสิทธิภาพมากกว่าการสอนของครูเพียงอย่างเดียว
3. แบบเรียนได้รับการจัดทำอย่างพิถีพิถัน โดยมีที่ปรึกษาดูแลอย่างใกล้ชิดและคอยตรวจแก้จุดอ่อนต่างๆก่อนนำไปทดลองใช้ (try out) จนแน่ใจว่าถูกต้องเหมาะสมจึงจัดพิมพ์ออกมาใช้จริง
4. แบบเรียนมีความต่อเนื่องโดยคำนึงถึงเนื้อหาที่เหมาะสมกับอายุ และมีกระบวนการขั้นตอนที่ถูกต้อง ถ้าเป็นการสอนของครูเพียงอย่างเดียวก็จะขึ้นอยู่กับครูเป็นสำคัญซึ่งไม่มีมาตรฐานที่ตายตัว ครูบางคนชำนาญในเรื่องหนึ่ง ครูอีกคนอาจไม่ชำนาญก็ได้
5. แบบเรียนมีภาพประกอบที่ช่วยให้ความเข้าใจในเนื้อหาได้ดีและชัดเจน มีทั้ง ภาพเขียน ภาพถ่าย แผนผัง แผนที่ ภาพลายเส้น ฯลฯ
6. แบบเรียนช่วยในการทบทวนความจำในเนื้อหาที่เรียน ลำพังแต่การฟังครูเพียงอย่างเดียวเด็กไม่อาจจดจำได้หมด หนังสือเรียนจึงเป็นเสมือนสมุดบันทึกที่เด็กสามารถนำออกมาศึกษาเอง หรือทบทวนเองได้

ข้อเสีย

1. ความรู้ในแบบเรียนไม่สนองความต้องการของเด็ก เพราะความรู้บางอย่างควรให้เด็กได้ค้นคว้าค้นพบเอง

2. แบบเรียนไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เพราะเด็กต้องใช้แบบเรียนเล่มเดียวกัน
  3. แบบเรียนไม่ได้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น และประสบการณ์ส่วนบุคคล เพราะแบบเรียนใช้เหมือนกันหมดทั่วประเทศ
  4. ครูจะพึงแบบเรียนมากเกินไป ทำให้การเตรียมการสอนไม่กว้างขวางพอ ครูไม่จัดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเด็ก
  5. แบบเรียนอาจมีเนื้อหาไม่เที่ยงตรงและล้าสมัยได้
- เขาให้แนวทางในการแก้ปัญหาและให้เกณฑ์การใช้แบบเรียนเพื่อเสริมการเรียนการสอน ดังนี้

ควรใช้แบบเรียนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. เมื่อวัตถุประสงค์ของทั้งแบบเรียนและของโรงเรียนผู้กำหนดหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน
  2. เมื่อหลักสูตรของโรงเรียนที่ออกแบบมา เข้ากันได้ดีกับเนื้อหาในแบบเรียน
  3. เมื่อแบบเรียนให้แนวทางการเรียนการสอนได้ครอบคลุม เช่น มีแบบฝึกหัด คู่มือครูแนะนำ หนังสืออ่านเพิ่มเติม มีกิจกรรมประเมินผล เป็นต้น
  4. เมื่อความรู้ความสามารถของครูมีประสิทธิภาพไม่เท่าแบบเรียน
  5. เมื่อครูไม่มีเวลาจัดเตรียมการสอนได้ดีเท่าแบบเรียน
- ขณะเดียวกัน เขาก็ให้แนวคิดเรื่องการไม่ควรใช้แบบเรียนโดยถือเกณฑ์ดังนี้

ไม่ควรใช้แบบเรียนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ถ้าหลักสูตรของโรงเรียนมุ่งสอนให้เด็กค้นหา หรือค้นพบด้วยตนเอง
2. ถ้าใช้แบบเรียนแล้วก็ยังไม่สามารถสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ ทำให้คนเรียนช้าไม่เข้าใจ และทำให้คนเรียนเร็วเกิดความเบื่อหน่าย
3. เมื่อหลักสูตรของโรงเรียนที่ออกแบบมีลักษณะ เฉพาะตัว
4. เมื่อโรงเรียนหรือชั้นเรียน นำประเด็นพิเศษขึ้นมาอภิปรายกันเอง

5. ครูมีความสามารถและเวลา สร้างหรือวางแผนได้ตรงตามจุดประสงค์หรือเป้าหมายของหลักสูตร หรือการที่ครูได้ดูแลเอาใจใส่เด็กดีโดยคำนึงถึงความต้องการและความสามารถของพวกเขาเป็นสำคัญ

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าแบบเรียนมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก ยิ่งเป็นแบบเรียนที่จัดทำอย่างประณีตโดยคำนึงถึงวุฒิภาวะตามระดับของผู้เรียนก็จะยิ่งทำให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ดี อย่างไรก็ตาม แบบเรียนก็มีข้อจำกัด และมีข้อเสีย การใช้แบบเรียนจึงต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ทางการเรียน และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยมีครูคอยดูแลกำกับการใช้แบบเรียนอย่างใกล้ชิดจึงจะเกิดผลดีอย่างแท้จริง สิ่งที่สำคัญของแบบเรียนอันดับแรกควรมีเนื้อหาที่สอดคล้องหลักสูตรกับเนื้อหาวิชาตามหลักสูตร โดยเฉพาะด้านการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะนี้ แบบเรียนควรได้รับการบรรจุให้ครบ 5 องค์ประกอบนั่นคือ ความงาม ความรู้สึกซาบซึ้ง ความรู้ การรับรู้ และกระบวนการเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการวิจารณ์อย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกทักษะการมองศิลปกรรมเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะได้ สิ่งสำคัญอันดับต่อมาคือแบบเรียนควรมีรูปแบบที่น่าสนใจการนำเสนอเป็นเรื่องราว การมีภาพประกอบสวยงามการมีภาพประกอบเป็นการ์ตูน การใช้ตัวอักษรที่พอเหมาะกับระดับอายุของเด็ก การใช้สีที่สอดคล้องกับความสนใจตามวัย เป็นต้น ทั้งหมดนี้จะสามารถเป็นสื่อนำไปสู่การมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีได้

หนังสือแบบเรียนศิลปศึกษา

การเรียนการสอนศิลปศึกษาบางกิจกรรมหรือบางเนื้อหา แบบเรียนอาจเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเรียนการสอนจึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง หนังสือแบบเรียนศิลปศึกษาก็เช่นเดียวกับแบบเรียนในวิชาอื่น ๆ ย่อมมีทั้งข้อดี และข้อเสีย และได้พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดมาทั้งที่เป็นของกระทรวงศึกษาธิการ และของสำนักพิมพ์เอกชน ดังที่ วิรุฒ ตั้งเจริญ (2532: 143-173) ได้ทำการศึกษารวบรวมไว้ซึ่งผู้วิจัยจะได้ยกมาเพียงย่อ ๆ และเป็นแบบเรียนของชั้นประถมศึกษา ดังนี้

1. แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงลอกเลียนแบบ

แบบเรียนของพระยารวิทย์พิศาล 2472 ปี พ.ศ.2472 ได้พบหลักฐานว่ามีแบบเรียนศิลปศึกษาเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในระยะเวลาของการใช้หลักสูตรประถมศึกษา 2464 ตามแผนการศึกษา 2464 แบบเรียนศิลปศึกษาเล่มนี้ คือ แบบฝึกหัดวาดเขียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ของพระยารวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาดกว้าง 16.5 x 20 เซนติเมตร หนา 32 หน้า มีแบบฝึกหัดจะเป็นรูปเหลี่ยมง่ายๆ เช่น รูปทรงเรขาคณิต ตัวอักษร ฯลฯ บรรจุอยู่ในตาราง เพื่อให้ลอกตาม

แบบเรียนของช่วง สเลลานนท์ 2475 เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัด ชื่อ สมุดวาดเขียน (ตามหลักฐานที่พบเป็นหนังสือสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พิมพ์ที่โรงพิมพ์สารธรรมกิจ เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายก ตามแนวนอน ประมาณ 26 x 18.5 เซนติเมตร) หนา 18 หน้า ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการ สมุดวาดเขียนเล่มนี้ แบบฝึกหัดแต่ละหน้าประกอบด้วย ภาพตัวอย่างในตารางให้ลอกตาม ภาพตัวอย่างส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายเหลี่ยมรูปทรงง่าย ๆ เช่น ลวดลายประดิษฐ์ ลวดลายดอกไม้

แบบเรียนของพระยารวิทย์พิศาล 2477 แบบเรียนของพระยารวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) ชื่อสมุดฝึกหัดวาดเขียนในปี พ.ศ.2477 พิมพ์ที่โรงพิมพ์เคลิเมิ้ล ได้รับอนุญาตให้เป็นแบบเรียนจากการกระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาด 17.5 x 20 เซนติเมตร ความหนา 52 หน้า หน้าทางด้านซ้ายเป็นภาพเหลี่ยมอยู่ในตารางด้านทางขวาเป็นตารางว่างเปล่า สำหรับให้ลอกภาพจากทางซ้ายลงไป

หนังสืออ่านวาดเขียน 2478 ในขณะที่แบบเรียนศิลปศึกษาเท่าที่ผ่านมาเป็นแบบเรียนในลักษณะสมุดแบบฝึกหัด คือ ลอกเลียนแบบหรือภาพตามตัวอย่าง ทั้งการเขียนลงในตารางที่กำหนดไว้และเขียนลง บนกระดาษที่ไม่มีตาราง ปรากฏว่าในปี พ.ศ.2478 กองวิชาการกระทรวงธรรมการ ได้จัดพิมพ์ หนังสืออ่านวาดเขียน ซึ่งเป็นหนังสือขนาด 18 หน้ายก ความหนา 58 หน้า ภาพประกอบ 17 ภาพ พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช เป็นหนังสืออ่านประกอบการสอนศิลปศึกษา ลักษณะของเนื้อหาเป็นการให้ความรู้ และวิธีการทำงานศิลปะผ่านเนื้อเรื่องที่แต่งขึ้นให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความรู้และความเข้าใจที่ได้จาก

หนังสืออ่านวาดเขียน เช่น การจัดห้องทำงาน วัสดุอุปกรณ์ แสดงเงาและสี การวาดหุ่น การเขียนภาพการ์ตูน การเขียนภาพทิวทัศน์ การเขียนภาพง่าย ๆ และภาพสัตว์ เป็นต้น

แบบเรียนของสง่า รัศมีทัต 2478 แบบเรียนศิลปะศึกษาของสง่า รัศมีทัต ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2478 มีหลายเล่ม คือ ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 2 ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 3 ตำราวาดเขียนประถมปีที่ 4 แบบวาดเขียนประถมปีที่ 3 และปีที่ 4 ตำราแบบวาดเขียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (เล่ม 1 และเล่ม 2) และตำราแบบวาดเขียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (เล่ม 1 และเล่ม 2) ซึ่งล้วนเป็นแบบเรียนที่ได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนจากกระทรวงธรรมการทั้งสิ้น พิมพ์ที่โรงพิมพ์ป๋อง เป็นแบบฝึกหัดในลักษณะได้ออกภาพเหลี่ยมจากตารางด้านบนหรือด้านซ้ายลงในตารางด้านล่างหรือด้านขวา

แบบเรียนของกองวิชาการ กระทรวงธรรมการ 2478 สมุดวาดเขียน เล่ม 1 ของกองวิชาการ กระทรวงธรรมการ เป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน หนา 26 หน้า พิมพ์ที่โรงพิมพ์นำเชียง เป็นแบบฝึกหัดที่มีกิจกรรมหลายอย่าง เช่น ลากเส้นตามเลขให้เกิดเป็นภาพ เขียนภาพตามเส้น ตัดกระดาษตามแบบลวดลาย สานกระดาษตามภาพ ตัวอย่างต่อเติมเสริมภาพจากวงกลมเลือกภาพที่สวยงามที่สุด และเขียนเลียนแบบ ตัดกระดาษติดตามภาพที่กำหนดสี และรูปทรง ระบายสีภาพทิวทัศน์ตามสีที่กำหนดไว้ ต่อเติมภาพที่ตัดด้วยกระดาษตามภาพตัวอย่าง ฯลฯ

แบบเรียนของหลวงวิศาลศิลปกรรม 2479 แบบเรียนวาดเขียน ของหลวงวิศาลศิลปกรรม ได้พบหลักฐานที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2479 เป็นแบบเรียนในระดับประถมปีที่ 2 ประถมปีที่ 3 และประถมปีที่ 4 พิมพ์ที่โรงเรียนศรีหงส์ เป็นหนังสือที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการให้ใช้เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้ายก แต่ละเล่มหนา 38 หน้า และแต่ละเล่มมี 18 แบบฝึกหัดหน้าทางด้านซ้ายเป็นภาพในตาราง หน้าทางด้านขวาเป็นตารางสำหรับให้ลอกเลียนลวดลาย ผลไม้ ดอกไม้ ฯลฯ

แบบเรียนของสิริเดช อินทุประภา 2490 แบบฝึกหัดวาดเขียนของ สิริเดช อินทุประภา ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2490 พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช หนังสือขนาด 17.5 x 21.5 เซนติเมตร ความหนา 56 หน้า เป็นแบบฝึกหัดที่มีทั้งหน้าซ้ายเป็นภาพตัวอย่างใน

ตาราง หน้าขาวเป็นตารางสำหรับเขียนภาพ และหน้าซ้ายเป็นภาพตัวอย่างในตาราง ส่วนหน้าขาวเป็นกระดาษว่างสำหรับเขียนภาพตัวอย่าง เช่น สัตว์ โต๊ะ เก้าอี้ คน ขวด ปลา ทิวทัศน์ ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นภาพเหลี่ยมง่าย ๆ

2. แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะนามธรรม

ในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งเป็นปีที่ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาระดับใหม่ ในปีเดียวกันนั้นได้พบหลักฐานแบบเรียนศิลปศึกษาของ ขวลิขิต ดาบแก้ว ซึ่งพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช เป็นแบบเรียนทางศิลปศึกษาที่มีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ และมีกิจกรรมที่มีแนวโน้มไปสู่การฝึกปฏิบัติศิลปะนามธรรม (Abstract Art) ด้วย เช่น การพิมพ์ภาพด้วยเชือก ระบายสีในรูปทรงนามธรรม การออกแบบโดยใช้เส้นหวัด ออกแบบโดยใช้รูปทรงเลขาคณิต ภาพแขวน (Mobile) ภาพปะติด (Collage) การพิมพ์ด้วยผาจุดเบียร์ การปั้นวิธีอิสระ ฯลฯ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ขวลิขิต ดาบแก้ว เป็นผู้ริเริ่มพัฒนาแบบเรียนศิลปศึกษามาสู่แบบเรียนในเชิงศิลปะนามธรรมหรือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแบบเรียนศิลปศึกษาจากอดีต และปัจจุบัน ก็ได้

3. แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัย

ปี 2514 อารี สุทธิพันธุ์ได้เขียนหนังสือแบบเรียนศิลปศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน หนา 40 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรมพิมพ์ที่สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนังสือแบบเรียนศิลปศึกษาชุดแรก ที่เสนอกิจกรรมทางศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัย คือการสร้างสรรคจากวัตถุที่มีสี การพิมพ์ การเขียนภาพคน และภาพสัตว์ ศิลปะลายไทย ศิลปะโฆษณา ในแต่ละกลุ่มได้เสนอความรู้ และกิจกรรม เช่นกลุ่มสี ในภาคความรู้ได้ เสนอ ทฤษฎีสีของ มันเชล (Numsell Theory) ประเภทของสี คือ สีแท้ (Hue) สีผสมขาว (Tint) สีผสมเทา (Shade) วิธีระบายสี และสีตรงข้ามกัน ในภาพกิจกรรมก็มี กิจกรรมระบายสีแท้ กิจกรรมระบายสีผสมขาว กิจกรรมระบายสีผสมขาว และสีแท้ กิจกรรมระบายสีบนภาพปะติด แบบเรียนชุดนี้เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้า ยกตามแนวนอน หนา 40 หน้า พิมพ์ 4 สีด้วยระบบออฟเซตทั้งเล่ม มีภาพประกอบทั้งที่เป็นผลงาน

ของเด็ก ภาพประกอบของผู้เขียน และผลงานของศิลปิน

แบบเรียนของ เลิศ อานันทะ 2522 แบบเรียนศิลปศึกษา ของเลิศ อานันทะ เป็นแบบเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 เขียนขึ้นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ขนาด 8 หน้ายก หน้า 48 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม พิมพ์ที่สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช แต่ละระดับชั้นแบ่งออกเป็น 2 เล่ม (เล่ม 1 และเล่ม 2) ลักษณะของแบบเรียน เป็นแบบเรียนในลักษณะแบบฝึกหัดให้นักเรียนปฏิบัติ กิจกรรมในเล่มโดยเริ่มต้นด้วยข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ และแบ่งกิจกรรมเป็นกลุ่ม ดังนี้ การฝึกเขียนอย่างอิสระ เรื่องตัวเรา การปั้น การพิมพ์ภาพบ้านที่นาอยู่การออกแบบและสร้างสรรค์วัสดุต่าง ๆ (เล่ม 1) การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การออกแบบ และสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ

แบบเรียนของ วิรุฒ ตั้งเจริญ และคณะ 2523 แบบเรียนกิจกรรมศึกษา พิมพ์ที่สำนักพิมพ์อุดมศึกษา คณะผู้เขียน คือ วิรุฒ ตั้งเจริญ, สุพิน ชรินทร์วรคูปต์, อำนาจ เย็นสบาย, วิวัฒน์ไชย จันทนสุคนธ์, ผดุง พรหมมูล, วรณรัตน์ อินทร์อำ เป็นแบบเรียนในระดับประถมศึกษา ขนาด 8 หน้ายก แบบเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หน้า 84 หน้า มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรมกิจกรรมได้แบ่งออกเป็น การเขียนภาพ ลากเส้นจังหวะ และลีลา จินตนาการ ประสพการณ์ งานออกแบบ และสร้างสรรค์ หัตถ์ศิลป์ ออกแบบ โครงสร้าง งานพิมพ์ เช่น พิมพ์เล็ก พิมพ์หุ่น พิมพ์เรียง งานปั้น เช่น ปั้นรูปทรง ปั้นรูปวัตถุ ปั้นเรื่องราว

แบบเรียนของ เฉลิม นาศีรักษ์ และคณะ 2525 แบบเรียนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาของคณะผู้เขียน เฉลิม นาศีรักษ์, วิทย์ พิศนังเงิน, พันธุ์ สุวรรณะบุญย์, ทำนอง จินทิมา พิมพ์ที่สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ เป็นแบบเรียนขนาด 8 หน้ายกตามแนวนอน มีพื้นที่ว่างให้ทำกิจกรรม แบบเรียนศิลปศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 พ.ศ. 2525 (พิมพ์ครั้งที่ 2 หน้า 46 หน้า) กิจกรรมแบ่งออกเป็นหน่วยการเขียนภาพ และการระบายสี หน่วยการปั้น และแกะ หน่วยการพิมพ์ภาพ หน่วยงานจัดออกแบบ และสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ หน่วยงานสาน

แบบเรียนของชวลิต ดาบแก้ว 2526 แบบเรียนฯ เล่มนี้พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช พ.ศ. 2526 (พิมพ์ครั้งที่ 2) รูปเล่มขนาด 8 หน้ายก มีพื้นที่ว่างให้ทำ กิจกรรมแบบเรียนศิลปศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หน้า 76 หน้า เป็นแบบเรียนที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. บูรณาการกลุ่ม

สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต แบ่งออกเป็น 8 หน่วย คือ เรื่องสิ่งที่มีชีวิต เรื่องชีวิตในบ้าน เรื่องสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา เรื่องชาติไทย เรื่องการทำมาหากิน เรื่องพลังงาน-สารเคมี เรื่องข่าวเหตุการณ์ และวันสำคัญ 2. กิจกรรมเฉพาะเนื้อหาวิชาศิลปศึกษา แบ่งออกเป็น การวาดภาพ ระบายสี การปั้น และการแกะสลัก การพิมพ์ งานจัด ออกแบบ และสร้างสรรค์จากวัสดุต่าง ๆ งานสาน

จากการรวบรวมของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) ดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า แบบเรียนศิลปศึกษาในช่วงแรกที่เรียกว่า "แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงลอกเลียน" (2464-2500) นั้นเป็นแบบเรียนที่สนองการสอนศิลปะที่เน้นการฝึกทักษะคาดหวังผลงานที่เหมือนจริงของผู้เรียน พอเข้าสู่ช่วง "แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงนามธรรม" (2500-2514) ได้เปิดโอกาสให้เด็กวาดภาพโดยไม่เน้นความเหมือนจริงแต่เน้นผลงานที่ออกมาน่าสนใจจากการใช้วัสดุสร้างงานที่หลากหลาย เช่น เป่าสี หยอดสี ทูบสี บางครั้งผลงานอาจอยู่เหนือความตั้งใจของเด็กเหมือนการเล่นเกมส์ชนิดหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าช่วงยุคสมัยนี้เน้นกระบวนการสร้างงานนับเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปศึกษา (art education) ก็ว่าได้ เพราะกิจกรรมศิลปศึกษามีได้จำกัดอยู่เฉพาะคนมีพรสวรรค์อีกต่อไป แต่เด็กทุกคนสามารถร่วมกิจกรรมได้อย่างเพลิดเพลิน เมื่อเข้าสู่ช่วง "แบบเรียนศิลปศึกษาในเชิงศิลปะร่วมสมัย" (2514-ปัจจุบัน) พบว่าได้เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ และเป็นอิสระมากขึ้น เริ่มใช้หลักการพัฒนาการโดยให้ความสำคัญกับผลงานที่ออกมาตามข้อจำกัดของพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

อย่างไรก็ตาม การเรียนศิลปศึกษาจากแบบเรียนศิลปศึกษาทั้งหมดเน้นเฉพาะผลงานศิลปะเป็นหลักไม่มีเล่มใดเน้นให้เด็กได้ฝึกเป็นนักบริโภคหรือเป็นผู้ชมศิลปะที่ดี ไม่ได้ฝึกให้เด็กตัดสินใจงานหรือวิพากษ์วิจารณ์ศิลปะ กิจกรรมการเรียนรู้อุณหภูมิทางศิลปะยังมีลักษณะไม่ชัดเจนความสำคัญอยู่ที่การให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ และเน้นการนำเสนอเนื้อหาเชิงความรู้มากเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม หรือมีอิสระในการจัดกิจกรรมของตนเอง แบบเรียนศิลปศึกษาทั้งหมดนี้ยังมุ่งให้ผู้เรียนทำตามคำแนะนำต่าง ๆ ซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องต่อการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาซึ่งเน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฉะนั้นแบบเรียนควรจัดให้ผู้เรียนได้นำเสนอกิจกรรมด้วยตัวของเขาเอง เช่น การวิจารณ์ศิลปะซึ่งนักเรียนย่อมมีอิสระ

ที่จะวิจารณ์ และตัดสินได้ด้วยตัวเอง วิธีการนี้ถือว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของแบบเรียน นักเรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทางศิลปศึกษาได้อย่างแท้จริง

องค์ประกอบทางรูปแบบของหนังสือแบบเรียน

การทำหนังสือแบบเรียน นอกจากการคำนึงถึงด้านเนื้อหาซึ่งได้แก่การวิจารณ์ เพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะดังกล่าวแล้ว ด้านรูปแบบก็นับว่ามีความจำเป็น เพราะรูปแบบของหนังสือเป็นสื่อ นำผู้อ่านเข้าสู่เนื้อหาที่ต้องการได้ รูปแบบเป็นสิ่งจูงใจภายนอก และเป็นสิ่งเสริมสร้างให้ผู้อ่านสนใจ และทำให้เนื้อหาง่ายขึ้น การจะนำเสนอรูปแบบที่เหมาะสม จำเป็นที่จะต้องศึกษาความสนใจหนังสือของเด็กจากการศึกษาวิจัย ดังนี้

หนังสือที่เด็กก่อนวัยเรียนสนใจ

จินตนา ไบกาชยี่ (2534: 40-41) ได้กล่าวเรื่องความสนใจของเด็กวัย 10-11 ปี พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการทำหนังสือให้เด็กวัยนี้อ่านดังนี้ เด็กวัย 10-11 ขวบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 อ่านหนังสือได้คล่องเป็นระยะที่มีความสนใจในการอ่านอย่างแท้จริง เด็กผู้หญิง และเด็กผู้ชายแยกกันอ่านหนังสือตามความสนใจของตน เด็กหญิงชอบ เรื่องกระจุกกระจิม ตลก ขบขันนิทาน นิยาย ชีวิตในครอบครัว เด็กชายชอบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกีฬา พงศกัญญา หุ่นยนต์ และเครื่องยนตร์กลไกต่าง ๆ นิยายส่งเสริมความเป็น "พระเอก ประเภทเซนต์เซย่า" นอกจากนี้ยังชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตจริงมากขึ้น ชอบเรื่องความรู้ วิทยาศาสตร์ ชรรถชาติศึกษา งานอดิเรกที่ชอบทำ เช่น ทำของเล่น พับกระดาษ วาดรูป เล่นแอสตัมป์ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เด็กในวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มบูชาวีรบุรุษ และวีรสตรี ดังนั้น หนังสือชีวประวัติที่เน้นชีวิตในวัยเด็ก และหนังสือภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ซึ่งเขียนในรูปแบบการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรอง ซึ่งถอดเป็นร้อยแก้วอ่านง่าย ๆ เพื่อให้เด็กเข้าใจเรื่องได้โดยตลอดจะดีกว่านำมาตัดตอนให้อ่านเป็นตอน ๆ หรือหนังสือร้อยกรองถอดเป็นร้อยแก้วแล้วนำมาย่อเรื่องทำเป็นการ์ตูน ซึ่งบางตอนอาจยกบทร้อยกรองตอนไหนเราะมาประกอบด้วยจะทำให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในคำประพันธ์ ได้อีกด้วย นิทานชาดกหรือนิทานคติธรรมพื้นบ้าน ที่มุ่งหมายส่งเสริมให้เด็กมี คุณธรรม และ เจคติที่ดีงามยามเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ หนังสือเช่นนี้ล้วนดึงดูดความสนใจในการอ่านของ

เด็กวัยนี้มาก การเขียนเรื่องเหล่านี้ ทำได้ในรูปแบบของนิทาน เรื่องสั้น จดหมาย นิยาย ร่วมสมัย นวนิยาย บทละคร ร้อยแก้ว และร้อยกรอง ง่าย ๆ และสารคดีสั้น ๆ มีข้อพึงสังเกตในการเขียนหนังสือสำหรับเด็กระดับนี้ คือ ผู้อ่านจะเลิกอ่านทันที ถ้าเกิดความรู้สึกว่าหนังสือที่ตนอ่านกำลังสั่งสอน หรือกำลังติเตียนโอ้อวด เป็นเชิงดูถูกความสามารถของผู้อ่าน เด็ก ๆ ไม่ชอบการสั่งสอนโดยตรงหรือการอธิบายที่ยืดยาว หรือบอกลึงโตคร ทำสิ่งใดไม่ควรทำในแง่ดูถูกปัญญาเด็กหรือใช้วิธีการเขียนแบบหนังสือเรียน (ประเภท ข้อพึงปฏิบัติ ข้อควรจำ เป็นต้น) ซึ่งเด็กเบื่อหน่ายมาแล้ว จึงควรหลีกเลี่ยง ผู้เขียนจะต้องสำนึกอยู่เสมอว่าจะเขียนหนังสืออย่างไร จึงไม่ทำให้ผู้อ่านเกิดเป็นปฏิกิริยาขึ้นในใจขณะอ่าน ผู้เขียนจะต้องยอมรับว่าผู้อ่านเป็นบุคคลที่สำคัญ และปฏิบัติต่อผู้อ่านอย่างเท่าเทียมกัน

รัญจวน อินทรกำแหง (2525: 55-58) ได้กล่าวถึงความสนใจในการอ่านหนังสือของเด็กในอายุ 11 ปีดังนี้

อายุ 11 ปี เด็กชายยังคงชอบเรื่องผจญภัย ลึกลับ และเพิ่มความสนใจโดยการค้นคว้าประดิษฐ์ และวิทยาศาสตร์มากขึ้น ยังคงสนใจหนังสือเกี่ยวกับ เครื่องยนต์รถกลไก หนังสือการ์ตูน เด็กหญิงชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน สัตว์เลี้ยง เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติและเริ่มชอบเรื่องเกี่ยวกับความรัก

วินัย รอดจ่าย (2534: 11-12) ได้กล่าวถึงหนังสือสำหรับเด็ก และเยาวชนแบ่งตามเกณฑ์อายุ โดยเฉพาะเด็กอายุ 9-11 ปีนั้น เขาอธิบายไว้ดังนี้

เด็กวัยนี้เราอาจเรียกว่าเด็กก่อนวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องเข้าใจความเจริญเติบโต และพัฒนาการของร่างกาย และจิตใจของพวกเขาให้ชัดเจน

ความสนใจของเด็กวัยนี้เป็นเรื่องราวของเหตุผลแม้ว่าจะเป็นเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎของเหตุผล หรือความเป็นจริง เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่เด็กวัยนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ยิ่งเป็นเรื่องราวที่ตื่นเต้นระทึกใจระคนกับเหตุผลที่ชวนฉงนสนเท่ห์ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสิ่งที่เด็กให้ความสนใจมากขึ้น การรู้จักสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในแง่ความถูกต้องมีหลักเกณฑ์ และเหตุผล จะเป็นเรื่องราวที่เด็กให้ความสนใจเป็น

พิเศษ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับกาณ์ถ่ายทอดที่ตี่ด้วย เรื่องในแบบบันทึกคดีที่มีตัวอักษรมาก ๆ ไม่เป็นที่สนใจของเด็ทวัยนี้เท่าใดนัก เมื่อเปรียบกับเรื่องที่มีการแสดงเรื่องราวของภาพมากกว่า ดังนั้น เด็ทในวัยนี้จึงชอบอ่านหนังสือในลักษณะการ์ตูนช่องที่มีคำบรรยายน้อย ๆ แต่บอกเล่าเรื่องราวเอาไว้ด้วยภาพเป็นส่วนใหญ่ เด็ทที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากสภาพของเด็ทเป็นผู้ใหญ่ ทำให้เด็ทหญิง และเด็ทชายในวัยนี้มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปด้วย ในขณะที่เด็ทผู้ชายให้ความสนใจในเรื่องราวของวิทยาศาสตร์แวดล้อม และความเป็นจริง แต่เด็ทหญิงกลับให้ความสนใจต่อเรื่องราวของชีวิตภายในครอบครัว การเรียนรู้ถึงการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน และอาจจะเริ่มสนใจเรื่องของการความรัก และเพศตรงข้าม

มาโทเรลลา (Martorella, 1982 อ้างใน สมพร จารุณัณ, 2534: 21-32) ได้เสนอแนะหลักการที่เกี่ยวกับการออกแบบแบบเรียนซึ่งจะต้องคำนึงถึงสติปัญญาความพร้อม และความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยแบ่งพฤติกรรมของนักเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือผู้เรียนที่เป็นอิสระ (field independent) กับผู้เรียนที่ขาดความเป็นอิสระ (dependent) เขากล่าวว่า ผู้เรียนที่เป็นอิสระจะสามารถเข้าใจเนื้อหาทางการเรียนได้อย่างรวดเร็ว ส่วนผู้เรียนที่ไม่เป็นอิสระจะพึ่งตัวเองได้ยาก ต้องอาศัยการมองเห็นเนื้อหาสาระที่เป็นส่วนรวมทั้งหมดก่อนเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับทำความเข้าใจเนื้อหาส่วนย่อยซึ่งเป็นส่วนประกอบของส่วนรวมทั้งหมด และไม่สามารถแยกแยะเนื้อหาสาระได้โดยไม่มีบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วย ผู้เรียนประเภทเป็นอิสระจะทำงานโดยมุ่งที่ตัวเอง และอาจจะไม่ต้องการกรอบหรือระบบโครงสร้างอะไรมาช่วยนำทางในการแก้ปัญหาเท่าใดนัก รวมทั้งสามารถแยกแยะปัญหาใหญ่ออกเป็นส่วนประกอบย่อยได้ดีกว่าผู้เรียนประเภทไม่เป็นอิสระ ในทางตรงกันข้ามผู้เรียนประเภทไม่เป็นอิสระจะทำงานยึดบุคคลคนอื่นเป็นต้นแบบ ชอบอยู่ใกล้ชิดกับคนอื่น ๆ และชอบทำงานร่วมกับคนอื่นเป็นกลุ่ม

การออกแบบหนังสือให้สอดคล้องกับประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวมา คือ ต้องให้ทางเลือกสำหรับนักเรียนทั้งประเภทเป็นอิสระ และไม่ค้อยเป็นอิสระในการทำงานผู้เขียนแบบเรียนจะต้องนำขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะส่งเสริม กระตุ้น และให้รางวัลผู้เรียนประเภทรู้จักใช้ความคิด และลงโทษผู้เรียนประเภทไม่ชอบใช้ความคิดด้วยการออกแบบหนังสือเรียนให้

แก้ปัญหาได้หลายวิธีการ และหลายกระบวนการ การสร้างหนังสือที่มีลักษณะปลายเปิด หรือการให้ผู้อ่านต้องใช้เวลานานในการพิจารณาหาความหมายจากเนื้อหาสาระเท่ากับ ไม่เอื้อประโยชน์สำหรับนักเรียนที่ไม่ถนัดในการใช้ความคิดหรือไม่ชอบทำงานตามลำพัง นักเรียน ประเภทไม่เป็นอิสระอาจต้องการความชัดเจนอย่างมากในเนื้อหาสาระที่จะต้องอ่าน

การส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความคิดไตร่ตรองหาคำตอบที่ง่ายที่สุดในการออกแบบ หนังสือเรียน คือ การเสริมแรงโดยตรงเป็นระยะ ๆ ในลักษณะการกระตุ้นให้กำลังใจ การชี้แนะ การเตือน และการแทรกข้อความแสดงแง่ความคิดที่นักเรียนควรสนใจ และ พิจารณาให้รอบคอบก่อนจะตอบ คำถามหรือปัญหาที่สำคัญควรเน้นให้สนใจเป็นพิเศษ

บิคเนล และทรอตแมน (Bicknel and Trotman, 1988: 37) ได้ให้ข้อควร จำสำหรับผู้ที่จะเขียนเรื่องให้เด็กอ่านว่า

1. อย่าคิดว่าการเขียนหนังสือให้เด็กอ่านเป็นสิ่งง่าย ๆ แม้ว่าหนังสือเด็กจะมีตัว อักษรน้อย แต่ความซาบซึ้งกินใจจะต้องให้มีเท่ากับหนังสือของผู้ใหญ่
2. จงนึกถึงความมหัศจรรย์ของหนังสือยอดเยี่ยมที่เคยอ่าน แล้วเอาความรู้สึก นั้นมาเป็นบรรทัดฐานในการเขียนเรื่อง
3. อย่าดูถูกผู้อ่านเพราะ เห็นว่าเขาเป็นเด็ก
4. อย่าให้คำศัพท์ยากมาจำกัดการเขียนเรื่อง ถ้าจำเป็นต้องใช้ก็ควรใช้เพราะ ถ้าเลี่ยงไปเขียนคำอื่นที่ไม่เหมาะสม ผู้อ่านจะสะดุด และรู้ได้ทันที ถ้ามีคำยากผู้อ่าน จะหาทางทำความเข้าใจเอง
5. การแต่งเรื่องควรทำให้ผู้อ่านมีอารมณ์ร่วมและ เกิดอาการฉงนสนเท่ห์และ ใจจดใจจ่อว่าเรื่องจะดำเนินอย่างไรต่อไป ถ้าสามารถทำได้ก็นับว่าเป็นความสำเร็จ
6. ควรให้ตัวเอกของเรื่องมีไม่ความสมบูรณ์บ้าง เนื้อเรื่องไม่จำเป็นต้องให้ชีวิต ของตัวเอกมีความราบรื่น และสวยงามเสมอไป เรื่องที่ประสบผลสำเร็จจำนวนมากตัวเอก ไม่ค่อยมีพลังอำนาจ (powerless) โดดเดี่ยว (isolated) และหวาดหวั่น (afraid)
7. การนำเสนอเนื้อเรื่องวิธีหนึ่งคือให้เนื้อเรื่องผ่านการมองของตัวเอกซึ่ง เป็น การถ่ายโยงความคิดผู้อ่านอย่างหนึ่ง แต่ไม่ควรใช้รูปแบบการเขียนที่ซ้ำซาก จงพยายามทดลอง

ใช้รูปแบบอื่น ๆ ควบคู่กัน จนกว่าจะพบวิธีที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ดีที่สุด

ความสนใจหนังสือของเด็กวัยรุ่น อาจสรุปได้ว่า จากการที่วัยนี้อ่านหนังสือคล่องแล้วพวกเขาจึงเริ่มอ่านหนังสือที่ผู้ใหญ่อ่าน ขณะเดียวกันเขาก็ยังอยากอ่านหนังสือที่มีภาพประกอบอยู่แต่ไม่จำเป็นต้องมีมากนัก จินตนาการฝันเฟื่อง (fantasy) ที่เคยมีในช่วงอยู่ประถมต้นจะค่อย ๆ จางหายไปเริ่มคำนึงถึงเหตุผล ความจริง และสนใจสิ่งใกล้ตัว เด็กชายกับเด็กหญิงเริ่มสนใจหนังสือแตกต่างกัน กล่าวคือ เด็กชายชอบเรื่องการต่อสู้ การผจญภัย ในแนววิทยาศาสตร์ ส่วนเด็กหญิงเริ่มชอบเรื่องของหนุ่มสาว เรื่องความสวยความงาม และเรื่องใกล้ตัว การพัฒนาแบบเรียนควรมีค่านิยมที่เด็กสนใจเป็นเกณฑ์ในการจัดให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะ เพื่อให้แบบเรียนมีคุณภาพ และประสิทธิภาพเหมาะแก่การนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ องค์ประกอบที่สำคัญของหนังสือสำหรับเด็กคือ ภาพประกอบ (illustration) เพราะภาพประกอบช่วยดึงดูดความสนใจ และช่วยให้เนื้อหาที่มีความกระจำซัดมากขึ้น ไม่ว่าเด็กจะมีอายุเท่าใดก็ตาม ภาพประกอบจะกระตุ้นความสนใจ และช่วยสร้างจินตนาการได้ดีโดยเฉพาะเด็กที่อ่านยังไม่คล่อง นอกจากนั้นภาพประกอบยังเป็นสิ่งจูงใจให้เด็กอ่านหนังสือทั้งหมดได้ด้วยตนเอง และช่วยให้บทเรียนมีความง่ายขึ้น (Bicknel and Trotman, 1988: 30) ภาพประกอบมีความเกี่ยวข้องกับสี่โดยตรง การใช้สีจึงต้องเลือกให้เหมาะสม เพื่อให้แบบเรียนมีความง่ายขึ้น ได้มีการศึกษาในเรื่องการใช้สีนี้ ดังที่ วัตต์ส์ และนิสเบท (Watts and Nisbet อ้างในกรมวิชาการ, 2525: 241) ศึกษารวบรวมพอสรุปได้ดังนี้

ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ล้วนชอบหนังสือที่มีภาพที่เป็นสีมากกว่าภาพขาวดำเพราะสีช่วยดึงดูดความสนใจ แต่สีบางอย่างก็เกิดความรู้สึกที่ไม่เป็นผลดีต่อการเรียนรู้ เช่น สีทึม ๆ ตัดกับสีที่ไม่สวย และไม่สะอาดตา มีงานวิจัยหลายชิ้นบ่งชี้ว่า เด็กชอบสีอุ่น (warm shades) มากกว่าสีจืด ๆ ซีด ๆ และชอบสีธรรมชาติมากกว่าสีที่ไม่เป็นธรรมชาติ การใช้สีสด ๆ ตัดกันไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพตา สีที่กลมกลืนจะเหมาะกับเด็กมากกว่าสีฉูดฉาดตัดกัน

แมคแคน และริชาร์ด (MacCann and Richard, 1973: 1) กล่าวว่าเรื่องราว และภาพประกอบในหนังสือเด็ก สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ยิ่งถ้าเป็นหนังสือที่ออกแบบ ดีมีภาพประกอบสวย ก็จะทำให้เด็ก ๆ เกิดความเพลิดเพลิน และได้รับความชื่นชมทาง ความงามได้ หนังสือภาพเป็นสิ่งแวดล้อมเด็กอันหนึ่งที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก มีงานวิจัย หลายชิ้นพบว่า เด็กอายุประมาณ 5 ขวบเป็นช่วงเวลาพัฒนาการทางบุคลิกภาพมีความ สำคัญที่สุด และอายุโดยประมาณ 8 ขวบมีพัฒนาการทางร่างกาย และทางจิตใจเป็นไปอย่าง รวดเร็ว ฉะนั้น จึงควรส่งเสริมเด็กวัยดังกล่าวด้วยสื่อต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นพิเศษ เขากล่าวว่า ผลงานการวิจัยพบว่าความรู้สึกทางด้านความงามของเด็กจะตอบสนองต่อภาพ ได้ทุกแง่มุมอย่างเป็นไปเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสมดุลย์ จังหวะ การจัดระเบียบหรือ เกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น สี เส้น รูปร่าง พื้นผิว ฯลฯ เด็กจะรับรู้ และตัดสินใจ ได้ว่าสวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ แต่บางสถานการณ์อาจหยุดยั้งการเจริญเติบโตของ จิตใจทางด้านสุนทรีย์นี้ ถ้าเด็กได้พบเห็นสื่อที่ไม่มีคุณภาพ ยัดเยียดให้แต่สิ่งไม่ดี เช่น รายการโทรทัศน์ที่ไม่ดี หนังสือที่เป็นพิษเป็นภัยสำหรับเด็ก เด็กจะค่อย ๆ สะสมความ ไม่ดีนี้ แล้วก่อตัวเป็นพฤติกรรมทางเลือกสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่มีรสนิยม แต่ถ้าได้รับการส่งเสริม และจัดสภาพแวดล้อมทางความงามให้เด็ก เด็กก็จะมีหูตากว้างไกล ตัดสินใจว่าสิ่งใด ดีหรือไม่ดีสำหรับตัวเขาได้เหมาะสม

สิ่งแวดล้อมหรือสื่อส่งเสริมพฤติกรรมอันหนึ่งคือ หนังสือภาพ สิ่งสำคัญของการทำ หนังสือภาพคือจะต้องจัดทำให้ได้มาตรฐาน และมีคุณภาพสูง กล่าวคือ นักเขียน นักวาดภาพ ประกอบ ผู้พิมพ์ ฯลฯ ควรดูแลอย่างใกล้ชิด และระมัดระวังเป็นพิเศษ

เกอร์ตรูด (Gertrude, 1953: 263) ได้วิจัยเรื่องค่าความสนใจที่มีต่อภาพ ประกอบหนังสือกับนักเรียนชายหญิงอายุ 8-11 ปี ผลการวิจัยพบว่า

1. ภาพประกอบที่มีลักษณะที่แสดงอาการคล้ายเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาจะได้รับความสนใจสูง
2. จุดสนใจในภาพจะต้องใหญ่สะดุดตามีความหมาย ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ไม่มีรายละเอียดยุ่งยากซับซ้อน

3. ภาพหลายสีได้รับความสนใจกว่าภาพขาวดำ ภาพที่มีสีอีกสีหนึ่งเพิ่มจากภาพขาวดำจะได้รับความสนใจกว่าภาพที่มีสีธรรมชาติหรือภาพที่มีสี 3 สีหรือ 4 สี

4. ภาพขนาดใหญ่ได้รับความสนใจมากกว่าภาพขนาดเล็ก

5. หนังสือที่มีภาพประกอบมากจะเป็นหนังสือที่น่าสนใจมากกว่าหนังสือที่มีภาพประกอบน้อย

6. รูปภาพที่มีเนื้อหาตรงกับหัวข้อเรื่องมักได้รับความสนใจมากกว่ารูปภาพที่ไม่ตรงกับหัวเรื่อง

ในเรื่องภาพประกอบหนังสือแบบเรียนนี้ สุพันธ์ จุฑะสร (2509) ได้ทำการวิจัยถึงความสำคัญของภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่มีต่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า

1. ภาพเขียนหยาบ มีลักษณะเข้าใจง่าย ภาพละเอียดน้อยได้รับความสนใจมากที่สุด ภาพเหมือน และภาพถ่ายใกล้ได้รับความสนใจปานกลาง

2. ภาพหลายสีได้รับความสนใจมากกว่าภาพขาวดำ ภาพเขียนหยาบหลายสีได้รับความสนใจมากที่สุด สีที่ใช้ประกอบภาพต้องสัมพันธ์กับลักษณะภาพ

3. ภาพที่มีขนาดเต็มหน้าได้รับความสนใจมากกว่าภาพขนาดครึ่งหน้าภาพเขียนหยาบ หลายสีขนาดเต็มหน้าได้รับความสนใจมากที่สุด

4. ภาพจากหนังสือแบบเรียนของไทยวัฒนาพานิชย์ได้รับความสนใจมากที่สุด

5. ภาพที่มีสีหลายสีได้รับความสนใจมากกว่าภาพขาวดำ และสีอื่นอีก 1 สี ได้รับความสนใจมากกว่าภาพขาวดำ

6. ภาพในหนังสือแบบเรียนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นภาพที่มีขนาดเล็กกว่าครึ่งหน้า

ภิญญาพร นิตยะประภา (2534: 62-63) ได้แบ่งภาพประกอบออกเป็น 2 ชนิด คือ ภาพเขียนกับภาพถ่าย

1. ภาพเขียน หมายถึง ภาพที่เขียนขึ้นด้วยหมึก และสีต่าง ๆ เป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ตามที่จะออกแบบ อาจเป็นภาพเหมือน ภาพจินตนาการ ภาพสเกตช์ ภาพการ์ตูน

ภาพล้อ แผนภาพ (diagram) แผนภูมิ (chart) แผนสถิติหรือกราฟ (graph) แผนที่
แผนผัง ฯลฯ ใช้สำหรับตีพิมพ์ประกอบตัวพิมพ์เรียงในที่เหมาะสม และจำเป็นต้องใช้เพื่อ
บรรยายหรืออธิบายเรื่องราว และช่วยตกแต่งสิ่งพิมพ์ให้สวยงาม

2. ภาพถ่าย หมายถึง ภาพที่ผลิตขึ้นด้วยการใช้ฟิล์มบันทึก ภาพดังกล่าวอาจเป็น
ภาพขาวดำหรือภาพสี หรือประกอบเข้าไปในหน้าหนังสือให้มีความหมายมากขึ้น การถ่าย
ภาพมาลงประกอบไว้ในหนังสือก็เพื่อช่วยบรรยาย และช่วยอธิบายให้ตัวพิมพ์ เรียงสร้าง
ความหมาย แก่ผู้อ่านได้มากยิ่งขึ้นภาพถ่ายประกอบหนังสือที่ดีจะต้องจัดองค์ประกอบ
(composition) ที่ดีด้วย

ละเอียดย ลิมอักษร (2529: 26) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเขียนภาพประกอบ
ในหนังสือสำหรับเด็กว่าต้องระมัดระวังดังนี้

1. ไม่เขียนภาพให้ผิดความเป็นจริง
2. ไม่บรรจุภาพแน่นเกินไปจนไม่มีที่ว่าง
3. เขียนให้ชัดเจน ไม่ว่าจะภาพสีหรือขาวดำ
4. ส่วนใกล้ของภาพต้องชัดเจน และมีรายละเอียดครบถ้วน
5. ส่วนไกลควรแสดงถึงภาพโดยทั่วไปของชุมชน
6. ควรพิถีพิถันในการจัดภาพ ตั้งแต่ภาพหน้าปกถึงหน้าสุดท้าย

โครงการนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาในภาคพื้นเอเชีย และแปซิฟิก
(APEID, 1985: 57-59) ได้ให้หลักการการจัดภาพประกอบในแบบเรียนว่าภาพประกอบ
ไม่ว่าจะเป็นภาพปกหรือภาพประกอบเนื้อหาล้วนมีความสำคัญ คือ

ภาพปกช่วยดึงดูดความสนใจ และช่วยบ่งบอกแนวเนื้อหาหรือประเภทของ
แบบเรียนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ส่วนภาพประกอบในเนื้อเรื่องนับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยให้เด็ก ๆ ได้
เข้าใจชีวิตหรือโลกของพวกเขา และช่วยนำพาสายตาให้กว้างไกลออกไป (enlarge
their horizons) ช่วยนำพาสู่อดีตท้องไปในอนาคต เสนอแง่มุมต่าง ๆ ในสังคม
ยุคปัจจุบัน เสนอสิ่งที่ไม่คุ้นเคยให้รู้จัก เป็นต้น การสร้างภาพประกอบนั้น จะต้องมีความ

เข้าใจต่อเด็กอย่างลึกซึ้ง เด็กได้ดูแล้วจะต้องมีความอบอุ่นใจ มีความละเอียดอ่อนต่อการรับรู้ของเด็ก มีอารมณ์ขัน น่าตื่นเต้น และส่งเสริมจินตนาการ ดังนั้น บรรณาธิการฝ่ายศิลป์จะต้องเลือกสรรภาพประกอบที่ดีมีประสิทธิภาพ นั่นคือ

1. เลือกนักวาดซึ่งมีความละเอียดอ่อนต่อการแปลคำในบทหรือเนื้อหาออกมาเป็นภาพประกอบได้ดี

2. การสร้างภาพประกอบไม่ควรเป็นภาพแนวเดี่ยวซ้ำซาก ควรมีรูปแบบ ขนาด และเทคนิคในการสร้างภาพอย่างหลากหลาย จากการศึกษาพบว่า เด็ก ๆ ชอบภาพประกอบที่มีลักษณะดังนี้

2.1 ภาพเคลื่อนไหว

2.2 ภาพคน สถานที่ และเหตุการณ์ควรเป็นสิ่งที่คุ้นเคยกับประสบการณ์เดิมของเด็ก

2.3 ภาพสีเด็กชอบมากกว่าภาพขาวดำ

2.4 ชอบสีสว่าง หรือสีวรรณะร้อนมากกว่าภาพสีทึมหรือหมองคล้ำ

2.5 ชอบหลายสีมากกว่ามีสีน้อย

2.6 ชอบภาพที่ดูชัดเจนมากกว่าภาพศิลป์ (ภาพศิลป์ เช่น ภาพนามธรรม เป็นต้น)

หลักเกณฑ์ดังกล่าวสอดคล้องกับเกณฑ์ของเดวิส (Davies, 1962: 99) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกภาพดังนี้

1. เลือกภาพที่มีสีดึงดูดสายตา และจำแนกส่วนต่าง ๆ ของภาพได้อย่างชัดเจน
2. เลือกขนาดของภาพที่จะสามารถมองเข้าใจในทันทีถ้า เป็นภาพที่ใช้ในชั้นเรียนจะต้องมีขนาดใหญ่พอที่เด็กสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนทั่วทั้งชั้น
3. เลือกภาพที่เน้นจุดสนใจเพียงจุดเดียว
4. เลือกภาพที่เสนอรูปแบบของเหตุการณ์ในภาพแบบปกติ
5. เลือกภาพที่เหมาะสมสำหรับเนื้อหาวิชาตามระดับอายุของเด็ก

เลขเนอร์ (Lechner, 1993: 34-39) ได้ให้ความสำคัญกับแบบเรียนที่เป็นหนังสือภาพว่าเป็นเสมือนห้องแสดงศิลปะเคลื่อนที่ (portable art galleries) เพราะเด็กจะได้ชมความงามของศิลปกรรมเหมือนการดูของจริง นอกจากนั้นถ้าเป็นนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายหรือสูงขึ้นไปได้ฝึกการมองอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ และเพิ่มการเรียนรู้คำศัพท์อีกด้วย

เขาได้แบ่งคุณค่าทางศิลปะที่ได้จากการดูภาพประกอบ ดังนี้

1. การจัดองค์ประกอบภาพให้เข้าหลักเกณฑ์ นักเรียนจะได้เห็นนักวาดภาพประกอบจัดภาพโดยใช้จินตนาการจากข้อมูลตามเรื่องราว โดยจัดให้มีความสมดุลย์ และแสดงเหตุการณ์โดยใช้องค์ประกอบสื่อความหมายต่าง ๆ
2. ให้ความละเอียดของภาพอย่างน่าสนใจ การที่ภาพมีรายละเอียดทำให้เด็ก ๆ ใ้ดูอย่างเพลิดเพลิน เช่น ดูห้องที่มีเฟอร์นิเจอร์แปลก ๆ มากมาย ฉากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เป็นต้น
3. จัดให้สอดคล้องกับวัยของเด็ก เช่นถ้าเป็นเด็กประถมศึกษาตอนต้นที่ไม่ได้รับการฝึกมาก่อนจะคำนึงถึงความเป็นจริงตามที่ตนเข้าใจมากกว่าตามหลักการทางศิลปะ ยกตัวอย่างการที่เด็กวาดผลแอปเปิ้ลมีขนาดเท่ากันไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรืออยู่ไกล เป็นต้น
4. การจัดมุมของภาพ การออกแบบมุมภาพที่ดีจะทำให้เด็กรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในเรื่องนั้น ๆ ด้วย
5. ภาพประกอบสร้างอารมณ์ความรู้สึก การวาดโดยใช้แสงเงา รูปร่าง การใช้สีล้วนมีผลต่อความรู้สึกทั้งสิ้น เช่น รู้สึกสนุกสนาน เศร้า ลึกลับ มีความสุข ฯลฯ
6. ภาพประกอบแสดงเรื่องราวหรือเนื้อหา อีกทางหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ภาพประกอบเป็นเครื่องมือนำเสนอเรื่องราวในหนังสือ และช่วยทำให้ง่ายต่อการเข้าใจ ภาพประกอบจึงแตกต่างจากศิลปกรรมตรงที่ ภาพประกอบจะต้องอยู่ในขอบเขตของเรื่องราวที่กำหนด ส่วนศิลปกรรมขึ้นขึ้นอยู่กับจินตนาการ และการสร้างสรรค์ของศิลปินเอง การที่เด็กได้ดูภาพประกอบจะเห็นการออกแบบที่มีการวางแผนอย่างดีก่อนปฏิบัติ

บันลือ พฤษะวัน (2521) ได้กล่าวถึงหลักในการจัดภาพประกอบหนังสือโดยเฉพาะ เรื่องการบรรยายภาพว่าควรหลีกเลี่ยงข้อความที่ซ้ำกับหัวข้อเรื่อง เพราะจะทำให้หัวข้อเรื่องขาดความสำคัญไป การบรรยายภาพควรจะช่วยขยายความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ให้เข้าใจได้ดี เพราะการเขียนภาพบางทีก็เน้นหนักในเชิงคำถามเพื่อเร้าให้เด็กสนใจที่จะติดตามหาคำตอบจากท้องเรื่อง ทำนองเดียวกันก็ช่วยให้เด็กสนใจที่จะติดตามหาคำตอบจากท้องเรื่อง

โนลตัน (Knowlton, 1962: 661) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเภทของภาพประกอบและได้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ภาพเหมือนจริง คือ ภาพที่มีขนาด และรูปร่างเหมือนจริง มีรายละเอียดและมีสีเป็นธรรมชาติ ทำหน้าที่สร้างทัศนคติ ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกใกล้เคียงกับการดูของจริง
2. ภาพเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย คือภาพที่มีรูปร่างตามความเป็นจริงแต่ใช้ในความหมายเชิงอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ หรือรูปร่างผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงสร้างสิ่งที่ไม่มรูปร่างให้มีรูปร่างขึ้น ช่วยให้เข้าใจความคิดรอบยอด (concept) ที่ยาก ๆ ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ขัน เสียดสีล้อเลียนในสิ่งที่เป็นความคิดรอบยอดเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์และลัทธิความเชื่อถือ ภาพประเภทนี้ได้แก่ ภาพการ์ตูนหรือภาพล้อทั้งหลาย
3. ภาพนามธรรม คือ ภาพที่มีรูปร่างไม่เหมือนจริง แต่ใช้สัญลักษณ์ทั้งที่เป็นตัวเลข และอื่น ๆ แทนความเหมือนจริงทางด้านพื้นที่ (space) และลำดับ (sequence) แต่ไม่แทนค่าในเรื่องรูปร่าง ลักษณะ สี ไม่เหมือนจริงแต่ไม่ใช่เพื่อแสดงความหมายหรือความแตกต่าง เป็นภาพที่ทำหน้าที่อธิบายข้อมูล โครงสร้าง และกระบวนการ ภาพประเภทนี้ได้แก่ ภาพแผนภูมิ (chart) แผนที่ กราฟ และแผนผัง เป็นต้น

จากหลักการทำภาพประกอบที่ได้จากการศึกษาวิจัยหลายชิ้นสามารถเป็นข้อความรู้เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำภาพประกอบสำหรับแบบเรียนศิลปศึกษาที่มีคุณภาพต่อไป

การ์ดตูน ไม่ว่าจะเด็กเล็กหรือเด็กโตมักจะชอบการ์ดตูน เพราะการ์ดตูนให้ความสนุกสนาน และส่งเสริมจินตนาการเด็ก การใช้การ์ดตูนประกอบบทเรียนหรืออุปกรณ์การเรียนใด ๆ จะทำให้บทเรียนหรืออุปกรณ์นั้นน่าสนใจ และมีประสิทธิภาพทางการเรียนการสอน

พิเชฐ อินโสม (2531) และวิไลศักดิ์ เห่งบุณญา (2535) ได้ศึกษาพบว่า นักเรียนที่เรียนจากหนังสือการ์ดตูนมีความรู้สูงกว่า และมีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เรียนจากหนังสือการ์ดตูน

บุญเหลือ ทองเอี่ยม และ สุวรรณ นาฎ (2531) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการ์ดตูนที่มีต่อการเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้

1. เป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียน เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจของนักเรียน เครื่องเร้า และเป็นจุดเริ่มต้นของการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ
2. ใช้ประกอบคำอธิบายข้อความต่าง ๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น
3. สำหรับใช้เป็นกิจกรรมการเรียน โดยให้นักเรียนหัดเขียนการ์ดตูนเพื่อประกอบคำอธิบายในวิชาที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ และให้นักเรียนใช้ภาพการ์ดตูนจัดป้ายนิเทศในแต่ละวิชา

ลัดดา ศุขปรีดี (2523) ได้กล่าวถึงการนำการ์ดตูนมาใช้ในการเรียนการสอน ควรปฏิบัติดังนี้

1. เลือกการ์ดตูนที่มีเนื้อหาเหมาะสม สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของบทเรียน และเป็นภาพที่ง่าย ๆ ที่แสดงเฉพาะลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการแสดง ไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียด ถ้ามีคำอธิบายควรเป็นข้อความสั้น ๆ
2. ใช้การ์ดตูนนำเข้าสู่บทเรียนประกอบการอธิบายหรือสรุป เพื่อให้นักเรียนเข้าใจ หรือสนใจบทเรียน โดยครูเขียนขึ้นเองหรือนำการ์ดตูนจากแหล่งอื่น ๆ ที่มีผู้เขียนไว้โดยนำมาดัดแปลงให้เข้ากับบทเรียน

3. ใช้ภาพการ์ตูนสำหรับการสอนนักเรียนเป็นกลุ่มหรือเป็นรายบุคคลเพื่อช่วยนักเรียนที่เรียนช้าให้เรียนได้เร็วขึ้น

การ์ตูนสามารถนำมาใช้ในหลาย ๆ วิชา เราอาจใช้การ์ตูนได้หลายวิธี เพราะการ์ตูนช่วยดึงดูดความสนใจ แต่การดึงดูดความสนใจนี้เป็นเพียงก้าวแรกเท่านั้น สายโซ่ของการสื่อสารจะต้องต่อเนื่องไปสู่ความเข้าใจ การยอมรับนำมาปฏิบัติ เรียกความจำ และใช้ในการให้ความรู้ใหม่ ๆ แฮริสัน (Harrison 1981: 113-133) กล่าวว่าการ์ตูนถูกใช้อย่างกว้างขวางในสังคมข่าวสารยุคใหม่ เพราะการ์ตูนมักจะทำให้มีความสุข และไม่มีอันตราย อย่างไรก็ตาม การ์ตูนก็มีข้อจำกัด จึงได้มีงานวิจัยที่เกี่ยวกับ การ์ตูนมากมาย ผลการวิจัยพบว่าแม้การ์ตูนจะดูง่าย ๆ แต่สาระที่ได้กลับซับซ้อน และลึกซึ้ง และมีศักยภาพมากมาย การ์ตูนจึงถูกใช้ในทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ในการวิจัยส่งเสริมสุขภาพ ช่วยพัฒนาความจำ และกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ แต่การ์ตูนก็อาจส่งเสริมทางด้านลบได้ เช่น การส่งเสริมความก้าวร้าวรุนแรง ความอนาจารเป็นต้น นอกจากนี้การแสดงออกเกินจริงของการ์ตูนก็อาจ ทำให้เด็ก ๆ สับสนระหว่างโลกของการ์ตูนที่ฝันเฟื่องกับโลกแห่งความเป็นจริงได้

องค์ประกอบสำคัญของหนังสือแบบเรียนสำหรับเด็กคือภาพประกอบทั้งภาพประกอบที่เป็นภาพเหมือน ภาพถ่าย และการ์ตูน การจัดทำหนังสือแบบเรียนจึงจำเป็นต้องมีภาพประกอบ การจัดภาพประกอบที่ดีควรจะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ 3 ประการ เพื่อให้การใช้ภาพประกอบมีคุณภาพ และประสิทธิภาพดังนี้ 1. ภาพประกอบช่วยอธิบายเนื้อหาให้ง่ายขึ้นหรือไม่ 2. ภาพประกอบช่วยอธิบายเนื้อหาให้ง่ายขึ้นหรือไม่ 3. ภาพประกอบช่วยเสริมสร้างจินตนาการ และส่งเสริมการรับรู้คุณค่าความงามหรือไม่ หลักทั้ง 3 ประการนี้จะทำให้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ภาพประกอบต่อไป

องค์ประกอบอื่น ๆ องค์ประกอบอื่น ๆ ในการทำแบบเรียน นอกจากข้อความรู้ต่าง ๆ ดังที่ได้ยกมา แล้วนั้น ยังมีงานศึกษาวิจัยอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำแบบเรียน ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีประสิทธิภาพ เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังต่อไปนี้

ในการพิจารณาตัวอักษรในหนังสือแบบเรียน บันลือ พฤษะวัน (2521: 75) ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1. ตัวอักษรสำหรับเด็กแรกเรียนควรมีขนาดโตพอเพียง (18 บอยท์) ลักษณะสภาพเพื่อให้เหมาะสำหรับทั้งฝึกอ่าน และเขียนคัดเลียนแบบได้ด้วย
2. การวางช่องไฟ คำสองพยางค์หรือสามพยางค์อาจติดกันแต่ไม่ถึงกับชิดเพื่อเน้นความเข้าใจความหมายของคำนั้น
3. สำหรับเด็กโต ตัวอักษรควรให้เล็กลงตามลำดับ การวางช่องไฟสามารถทำให้ชิดกันได้มากขึ้นวรรคตอนให้ถูกต้อง
4. คำยาก ศัพท์ใหม่ในบทเรียนควรจะใช้ตัวพิมพ์พิเศษ อาจใช้ตัวหนา ตัวเอียง เพื่อให้เป็นที่สังเกตแก่ผู้เรียน และสะดวกแก่การเตรียมการสอนของครูด้วย
5. ตัวพิมพ์ควรให้ความคมชัดไม่เลอะเลือนจะช่วยให้หนังสือน่าอ่านขึ้นมาก และที่สำคัญที่สุดจะต้องไม่ให้เกิดการผิดพลาดขึ้นได้เป็นอันขาด

วัตส์ และนิสเบท (Watts and Nisbet อ้างใน กรมวิชาการ, 2525) ได้กล่าวถึงรูปแบบของหนังสือที่มีผลต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหาในบทเรียน จากการศึกษาพบว่าสีของตัวหนังสือกับสีของพื้นหลังมีผลต่อการอ่านของเด็ก เขาสรุปว่า

1. ความง่ายยากของหนังสือ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสีที่ใช้สีใดสีหนึ่ง แต่ขึ้นอยู่กับการใช้สีที่ตัดกัน
2. สีที่ตัดกันแต่ละครั้งให้ผลไม่เหมือนกัน เช่น แดง เข้มกับน้ำเงินจะร้อนแรงแต่ไม่จ้ามักนัก สีส้มแก่กับสีเทาจะดูสดใส และจำเล็กน้อย เป็นต้น
3. สีของตัวหนังสือกับสีของพื้นหลังไม่ควรให้กลมกลืนกัน
4. ยิ่งเด็กมีอายุมากขึ้นจะชอบสีเย็นลงเรื่อย ๆ
5. สีน้ำเงินพื้นขาว กับสีเขียวพื้นขาวเป็นสีตัดกันที่ดีที่สุด

ต่อไปนี้เป็นค่าของสีตัดกันที่มีผลต่อความง่ายของหนังสือถ้าติดลบมากแสดงว่าไม่เหมาะแก่การนำมาใช้ในการออกแบบหนังสือ

<u>สีตัวหนังสือกับสีของพื้นหลัง</u>	<u>ค่าความง่าย</u>
สีเขียวพื้นขาว	0.0
สีดำพื้นขาว	-3.0

สีตัวหนังสือกับสีของพื้นหลังค่าความยากง่าย

ฟ้าอ่อนพื้นขาว	-3.4
ดำพื้นเหลือง	-3.8
แดงพื้นเหลือง	-4.8
แดงพื้นขาว	-8.9
เขียวพื้นแดง	-10.6
แดงพื้นดำ	-13.5
ส้มพื้นขาว	-20.9
แดงพื้นเขียว	-39.5
ดำพื้นม่วง	-51.5

ชิจิวะ (Chijiwa, 19: 38-39) ได้รวบรวมสีที่เหมาะสมแก่การใช้ในโอกาสต่าง ๆ ผู้วิจัยขอนำมาเฉพาะกลุ่มสีที่ใช้เพื่อการออกแบบเพื่อเด็ก และเด็กวัยรุ่น (kids and teenagers) เช่น การออกแบบสื่อ และบทหนังสือสำหรับเด็กวัยรุ่น เป็นต้น เขากล่าวว่า เด็กวัยรุ่นชอบสีที่มีค่าสูงสุด เช่น สดใสที่สุด หรือไม่ก็เป็นสีที่จัดที่สุด เช่น กลุ่มสีเขียว, เหลืองแก่ และแดง กลุ่มสีชมพูแก่, กลางและชมพูอ่อน กลุ่มสีฟ้าและสีเปลือกมังคุดอ่อน, กลุ่มสีเนื้อแก่, อ่อนและเหลืองอ่อน กลุ่มสีแดง, เขียวและเหลือง, กลุ่มสีเขียว, เหลืองและน้ำตาลแก่ เป็นต้น เขากล่าวเพิ่มเติมว่าความชอบของเด็กนี้เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หรือเปลี่ยนบ่อยสีที่เขาเคยชอบอย่างรวดเร็ว จึงไม่ควรใช้กลุ่มสีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว

มาโทเรลลา (Martorella, อ้างใน สมพร จารุณภูมิ 2524: 21-32) กล่าวถึงผลการวิจัยเพื่อการออกแบบหนังสือแบบเรียนว่า หนังสือเรียนจำเป็นจะต้องผสมผสานเครื่องช่วยทางการเรียนการสอนหลาย ๆ แบบเข้าไว้ เช่น การกล่าวข้อความที่เป็นวัตถุประสงค์ ข้อความนำเรื่องที่ช่วยทำความเข้าใจความคิดรวบยอดหรือหลักการ สรุปย่อในแต่ละบท กิจกรรมที่จะต้องทำไปพร้อมกับการศึกษาหนังสือเรียน และข้อทดสอบ เป็นต้น หน้าที่เด่นชัดของหนังสือเรียน คือการสอนอย่างตรงไปตรงมา และอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ทั้งเชิงพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

หนังสือเรียนแตกต่างจากหนังสือทั่วไปตรงที่หนังสือเรียนจะเข้มงวดต่อความถูกต้องของเนื้อหา ลักษณะการเรียบเรียงที่จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลของการวิจัยต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบแบบเรียนจึงมีความจำเป็นต่อศึกษา

การพิจารณาหนังสือที่ง่ายสำหรับเด็กมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งจากตัวของเด็กเอง และภายนอกตัวเด็ก จากงานวิจัยศึกษาพบว่า เด็กอายุ 9-13 ปีมีปฏิกิริยาทางสายตาต่อตัวหนังสือที่อ่านเหมือน ๆ กับผู้ใหญ่ วิทยุติของคนที่เกี่ยวข้องกับระดับความสามารถในการอ่านเป็นอย่างมาก แรงจูงใจก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กสนใจอ่านหนังสือ และสามารถเรียนรู้ได้เร็วกว่าเด็กที่ไม่มีแรงจูงใจในการอ่าน

การจัดหน้าเรียงพิมพ์ (Dummy or Layout) การจัดหน้าเรียงพิมพ์นับว่ามีความสำคัญต่อการจัดทำหนังสือไม่น้อย เพราะรูปเล่มจะออกมาสวย และเรียบร้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการจัดหน้าเรียงพิมพ์ โดยเฉพาะหนังสือแบบเรียนนั้น เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ซึ่งเป็นเรื่องเชิงวิชาการ หากจัดหน้าเรียงพิมพ์ เช่นการจัดภาพประกอบ และการทำองค์ประกอบอื่น ๆ ไม่ดีแล้ว ก็จะทำให้หนังสือไม่น่าอ่าน ดังที่ จินตนา ไบกาชุย (2534) ได้กล่าวถึงการจ้ดรูปเล่มหนังสือสำหรับเด็กไว้ดังนี้

ผู้เขียนหนังสือที่ดีจะต้องวางแผนหรือมีจินตนาภาพอยู่ในใจแล้วว่า หนังสือสำหรับเด็กที่เขียนขึ้นนั้น เมื่อพิมพ์ออกมาเป็นเล่มจะออกมาอยู่ในลักษณะใด วิธีการที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ คือ การจัดทำดัมมี่ (dummy) ซึ่งหมายถึงรูปเล่มที่จำลองมาจากหนังสือเล่มที่จะจัดพิมพ์จริง ดัมมี่ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับขนาดรูปเล่ม ปก จำนวนหน้า และการจัดหน้า - วางหน้า ซึ่งหมายถึงการจัดวางตำแหน่งของภาพ และเนื้อหาในแต่ละหน้า โดยไม่ต้องบรรจุเนื้อหา และภาพต้นฉบับลงไป เพียงแต่กำหนดอย่างคร่าว ๆ พอให้ผู้ออกแบบหรือผู้วาด หรือบรรณาธิการหรือผู้พิมพ์ นำไปใช้เป็นแบบในการจัดอาร์ตเวิร์กจัดพิมพ์เรียงพิมพ์ฉบับจริงส่วนประกอบของหนังสือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนหน้าของหนังสือ ประกอบด้วยปกหน้า-ปกหลัง สันปก ปกหุ้มด้านหลังของปกหน้า ไบรองปก ด้านหลังของไบรองปกหน้าก่อนปกใน หน้าปกใน รองปกใน (หน้าลิขสิทธิ์)

หน้าคำนำ และหน้าสารบัญ ทั้งหมดนี้จัดเรียงตามลำดับ ในส่วนหน้าของหนังสือนี้ไม่นิยมใส่เลขหน้า แต่ถ้าเป็นหนังสือสำหรับเด็กโตซึ่งมีความหนามาก อาจใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น ตัวอักษรหรือเลขโรมัน ซึ่งแตกต่างจากตัวเลขธรรมดา รายละเอียดต่าง ๆ ของส่วนหน้าของหนังสือมีดังนี้

1.1 ปกหน้าหรือหน้าปก (front cover) หน้าปกเห็นหัวใจของเรื่อง เป็นสิ่งแรกที่ชักจูงให้ผู้อ่านอยากอ่าน อยากเปิดหนังสือดูภายใน ปกควรให้มีสีสันสะดุดตา ภาพบนปกควรดึงดูดหัวใจของเรื่องออกมา หรือนำตอนหนึ่งตอนใดของเนื้อเรื่องซึ่งน่าสนใจ ใ้ใจ ให้ออกมาเปิดดูภายใน

1.2 ปกหลัง (back cover) ปัจจุบันนิยมให้มีภาพ โดยออกแบบวาดให้เป็นส่วนหนึ่งของปกหน้ากล่าวคือ เนื้อหาของภาพปกหน้าติดต่อกันเป็นภาพเดียวกันกับปกหลังในลักษณะเป็นหน้าคู่ (double spread) เพื่อเรียกความสะดุดตา

1.3 สันปก (spine) สันปกของหนังสือที่มีจำนวนหน้าไม่มากนัก และไม่ใช้หนังสือ ปกแข็ง มักนิยมใส่ข้อความบนสัน ส่วนหนังสือที่มีความหนาข้อความที่นิยมใส่บนสันปกคือ ชื่อเรื่องแต่เพียงอย่างเดียว

1.4 ปกหุ้มหรือใบหุ้มปก (jacket หรือ dust cover) หนังสือที่พิมพ์กระดาษราคาแพงมักนิยมมีปกหุ้ม ซึ่งมีลักษณะการออกแบบเหมือนปกหน้า เพียงแต่ใช้กระดาษบาง หุ้มคลุมด้านนอกปกเพื่อป้องกันปกนอกอีกทีหนึ่ง

1.5 หน้าผนึก (paste-down end-paper) หนังสือปกแข็งจะมีหน้าผนึกติดกับปกหน้า โดยให้ด้านซ้ายผนึกติดกับปก และด้านขวามือปล่อยไว้บนหน้าผนึกนี้นิยมปล่อยว่างไว้

1.6 หน้าปกใน (title page) หน้านี้อยู่ด้านขวามือเสมอ ถือเป็นหน้าแรกของหนังสือ หากไม่นับหน้าชื่อเรื่อง ในหน้านี้มีชื่อชุดหนังสือ ประเภทของหนังสือ ชื่อหนังสือที่ถูกต้อง (ทั้งชื่อจริง-ชื่อรอง sub-title) ชื่อผู้แต่ง ผู้วาด ผู้จัดทำ ผู้รวบรวม ผู้จัดพิมพ์ (สำนักพิมพ์) และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสือ

1.7 หน้าลิขสิทธิ์ (copyright page) หน้านี้อยู่ด้านหลังของหน้าปกในมีรายละเอียดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์การพิมพ์ ซึ่งได้แก่ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง ผู้วาด ผู้ถ่ายภาพ ผู้ออกแบบ

รูปเล่ม บรรณาธิการ พิมพ์ครั้งที่ (วัน เดือน ปี) ผู้ทรงลิขสิทธิ์ สำนักพิมพ์ และจำหน่าย
พร้อมที่อยู่ติดต่อ ราคาหนังสือ และเลข ISBN

1.8 หน้าคำอุทิศหรือคำนิยาม (dedication page) หน้านี้อยู่ต่อจากหน้าลิขสิทธิ์ หรืออาจจะอยู่ในหน้าเดียวกับหน้าลิขสิทธิ์ก็ได้ มีข้อความอุทิศให้แก่ บุคคลที่มีอุปการะในการจัดทำ หนังสือเล่มนี้ หรือจะเป็นคำขอบคุณ หรือคำนิยมที่ยกย่องผู้ที่มีส่วนหรือเอื้อต่อการทำ หนังสือเล่มนี้

1.9 หน้าคำนำ คำชี้แจง หรือบทนำ (preface, foreword, introduction) มีข้อความแสดงจุดประสงค์หรือสาระประโยชน์ของหนังสือ ตลอดจนประวัติความเป็นมา หรือคำชี้แจงการใช้หนังสือเล่มนี้ บางครั้งอาจมีรายชื่อคณะผู้จัดทำหรือแหล่งข้อมูลที่ได้มา

1.10 หน้าสารบัญ (สารบาญ) (content page) ในหน้านี้บรรจุหัวข้อเรื่อง หรือเรื่องหรือบทที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพร้อมทั้งระบุหน้าไว้ด้วย เพื่อสะดวกแก่ผู้อ่านสามารถ ค้นหาสิ่งที่ต้องการได้รวดเร็ว หน้านี้อาจมีหลายหน้าซึ่งแบ่งออกเป็นสารบัญภาพแผนที่ แผนภูมิ ตาราง (การจัดลำดับหน้าระหว่างหน้าคำนำ และหน้าสารบัญอาจสลับกันได้)

2. ส่วนเนื้อหาของหนังสือ หรือ ส่วนกลาง ประกอบด้วย สิ่งต่อไปนี้โดยจัดเรียง ตามลำดับ

2.1 หน้าแรกของเนื้อหา นิยมใช้ขึ้นหน้าแรกของเนื้อหา อยู่ด้านขวามือ (หน้า เลขคู่) โดยอาจปล่อยว่างหน้าซ้ายมือหรือใส่รูปภาพแฉนวนไว้ก็ได้ในหน้าแรกของเนื้อหา มีเลขหน้านับต่อจากหน้าชื่อเรื่องหรือหน้าปกใน (ซึ่งถือเป็นหน้า 1)

2.2 หน้าเนื้อหา ในหน้าต่อจากหน้าแรกของเนื้อหา ซึ่งมักจะอยู่ด้านซ้ายมือ (หน้า เลขคู่) และหน้าถัด ๆ ไป ให้จัดเรียงลำดับตามเลขหน้า โดยกำหนดให้หน้าขวามือ เป็นหน้า เลขคู่ หน้าซ้ายมือเป็นเลขคู่

3. ภาพในหน้าเนื้อหา ในการจัดหน้าแต่ละหน้าของหนังสือสำหรับเด็ก ๆ ซึ่งมี สภาพเป็นส่วนประกอบสำคัญนั้น จะต้องจัดภาพให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา โดยอาจจัดภาพ ให้อยู่เป็นครึ่งหนึ่ง ของหน้าหรือเป็นหนึ่งในสี่ ของหน้า ส่วนที่เหลือให้ใส่ข้อความเนื้อหาที่ เกี่ยวข้องกัน หลีกเลี่ยงการใช้รูปเต็มหน้าโดยไม่มีเนื้อหาประกอบ

3.1 ภาพควรอธิบายหรือบ่งบอกเนื้อหา ดึงเน้นถ้าภาพ และเนื้อหาอยู่คนละหน้ากันจะต้องจัดใหม่โดยวางแผน และคำนวณจำนวนคำหรือบรรทัดแล้วมาจัดเรียงใหม่ให้อยู่หน้าเดียวกัน ไม่ควรปล่อยทิ้งไว้

3.2 ภาพที่มีขนาด $1/4$ ของหน้า และจัดลงในมุมขวาสุดหรือซ้ายสุดจะต้องจัดเนื้อหาหรือข้อความลงบรรทัดในเนื้อที่ที่เหลือ $3/4$ ให้เต็มหน้าให้ได้โดยระวังคำฉีก ซึ่งอยู่ระหว่างบรรทัด และวรรคตอนซึ่งจะไม่ลงตัวพอดีทั้งนี้อาจจะต้องอาศัยระบบการเรียงพิมพ์เข้าช่วย (โดยการตั้งกั้นหน้า-กั้นหลัง ระหว่างบรรทัดให้มีสัดส่วนที่เหมาะสม)

3.3 การใช้ภาพหน้าคู่ (double spread) มีข้อควรระวังการวางตำแหน่งภาพที่เป็นส่วนสำคัญ ไม่ให้อยู่ตรงกลางระหว่างรอยต่อของสองหน้า การจัดวางเนื้อหา-ข้อความลงบนหน้าคู่นี้ ควรจัดข้อความโดยดูหรืออ่านจากหน้าที่หนึ่งไปยังอีกหน้าหนึ่งหลีกเลี่ยงการเรียงบรรทัดยาวต่อเป็นหน้าเดียวกัน การใช้ข้อความ บรรยายใต้ภาพ (caption) ในหนังสือสารคดี หนังสือเรียน และหนังสือวิชาการจะต้อง กำหนดขนาดตัวอักษร การวางตำแหน่งภาพ และตำแหน่งคำบรรยายให้มีระบบตลอดทั้งเล่มทั้งนี้ให้พิจารณาตามหลักของความเหมาะสม เรียบง่ายสะดวกแก่การอ่าน และสะดวกตา

3.4 การกำหนดขนาด และตำแหน่งที่จะบรรจุแผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ ฯลฯ ลงในแต่ละหน้า จะต้องคำนวณเนื้อที่หน้าให้เหมาะสม อาจเป็นครึ่งหนึ่ง หรือหนึ่งในสี่ของหน้าก็ได้

3.5 การกำหนดตาราง และสถิติ มีหลักเน้นให้อ่านง่าย ชัดเจน

4. ส่วนท้ายของหนังสือ หรือส่วนหลัง ในหนังสือหลายประเภทมีการจัดหลายรูปแบบ ที่นิยมจัดทำกันได้แก่

4.1 หน้าบรรณอนุกรม รายชื่อหนังสืออ้างอิง ภาคผนวกความรู้ต่าง ๆ คำอธิบายศัพท์ อภิธานศัพท์ ดัชนีเรื่อง ดัชนีภาพ หน้าเหล่านี้ต้องใส่เลขหน้า

4.2 หน้ากิจกรรมอื่น ๆ เช่น แบบฝึกหัด กิจกรรมท้ายเรื่อง คำถามท้ายบท ต้องใส่เลขหน้าด้วย

การจัดหน้าพิมพ์ (layout) การจัดหน้าพิมพ์นั้นมีความสำคัญต่อการทำหนังสือแบบเรียนหรือ สิ่งพิมพ์ที่ต้องการความสวยงามเพราะมีการจัดภาพประกอบ และจัดองค์ประกอบอื่น ๆ ให้สิ่งพิมพ์งดงาม สะดุดตา และได้รับความสนใจจากผู้พบเห็น และคนทั่วไปจึงจำเป็นต้องมีการจัดหน้าพิมพ์ หรือเลย์เอาท์ เพื่อให้ผู้พิมพ์สามารถดำเนินการจัดพิมพ์ให้ได้ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์มากที่สุด วัลลภ สวัสดิวัลลภ (2527: 252-255) ได้อธิบายว่า

1. ข้อมูลสำหรับผู้จัดหน้าพิมพ์หรือเลย์เอาท์ สิ่งสำหรับผู้จัดหน้าพิมพ์หรือทำเลย์เอาท์ ต้องการทราบเมื่อได้รับมอบหมายงานให้ทำ คือ

1.1 เป้าหมายของสิ่งพิมพ์

1.2 ประเภทของผู้อ่าน

1.3 ลักษณะเฉพาะที่ต้องการให้มีในสิ่งพิมพ์ เช่น เป็นสิ่งพิมพ์สำหรับอ่าน

เบา ๆ หรือเอาจริงเอาจัง เป็นต้น

1.4 กรรมวิธีพิมพ์ เช่นพิมพ์ด้วยระบบออฟเซต หรือเล็ตเตอร์เพรส พิมพ์กี่สี

เป็นต้น

1.5 ระดับการจัดหน้าหนังสือ เช่น หยาบ ประณีต เป็นต้น

2. องค์ประกอบในการจัดหนังสือ การจัดหน้าหนังสือมีสาระสำคัญที่จะต้องพิจารณา คือ

2.1 ความสมดุลย์ (balance) หมายถึง การนำปัจจัยต่าง ๆ คือ ภาพและตัวอักษรบรรจุลงในพื้นที่หนังสือ และจัดให้เหมาะสม มิให้ผู้อ่านรู้สึกว่ปัจจัยเหล่านั้นเทไปอยู่ด้านใดด้านหนึ่งของหน้า ความสมดุลย์มีอยู่ 2 แบบ คือ แบบสองข้างแกนกลางเหมือนกัน (symmetrical balance) และแบบสองข้างแกนกลางแตกต่างกัน (assymetrical balance)

2.2 ความกลมกลืน (harmony) หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภาพตัวหนังสือ สี ซึ่งนำมาประกอบรวมกันในหน้าหนังสือมีความผสมกลมกลืนเข้ากันได้ ไม่รู้สึกขัดแย้งตา เช่น เนื้อหาเป็นเรื่องโบราณ ตัวหนังสือ ภาพ และสี ควรมีลักษณะโบราณด้วย เป็นต้น

2.3 เอกภาพ หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (unity) หมายถึง การจัดสิ่งที่เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นต้นว่า ภาพ สี ตัวหนังสือ เหล่านี้ให้มีส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีลักษณะกระจัดกระจายออกไปจนดูแล้วรู้สึกเหมือนเป็นคนละเรื่องไม่สัมพันธ์กัน เช่น วางภาพไว้ในตำแหน่งที่ไม่ต่อเนื่องกันกับเรื่อง เป็นต้น

2.4 จุดดึงดูดความสนใจ (gaze motion) จุดเด่นที่เป็นจุดสนใจในหน้านั้นมีหลายอย่าง เช่น ภาพ สี ตัวหนังสือ หรือแม้แต่ที่ว่าง (white space) ความสนใจของคนจะต้องพุ่งไปจุดเด่นนั้นก่อน และจะหยุดชั่วระยะหนึ่งซึ่งสั้นมาก แล้วจะเลื่อนไหลไปทางขวาหรือลงล่าง ดังนั้น การจัดหน้าหนังสือที่ดีนั้นต้องเรียกความสนใจจากผู้อ่าน และตรึงความสนใจไว้ได้ แล้วบังคับให้ความสนใจนั้นเลื่อนไหลไปยังจุดต่าง ๆ บนหน้าหนังสือตามลำดับ เพื่อให้รับเรื่องราวความคิดตามที่ผู้ออกแบบต้องการจะถ่ายทอด

ตามปกติ ภาพและสี จะเรียกความสนใจได้ดี และโดยเฉพาะภาพที่แสดงความเคลื่อนไหว เช่น ภาพลูกศรชี้ ภาพน้ำไหล ภาพรถแล่น ชักนำไปสู่จุดอื่น ๆ ในทิศทางที่ภาพนั้น ๆ เคลื่อนไหวไป ผู้ดูจะดูว่าไปไหน มิได้ดูว่ามาจากไหน ดังนั้น ในการออกแบบจึงอาจใช้ภาพหญิงสาวสวยเป็นสิ่งเรียกความสนใจ และใช้ภาพเดียวกันนี้ซึ่งเป็นภาพกำลังชายตามมองอะไรอยู่ดึงดูดความสนใจให้เลื่อนไหลไปยังจุดนั้นได้

องค์ประกอบอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกันส่งเสริมให้เด็กหรือผู้ศึกษาแบบเรียนเกิดการรับรู้ที่อันนำไปสู่การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวโดยสรุปคือสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้จัดได้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของเด็กเพียงใด เช่น ตัวอักษร คำศัพท์ คุณภาพการพิมพ์ สีที่เหมาะสมสำหรับเด็ก แบบเรียนการจัดหน้าเรียงพิมพ์ การพิจารณาการอยู่บนพื้นฐานของพัฒนาการตามวัยของเด็กตามที่ได้อ้างมาข้างต้น จากสรรพความรู้ที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นไม่ว่าเป็นเรื่องแนวคิด ทฤษฎีทางศิลปศึกษาที่เกี่ยวกับการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ พัฒนาการทางศิลปะ พฤติกรรมของเด็กก่อนวัยรุ่น หนังสือแบบเรียน และหนังสือแบบเรียนทางศิลปศึกษา ซึ่งนำมาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์คุณภาพ และประสิทธิภาพของหนังสือแบบเรียนทางศิลปศึกษา เพื่อการพัฒนาแบบเรียนให้สมบูรณ์ทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหา มีความสอดคล้องกับระดับบุคลิกภาวะของผู้เรียนอันนำมาซึ่งการบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนศิลปศึกษา เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

วิลศักดิ์ เห่งบุญมา (2535) ได้ศึกษาการสร้างหนังสือการ์ตูนประกอบการเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่อง "บุคคลสำคัญ" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้เพื่อ 1. สร้างและหาประสิทธิภาพของหนังสือการ์ตูนประกอบการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่อง "บุคคลสำคัญ" ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 2. ศึกษาความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการเรียน และกลุ่มที่เรียนโดยการบรรยาย 3. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ และความคงทนของนักเรียนที่เรียน ทั้งสองกลุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มโรงเรียน ทักษิณ จังหวัดชัยภูมิ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2534 จำนวน 130 คน แบ่งเป็น กลุ่มทดลอง 65 คน กลุ่มควบคุม 65 คน กลุ่มทดลองเรียนโดยใช้หนังสือการ์ตูนประกอบการเรียน กลุ่มควบคุมเรียนโดยวิธีการแบบบรรยาย ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 3 คาบ แล้วทำการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้แบบทดสอบ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย, t - test และ f - test ผลการวิจัยปรากฏว่า 1. หนังสือการ์ตูนประกอบการเรียนมีประสิทธิภาพ 80.25 2. กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. กลุ่มทดลองมีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พีระศักดิ์ เทพไตรรัตน์ (2534) ได้ศึกษาสภาพ และปัญหาการสอนศิลปศึกษาใน โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการสอนศิลปศึกษา ในโรงเรียน ประถมศึกษา ในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัดผล และการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้คือ ครูประถมศึกษา สังกัดกองการศึกษาเทศบาลเมืองนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 81 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ แบบสอบถามประเมินค่า และแบบสอบถามปลาย

เปิดสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ หาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของค่าเฉลี่ยผลการศึกษพบว่า ครูประถมศึกษาเป็นหญิงมากกว่าชาย ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นส่วนใหญ่ และมีประสบการณ์ในการสอนไม่น้อยกว่า 10 ปี ครูประถมศึกษามีความคิดเห็นต่อสภาพ และปัญหาการสอนศิลปศึกษา ในด้านการเตรียมการสอน ด้านการดำเนินการสอน ด้านการผลิต และการใช้สื่อการสอน ด้านการวัดผล และการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลางในทุกด้าน ครูประถมศึกษามีความสามารถ เตรียมการสอนอยู่ในสภาพไม่ดีพอเนื่องจากขาดความเข้าใจเนื้อหาศิลปศึกษาในหลักสูตร และแผนการสอน ไม่มีเวลาหาความรู้ศิลปศึกษาเพราะต้องทำหน้าที่สอนทุกกลุ่มวิชา อีกทั้งยังทำหน้าที่เสริมการสอนอื่น ๆ ในโรงเรียนอีก การดำเนินการสอนของครูประถมศึกษายังอยู่ในสภาพไม่ดีพอเช่นกัน โดยครูยังมีการกำหนดให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมตามแบบอย่างของครู ซึ่งครูยังให้ความสำคัญกับผลงานสำเร็จรูปมากกว่าพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกระหว่างปฏิบัติกิจกรรม ปริมาณสื่อการสอน และเครื่องโสตทัศนูปกรณ์ มีจำนวนน้อย สภาพไม่พร้อมที่จะใช้ ทำให้เป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับครูในการใช้สื่อการสอน ครูยังมีการใช้ผลงานสำเร็จรูปเป็นเกณฑ์ในการประเมินผล การวัดผลโดยสังเกต และบันทึกพฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนเป็นส่วนน้อย ครูส่วนใหญ่มีความต้องการเข้ารับการอบรมสัมมนาด้านศิลปศึกษา

พิภพ บิติ (2533) ได้ศึกษาปัญหา และความต้องการ การพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาของครู โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4 การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัญหา และความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เขตการศึกษา 4 ในด้านการเตรียมการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน วัสดุ และสื่อการสอน การวัดผล และประเมินผล และการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 424 คน จากโรงเรียนประถมศึกษา 212 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสำรวจรายการ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และคำถามปลายเปิดผู้วิจัย

ได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 424 ฉบับ และได้รับคือ 366 ฉบับคิดเป็นร้อยละ 86 ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติ โดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัยพบว่า ครูโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด เขตการศึกษา 4 ประสบปัญหา และมีความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนศิลปศึกษาในด้านการวัดผล และประเมินผล วิธีสอน และเทคนิคการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน วัสดุ และสื่อการสอน และการเตรียมการสอน อยู่ในระดับมาก

บรรจง บุญการี (2532) ได้ศึกษาสภาพ และปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรีการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการสอนศิลปศึกษาของ ครูประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี ในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอนการผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัด และประเมินผลตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ครูผู้กำลังทำหน้าที่สอนวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งสอนศิลปศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนที่เปิดสอนครบชั้น จำนวน 190 คน จาก 90 โรงเรียนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วยแบบสอบถามชนิดเลือกตอบแบบประเมินค่า และแบบปลายเปิด นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัยพบว่า มีการปฏิบัติในด้านการเตรียมการสอน การดำเนินการสอน การผลิต และการใช้สื่อการสอน การวัด และประเมินผล โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อจำแนกเฉพาะด้านพบว่า 1. ด้านการเตรียมการสอน มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การทำบันทึกการสอน มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การเข้ารับการอบรม ปัญหาสำคัญคือ นักเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เพราะมีฐานะยากจน 2. ให้คำแนะนำช่วยเหลือขณะที่นักเรียนกำลังทำงาน มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การให้ลอกภาพของครูบนกระดานดำ ปัญหาสำคัญคือ ครูผู้สอนขาดความรู้ ทักษะความรู้ ทักษะความถนัด และความมั่นใจในการสอน 3. ด้านการผลิต และการใช้สื่อการสอน มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การใช้สื่อการสอนที่เป็นของจริง มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การได้รับสื่อ

การสอนจากหน่วยงานเอกชนหรือส่วนบุคคล ปัญหาสำคัญคือการขาดแคลนงานประมาณในการผลิต

4. ด้านการวัด และประเมินผล มีการปฏิบัติมากที่สุดคือ การใช้เกณฑ์ประเมินผล โดยวัดจุดประสงค์ตามแผนการสอนเป็นหลัก มีการปฏิบัติน้อยที่สุดคือ การวัดผลด้วยการ ทดสอบข้อเขียน ปัญหาสำคัญคือ ครูขาดความรู้ ขาดหลักการในการวัด และประเมินผล รวมทั้งไม่สามารถประเมินผลงานได้ตามวิธีการที่ถูกต้อง

อลิสา ชัยอิสรากร (2532) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากหนังสือการ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบสนทนาร่วมกับแบบบรรยาย โดยใช้แบบตัวอักษรต่างกันการศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากหนังสือ การ์ตูนที่เสนอเนื้อหาแบบสนทนาร่วมกับแบบบรรยาย โดยใช้แบบตัวอักษรต่างกันกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดม่วง จำนวน 120 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ๆ ละ 30 คน โดยวิธีสุ่ม ดังนี้ กลุ่มทดลอง 1 ศึกษาจากหนังสือการ์ตูนที่ใช้ตัวอักษรแบบเขียนด้วยลายมือทั้งในบทสนทนา และบทบรรยายกลุ่มทดลอง 2 ศึกษาจากหนังสือการ์ตูนที่ใช้ตัวอักษรแบบเครื่องพิมพ์ทั้งในบทสนทนา และบทบรรยายกลุ่มทดลอง 3 ศึกษาจากหนังสือการ์ตูนที่ใช้ตัวอักษรเขียนด้วยลายมือในบทสนทนาและตัวอักษรแบบเครื่องพิมพ์ในบทบรรยาย หลังจากเรียนหนังสือการ์ตูนจบลงแล้วให้ทั้ง 4 กลุ่ม ทำแบบทดสอบทันทีการวิเคราะห์ข้อมูล Analysis of Variance และ Multiple Comparisons โดยวิธีการของ Newman-Keuls ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลอง 3 มีผลการเรียนรู้สูงกว่ากลุ่มทดลอง 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนกลุ่มทดลองอื่น มีผลการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

พิเชฐ อินโสภ (2531) ได้ศึกษาการสร้างหนังสือการ์ตูนประกอบการเรียนเรื่อง "ดิน" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 วัดจุดประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อ

1. สร้างหนังสือภาพการ์ตูนประกอบการเรียนเรื่อง "ดิน" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
2. ทดลองหาประสิทธิภาพของหนังสือการ์ตูนในด้านความรู้ที่นักเรียนเกี่ยวกับเรื่องดิน
3. ประเมินความคิดเห็นของครูและนักเรียน ที่มีต่อหนังสือภาพการ์ตูนในเรื่องเกี่ยวกับรูปเล่ม การจัดภาพ เนื้อหา และภาษา

ที่ใช้การดำเนินการวิจัย มีวิธีการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาหาแนวทางที่น่าสนใจสำหรับสร้างหนังสือภาพการ์ตูนประกอบบทเรียนเรื่อง "ดิน" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 2. สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3. สร้างแบบประเมินค่าความคิดเห็นของครู และนักเรียนที่มีต่อหนังสือภาพการ์ตูน 4. นำหนังสือภาพการ์ตูนที่สร้างขึ้นสำหรับการวิจัยครั้งนี้ไปทดลองขั้นต้นเพื่อเป็นการพัฒนาหนังสือ 3 ครั้ง กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนชุมชน จังหวัดลพบุรี พร้อมทั้งปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหนังสือ และเครื่องมือวัดประสิทธิภาพของหนังสือ ก่อนนำไปทดลองจริง 5. นำหนังสือไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียน บ. พัน 721 โรงเรียนสิริจันทร์นุสรณ์ โรงเรียนกองบินโคกกระเทียม โรงเรียนวัดตองบุ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี ซึ่งโรงเรียนทั้ง 4 โรงเรียนได้จากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้รูปแบบของการทดลองแบบ 4 กลุ่ม ของโซโลมอน (Solomon Four-Group Design) กลุ่มละ 1 โรงเรียน ๆ ละ 35 คน นักเรียนที่อ่านหนังสือการ์ตูนจะตอบแบบประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหนังสือภาพการ์ตูน และครูจำนวน 20 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายจากครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตทั้ง 4 โรงเรียน เป็นผู้ประเมินความคิดเห็นที่มีต่อหนังสือภาพการ์ตูนด้วย การทดลองครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ และเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่างด้วยค่า t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two-ways ANOVA) ระหว่างกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ การทดลองปรากฏผลดังต่อไปนี้ 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปรากฏว่า นักเรียนที่อ่านหนังสือภาพการ์ตูนมีความรู้สูงกว่าก่อนการอ่านหนังสือ และมีความรู้สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้อ่านหนังสืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 2. ความคิดเห็นของครู และนักเรียนที่มีต่อหนังสือภาพการ์ตูนในเรื่องเกี่ยวกับรูปเล่ม การจัดภาพ เนื้อหา ภาษาที่ใช้ พบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี และดีมาก

ทวีพร ทองคำใบ (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากการใช้ภาพประกอบสองสีที่ใช้คู่สีต่างกัน ความมุ่งหมายของการวิจัยนี้เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้จากหนังสือเรียนที่ใช้ภาพประกอบสีต่าง กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา

ปีที่ 5 แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 7 กลุ่ม โดยให้กลุ่มทดลอง 1 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีม่วง กลุ่มทดลอง 2 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีเขียว เหลืองกลุ่มทดลองที่ 3 ใช้ภาพประกอบสีดำสีส้ม เหลืองกลุ่มทดลองที่ 4 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีฟ้าอ่อน กลุ่มทดลองที่ 5 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีเขียวเข้ม กลุ่มทดลองที่ 6 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีน้ำตาลแดง กลุ่มทดลองที่ 7 ใช้ภาพประกอบสีดำกับสีเหลืองเข้ม ปรากฏว่า ผลการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองทั้ง 7 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อรุณศิริ คงธรรม (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของรูปแบบการเสนอเนื้อหาในหนังสือการ์ตูนกับระดับความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่าน ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธพิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 วัดอุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่านที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านพุทธพิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 180 คน หนังสือการ์ตูนที่ศึกษามี 3 รูปแบบ คือแบบบรรยาย แบบสนทนา และแบบสนทนาพร้อมกับแบบบรรยาย ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่านกลุ่มสูง กลุ่มปานกลาง และกลุ่มต่ำ กับรูปแบบการเสนอเนื้อหาในหนังสือการ์ตูนแบบบรรยายแบบสนทนา และกลุ่มต่ำ กับรูปแบบการเสนอเนื้อหาในหนังสือการ์ตูนแบบบรรยาย แบบสนทนา และแบบสนทนาพร้อมกับแบบบรรยายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่านสูง เรียนได้ดีที่สุดในหนังสือการ์ตูนที่มีวิธีเสนอเนื้อหาแบบสนทนา กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่านปานกลาง เรียนได้ดีที่สุดในหนังสือการ์ตูนที่มีวิธีเสนอเนื้อหาแบบบรรยาย และกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่านต่ำ เรียนได้ดีที่สุดในหนังสือการ์ตูนที่มีวิธีเสนอเนื้อหาแบบสนทนาพร้อมกับแบบบรรยาย และพบว่าความสามารถด้านความเข้าใจในการอ่าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 แต่รูปแบบการเสนอเนื้อหาในหนังสือการ์ตูนทั้ง 3 แบบ คือ แบบบรรยาย แบบสนทนา และแบบสนทนาพร้อมกับแบบบรรยายไม่มีความแตกต่างกันในทางสถิติ

นิพิต คณาวงษ์ (2527) ได้ศึกษาผลการจัดขนาดของตัวพิมพ์ และช่องว่างระหว่างบรรทัดที่มีต่อความสะดวกในการอ่านการทดลองครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาผลของการจัดพิมพ์ และช่องว่างระหว่างบรรทัดที่มีต่อความสะดวกในการอ่าน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนวัดไร่จิงวิทยา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน 270 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย และสุ่มแบ่งกลุ่มเป็น 9 กลุ่มทดลอง แต่ละกลุ่มทดลองก่อน และขีดเส้นใต้หรือวลีที่ผิดในข้อความที่มีรูปแบบของการพิมพ์ต่างกัน คือ 1. ขนาดตัวพิมพ์ 14 พอยท์ ไม่เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 2. ขนาดตัวพิมพ์ 14 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 1 พอยท์ 3. ขนาดตัวพิมพ์ 14 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 2 พอยท์ 4. ขนาดตัวพิมพ์ 16 พอยท์ ไม่เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 5. ขนาดตัวพิมพ์ 16 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 1 พอยท์ 6. ขนาดตัวพิมพ์ 16 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 2 พอยท์ 7. ขนาดตัวพิมพ์ 18 พอยท์ ไม่เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 8. ขนาดตัวพิมพ์ 18 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 1 พอยท์ 9. ขนาดตัวพิมพ์ 18 พอยท์ เว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 2 พอยท์ โดยใช้เวลา 12 นาที เท่ากัน ตรวจสอบให้คะแนนของแต่ละคนแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติด้วยการวิเคราะห์ทางสถิติด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสององค์ประกอบ ผลการทดลองปรากฏว่า ทั้งรูปแบบที่พิมพ์ด้วยขนาดตัวพิมพ์ที่ต่างกัน และรูปแบบที่พิมพ์ด้วยการเว้นช่องว่างระหว่างบรรทัดที่ต่างกัน ต่างก็มีผลต่อความสะดวกในการอ่านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และไม่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างขนาดตัวพิมพ์กับการเว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด คะแนนเฉลี่ยสูงสุดของรูปแบบของการพิมพ์ คือรูปแบบที่พิมพ์ด้วยขนาดตัวพิมพ์ 16 พอยท์ และเว้นช่องว่างระหว่างบรรทัด 2 พอยท์

สถาพร พรหมเมษฐ์ (2526) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยใช้หนังสือแบบเรียน ซึ่งมีตำแหน่งการวางเนื้อหา และภาพประกอบต่างกัน วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการอ่านของนักเรียนที่เรียนจากหนังสือแบบเรียนซึ่งมีตำแหน่งการวางเนื้อหาและภาพประกอบต่างกัน ตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ทั้งชายและหญิง ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนพิบูลย์อุบลมณี ในภาคเรียนที่ 2/2526 จำนวน 60 คน แบ่งเป็นสามกลุ่มเท่า ๆ

กัน คือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม สร้างแบบเรียนที่มีภาพและคำบรรยายอยู่ต่างตำแหน่งกัน โดยให้แบบเรียนที่มีภาพและคำบรรยายอยู่หน้าเดียวกัน เสนอแก่กลุ่มทดลองที่ 1 แบบเรียนที่มีภาพและคำบรรยายอยู่คนละหน้ากัน เสนอแก่กลุ่มทดลองที่ 2 และแบบเรียนที่นักเรียนใช้ประจำ เสนอแก่กลุ่มควบคุมให้นักเรียนทั้งสามกลุ่มทำแบบทดสอบ นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาความมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยใช้แบบเรียน ซึ่งมีตำแหน่งการวางเนื้อหาและภาพประกอบต่างกันมีผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 คือ กลุ่มที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหา และภาพประกอบอยู่หน้าเดียวกันจะเรียนได้ดีกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยการอ่านหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหา และภาพประกอบอยู่คนละหน้ากัน และกลุ่มที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียนที่อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ดีกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหา และภาพประกอบอยู่คนละหน้ากัน และกลุ่มที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหา และภาพประกอบอยู่หน้าเดียวกันไม่แตกต่างไปจากกลุ่มควบคุมที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียน

พิน เพชรรักษ์ (2534) ได้ศึกษาความสนใจของเด็กที่มีต่อตำแหน่งของภาพประกอบหนังสือแบบเรียน และจัดลำดับตำแหน่งนั้น ๆ ตามความสนใจของเด็ก ตำแหน่งที่ศึกษาประกอบด้วย เมื่อเปิดหนังสือออกดูหน้าเดียว ศึกษาตำแหน่งของภาพ 2 ขนาด คือ $1/2$ หน้า และ $1/4$ หน้า แต่ละขนาดมีลักษณะของตำแหน่งเป็นแนวนอนกับแนวตั้ง และเมื่อเปิดหนังสือออกดู 2 หน้าพร้อมกัน ศึกษาตำแหน่งของภาพ 3 ขนาด คือ เต็มหน้า $1/2$ หน้า และ $1/4$ หน้า แต่ละขนาดมีลักษณะของตำแหน่งเป็นแนวนอนกับแนวตั้ง มีที่ตั้งของตำแหน่ง 3 ที่คือ หน้าซ้ายมือ หน้าขวามือ และคาบหน้า กับทั้งเพื่อศึกษาว่า ตำแหน่งของภาพที่มีขนาด และลักษณะเดียวกันที่ตั้งอยู่ในหน้าซ้ายมือกับหน้าขวามือได้รับความสนใจจากเด็กแตกต่างกันหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้กลุ่ม มาจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 980 คนปรากฏผลการวิจัยครั้งนี้ เปิดหนังสือออกดูหน้าเดียว เด็กสนใจตำแหน่งของภาพขนาด $1/2$ หน้า แนวนอน และแนวตั้งไม่แตกต่างกันเด็กสนใจตำแหน่งของภาพขนาด $1/4$ หน้าทั้งลักษณะแนวนอน และแนวตั้งไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เปิดหนังสือคู่มือสองหน้าพร้อมกัน เด็กสนใจตำแหน่งของภาพขนาดเต็มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เด็กสนใจตำแหน่งของภาพขนาดเต็มหน้าแนวนอนคานหน้าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เด็กสนใจตำแหน่ง และที่ตั้งของภาพขนาด 1/2 หน้าแนวตั้งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 เด็กสนใจตำแหน่ง และที่ตั้งของภาพขนาด 1/4 หน้าแนวนอน และแนวตั้งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เยาวนันท์ เชษฐรัตน์ (2523) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ประวัติ และพัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย วิเคราะห์ดำเนินการวิจัย ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแบบเรียนประกอบของไทย ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน และวิธีการจัดทำหนังสือประกอบภาพที่ถูกต้อง โดยใช้วิธีการศึกษา 3 วิธี ด้วยกันคือ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากแหล่งต่าง ๆ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานี้ ออกแบบสำรวจความต้องการ และความคิดเห็นของผู้ใช้แบบเรียนผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1. จากการศึกษาและสัมภาษณ์ได้พบว่า พัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย สามารถแบ่งออกได้คือระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้เป็น 4 สมัย คือ 1) สมัยก่อนมีการพิมพ์ ถึงเริ่มมีการพิมพ์ในรัชกาลที่ 3 เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ แบบเรียนประกอบภาพของไทยคือ ตำราที่จัดทำขึ้นเป็นสมุดข่อย มีภาพเขียนประกอบ ภาพประกอบเรียนสมัยนี้ เป็นภาพสองมิติคือ มีเส้น และสีไม่มีแสงเงา การจัดภาพเป็นแบบดั้งเดิมคือ ใช้ภาพต่าง ๆ ซ้อนกันอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม 2) สมัยเริ่มระบบโรงเรียน ในยุคสมัยบูรณาการสหราชอาณาจักร ถึงสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 สมัยนี้มีการพิมพ์แล้ว แบบเรียนประกอบภาพรุ่นแรก ๆ มีการพิมพ์ปกในซึ่งมีลวดลายเป็นกรอบสำหรับภาพประกอบในเล่ม ส่วนใหญ่เป็นภาพเขียนลายเส้นขาวดำ มีขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นภาพแตกต่างมากกว่าที่จะใช้อธิบายเนื้อหา หรือใช้ประกอบเนื้อหา เมื่อมีประกาศตั้งกระทรวงธรรมการแล้ว ภาพประกอบหนังสือแบบเรียนจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นประเภทภาพอธิบายเนื้อเรื่องแทบทั้งสิ้น ลักษณะภาพประกอบสมัยนี้ยังคงเป็นภาพเขียนลายเส้นขาวดำ ส่วนใหญ่มีขนาดตั้งแต่ 1/4 - 1/2 หน้า และเริ่มใช้ภาพเขียนสามมิติตามแบบ อย่างภาพของตะวันตก ปลายสมัย

นี้ภาพประกอบแบบเรียนที่เป็นภาพถ่ายเริ่มมีปรากฏในหนังสือบางเล่ม แต่มักเป็นหนังสือแบบเรียนระดับมัธยม 3) สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 จนถึงหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช 2503 ภาพประกอบในระยะต้นของสมัยนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นภาพเขียนขาวดำใช้อธิบายเนื้อหาโดยเฉพาะบ้าง และใช้เป็นภาพประกอบเรื่องโดยทั่วไปบ้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา มีการพิมพ์ภาพสีประกอบแบบเรียนอย่างสวยงาม ขนาดของภาพประกอบก็ใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะแบบเรียนระดับประถมมักมีภาพประกอบตั้งแต่ 3/4 หน้า จนถึงเต็มหน้า ในปี พ.ศ. 2486 มีการเปลี่ยนแปลงรูปเล่มใหม่ในการพิมพ์แบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า โดยรูปเล่มเปลี่ยนจากลักษณะแนวตั้งมาเป็นแนวนอน ตัวหนังสือมีขนาดใหญ่กว่าเดิม ภาพประกอบมีอยู่ทุกหน้า และมีหลายสี เป็นภาพประกอบเรื่อง และอธิบายเนื้อหาสำหรับแบบเรียนตามหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช 2503 ปรากฏว่าสำนักพิมพ์เอกชนได้นำเอาวิธีการจัดหน้า และภาพประกอบของหนังสือแบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้าไปใช้ ทางกรมวิชาการพยายามใช้เทคนิคภาพชุดมาประกอบแบบเรียนทั้งเล่มแต่คุณภาพการพิมพ์ไม่คมชัด ต่อมาได้การพิมพ์แบบเรียนทั้งของรัฐและเอกชนได้พัฒนาขึ้น โดยเปลี่ยนมาใช้เครื่องพิมพ์ระบบ ออฟเซตและใช้เทคนิคถ่ายภาพซ้อนกันลงภาพลายเส้น ทำให้ได้ภาพที่ชัดเจน 4. สมัยเริ่มใช้หลักสูตรการศึกษาใหม่ พุทธศักราช 2521แบบเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเนื้อหา ส่วนรูปแบบยังคงเดิม 5. จากแบบสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของครู และนักเขียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าแบบเรียนของกรมวิชาการจำเป็นต้องปรับปรุงด้านรูปแบบ โดยเพิ่มจำนวนของภาพประกอบสร้างความน่าสนใจของภาพประกอบ และเลือกใช้ภาพประกอบที่ทันสมัย นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะว่ากรมวิชาการควรจัดพิมพ์เล่มหนังสือแบบเรียนให้แข็งแรงกว่าที่เป็นอยู่ และบริษัทเอกชนควรลดราคาหนังสือให้ต่ำลง

พจน์ จินาวรกุล (2520) ได้ศึกษาขนาด และรูปแบบของตัวอักษรที่เหมาะสมสำหรับหนังสือแบบเรียนชั้นประถมศึกษาในประเทศไทยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อนำไปสู่การสรุปหาข้อคิดว่าตัวอักษรที่มีลักษณะใดบ้าง ที่นักเรียนในชั้นประถมศึกษาชอบทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน รวมทั้งมีความเหมาะสมในการจัดพิมพ์ และอื่น ๆ เช่น ความประหยัด ความรวดเร็วในการอ่าน เครื่องมือในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ แบบทดสอบทัศนคติ และแบบทดสอบความเข้าใจในการอ่าน โดยที่ผู้ทำการวิจัยสร้างขึ้น

เองจากหนังสืออ่านประกอบบทเรียนที่มีไว้ใช้กับกลุ่มนักเรียนที่ไปทำการทดสอบ กลุ่มตัวอย่าง ประชากร เป็นนักเรียนในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งคาดว่าจะเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างของ ประชากรนักเรียนทั่วประเทศได้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยอย่างกว้าง ๆ มิได้ศึกษา เฉพาะเจาะจงหรือเปรียบเทียบในลักษณะที่จำกัด จากการศึกษาพบว่านักเรียนในชั้นที่สูง กว่าจะมีความพึงพอใจในการเลือกตัวอักษรมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า แม้ว่าการ ชอบตัวอักษรของนักเรียนจะไม่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่ก็พอทราบได้ว่ามีตัวอักษรบาง แบบบางขนาดที่นักเรียนชอบมากกว่าอีกแบบหนึ่งส่วนแบบทดสอบความเข้าใจในการอ่าน เกือบทั้งหมดนักเรียนสามารถอ่านเข้าใจ และมีผลสัมฤทธิ์ไม่แตกต่างกันโดยเฉพาะนักเรียน ในระดับชั้นที่สูงกว่า แม้ว่าการวิจัยครั้งนี้ยังไม่ชี้ชัดลงไปให้แน่นอนได้ว่าตัวอักษรลักษณะใด แบบใด ดีหรือไม่ดี แต่ก็สามารถทำให้ทราบได้ว่าตัวอักษรที่มีคุณสมบัติดีหลายประการ คือ ตัวพิมพ์แบบกลาง ส่วนตัวอักษรที่ไม่ค่อยเหมาะสมคือ ตัวพิมพ์แบบ UNESCO-T1-SOLD

สมทรง สัตลายน (2515) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะหนังสือที่เด็กชอบการวิจัย เรื่องนี้ เพื่อศึกษาถึงลักษณะหนังสืออันประกอบด้วย ขนาดรูปเล่ม ขนาดตัวอักษร และลักษณะ ภาพซึ่งนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5, 6 และ 7 ชอบตลอดจนเหตุผลในการเลือก หนังสือของนักเรียน ในด้านที่เกี่ยวข้องกับขนาดรูปเล่ม ขนาดตัวอักษรและลักษณะภาพ ประชากร ที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วยนักเรียนชายหญิงซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5, 6, 7 จำนวน 144 คน ใช้หนังสือเป็นเครื่องมือในการทดลอง 10 เล่ม หนังสือเล่มนี้ได้รับ การพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับหนังสือสำหรับเด็กว่าเหมาะสมสำหรับเด็กในระดับ ประถมศึกษาตอนปลาย นำข้อมูลเกี่ยวกับระดับความชอบมาหาค่าเฉลี่ยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับเหตุผลในการเลือกขนาดรูปเล่ม ขนาดตัวอักษร และลักษณะภาพมาหาค่าร้อยละ ผลของ การวิจัยพบว่า นักเรียนชอบขนาดรูปเล่ม 6"x 8.5" ประเภท Uprightมากที่สุดทุกระดับชั้น นักเรียนชอบตัวอักษรประเภท ผ.ศ. 20 บอยท์ ตัวเรียงห่างมากที่สุดทุกระดับชั้น นักเรียนชอบภาพวาดแบบไทยแท้ พิมพ์สอดสี 4 สีมากที่สุด ในการเลือกขนาดรูปเล่มนักเรียน ส่วนใหญ่เลือกโดยถือความกระชับรัด และการเปิดอ่านง่ายเป็นเกณฑ์ ในการเลือก ขนาดตัวอักษรนักเรียนส่วนใหญ่เลือกโดยถือความชัดเจนของตัวอักษรเป็นเกณฑ์ ในการ

เลือกลักษณะภาพนักเรียนส่วนใหญ่เลือกโดยถือสีสวยสะดุดตาเป็นเกณฑ์ นักเรียนมีความเห็นว่าหนังสือขนาด 5"x 7.25" กระดาษดีที่สุด ขนาด 6"x 8.5" เหมาะสมในการถือที่สุด นักเรียนมีความเห็นว่าตัวอักษรประเภท ผ.ศ. ดำรุ่นใหม่ ขนาด 19 1/2พอยท์ มีส่วนหนาส่วนดำมาก มีความชัดเจนที่สุด ตัวอักษรประเภท ผ.ศ. 20 พอยท์ตัวเรียงห่าง อ่านง่ายและน่าอ่านที่สุด นักเรียนมีความเห็นว่าภาพถ่ายสีธรรมชาติมีความชัดเจนที่สุด

วุฒิ แตรสังข์ (2514) ได้ศึกษาเรื่องแบบ สี และขนาด ของภาพประกอบแบบเรียนที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายชอบ ความมุ่งหมายของการวิจัยนี้เพื่อต้องการทราบว่านักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายชอบภาพประกอบเรียนที่มีลักษณะเป็นอย่างไร โดยศึกษากับนักเรียน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 300 คน ให้แต่ละกลุ่มดูภาพซึ่งมีเนื้อหากุ่มละเนื้อหา แต่แบบ สี และขนาดของภาพเป็นทำนองเดียวกันทั้งสองกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่านักเรียนทั้งสองกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือหญิงในระดับชั้นใด ชอบภาพถ่ายมากกว่าภาพวาดแรเงา หรือภาพวาดลายเส้น ชอบภาพหลายสีแบบธรรมชาติมากกว่าภาพขาวดำหรือภาพสีเดียว การชอบภาพมีต่อการเลือกภาพของนักเรียนชายอายุ 13 ปี ที่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 มากกว่าการเลือกภาพของนักเรียนกลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม แบบของภาพมีอิทธิพลต่อการเลือกภาพของนักเรียนมากที่สุด และขนาดมีอิทธิพลน้อยที่สุด กล่าวคือถ้าใช้ภาพถ่ายแทนภาพลายเส้นหรือภาพแรเงาจะทำให้ภาพนั้นดึงดูดความสนใจได้มากขึ้นเป็นอันมาก แต่ถ้าใช้ภาพขนาดใหญ่แทนภาพขนาดกลางหรือภาพขนาดเล็ก นักเรียนจะสนใจภาพนั้นเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย

งานวิจัยต่างประเทศ

กอแกม (Gaughan, 1990) ได้ศึกษาประวัติของศิลปะนิยม ซึ่งได้รับความสนใจเพื่อขึ้นตั้งแต่ ปี 1985 จากรายงานของ Getty center for Education in the Arts. ชื่อว่า Beyond Creating รายงานนี้เสมือนเป็นการท้าทายให้ครูศิลปศึกษาได้หันมาปรับปรุงการสอนศิลปศึกษาของตนเอง คือ เปลี่ยนจากความคิดเดิมที่ใช้ศิลปะเป็นแค่

เครื่องมือในการแสดงออกส่วนตน มาเป็นศิลปะที่มีพื้นฐานความรู้ ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หลักการย่อย ๆ คือ ประวัติศาสตร์ศิลป์, การวิจารณ์ศิลปะ, สุนทรียศาสตร์ และ ผลิตรกรรมทางศิลปะ (art production) ระยะเวลาร้อยปีที่ผ่านมา ครูทั้งหลายได้ศึกษา งานที่สร้างใหม่ เรียกว่า การศึกษารูปภาพ และค่อย ๆ พัฒนาสู่หลักการ The Discipline Based มาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของการศึกษาดำรงเรียนซึ่งได้ข้อมูลเบื้องต้นจาก 3 แหล่ง ที่เกี่ยวกับศิลปะนิยมในยุคต้น ๆ คือ 1. การสอนโดยการอธิบายที่ละภาพสู่การวิเคราะห์ โดยการให้แบบเรียน 3 เล่มที่มีภาพประกอบ 2. วิเคราะห์ตำราเรียนทั่วไปของวิชา ศิลปศึกษาจำนวน 10 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า ศิลปะนิยมเป็นวิชาที่คงความเต็มรูปแบบอยู่ในหลักสูตร Creative and Mental Growth ของ Lowenfeld กลับเปลี่ยนแนวคิดว่า ศิลปะนิยมที่มีอยู่ในตำราเรียนให้ผลในทางลบมากกว่า และสุดท้าย ช่วงเวลาแห่งการใช้หลักการ Discipline Based ซึ่งถือว่าเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ และเป็นการผสมผสานกับวิธีการเก่า ๆ ด้วย หลัก Cross Comparison มีพื้นฐานโดยยึด 4 องค์ประกอบต่อไปนี้ หลักการทางปรัชญา, หลักสูตร, ครู และสื่อการเรียน นักวิจัยไม่เห็นด้วยกับยุคแห่งการศึกษารูปภาพเมื่อ 100 ปีที่ผ่านมา และถึงยุคที่นำหลักการ Discipline Based Art Ed. มาใช้ถึงปัจจัยได้ร่วมกันก่อตั้งหลักการทางปรัชญา และนำมาสู่การสอน ดังนั้น การให้ความสำคัญ ของประวัติศาสตร์ และช่องว่างทางความคิดในระยะที่ไม่สนใจก่อนหน้านั้นในประวัติศาสตร์ แห่งศิลปศึกษา

เลมเพลลา (Lampela, 1990) ได้ศึกษาการใช้แบบเรียนวิชาศิลปะของครูประถม ศึกษาทั่วไป ครูศิลปะระดับประถมศึกษา และครูศิลปะระดับมัธยม ในรัฐโอไฮโอผลการวิจัย บรากรูว่า ครูเกือบทั้งหมดใช้แบบเรียนศิลปะซึ่งได้รับการจัดสรรมาให้ครูประถมทั่วไป และ ครูศิลปะระดับประถมศึกษาใช้ Discover Art โดย Chapman เป็น ส่วนใหญ่ ครูศิลปะ ระดับมัธยมต้นส่วนใหญ่ใช้ Understanding Creating Art ของ Goldstein ส่วนครู ศิลปะระดับมัธยมปลายใช้ Discovering Art History โดย Brommer การใช้ของครูใช้ บางบทเรียนเท่านั้น ลำดับขั้นของกิจกรรมถูกกำหนดโดยครูมากกว่าทำตามขั้นตอนของผู้

เรียนแบบเรียนได้กำหนดไว้ ครูส่วนใหญ่ใช้แบบศิลปะเมื่อต้องการสอนเนื้อหาวิชาที่เป็นทฤษฎี ตามความเห็นของครูส่วนใหญ่กล่าวว่าแบบเรียนศิลปะมีประโยชน์

อัล-มูฮัมมา. (Al-Muhanna, 1989) ได้ทำการศึกษาเรื่องศิลปศึกษาเชิงหลักการ พื้นฐาน (Discipline-Based Art Education DBAE) ตามแนวคิดตะวันตกในคูเวต พบว่าองค์ประกอบ 4 อย่างของหลักการนี้ซึ่งมี ผลงาน, ประวัติศาสตร์, การวิจารณ์ศิลปะ และสุนทรียศาสตร์ พบว่า ผลิตรกรรมทางศิลปะได้รับความสนใจ และบรรจุไว้ในหลักสูตร ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นว่ายังไม่พอใจกับหลักสูตรศิลปศึกษาปัจจุบัน, ครูและศึกษานิเทศก์ ส่วนใหญ่ต่างกระตือรือร้นต่อการเข้ารับการอบรมซึ่งจะทำให้พวกเขาสามารถสอนองค์ประกอบของหลักการ DBAE. ได้ครบ การส่งเสริมให้หลักการ DBAE. บรรลุผลในคูเวตนี้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกล่าวคือ ควรมีการขยายระยะเวลาการฝึกหัดครูจาก 2 ปีเป็น 4 ปี ครูที่สอนหลัก DBAE. จะต้องได้รับการอบรมเข้ม และหลักสูตรจะต้องได้รับการปรับปรุง โดยบรรจุหลักการ DBAE. เข้าไป และให้ครูสามารถยืดหยุ่น และแบบเรียน แผนการสอน และสื่อการเรียนจะต้องได้รับการพัฒนา และให้ครูสามารถทำได้คล่อง

คลาก (Clark, 1978) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือประกอบการเรียนการสอนของครูศิลปศึกษาที่สอนเด็กในวัย 11-14 ปี ซึ่งพิมพ์ในประเทศอังกฤษ ระหว่างปี ค.ศ. 1960-1970 จำนวน 10 เล่ม เพื่อศึกษาว่าหนังสือเหล่านี้มีเนื้อหามาจากทฤษฎีความซาบซึ้งในศิลปะ และความคิดสร้างสรรค์ด้านศิลปะเป็นพื้นฐานหรือไม่ และมีสัดส่วนเช่นไร โดยศึกษาจากเกณฑ์ทฤษฎี 8 ทฤษฎี 5 เกณฑ์แรกเป็นทฤษฎีด้านสุนทรียศาสตร์ คือเกณฑ์ที่ 1 เป็นทฤษฎีของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) และทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ (sociological Theories) เกณฑ์ที่ 2 คือทฤษฎีของเบนเนตโต โครเซ่ (Benetto Croce) และอาร์.จี.คอลลิงวูด (R.G.Collingwood) และทฤษฎีด้านการแสดงออก และการสื่อความหมาย (Expression and Communication) อื่น ๆ เกณฑ์ที่ 3 คือทฤษฎี ของคริฟว์ เบลล์ (Clive Bell) และทฤษฎีรูปแบบ (Formalistic) อื่น ๆ เกณฑ์ที่ 4 คือทฤษฎีของ ซูซาน เค. แลนเจอร์ (Susanne K.Langer) และทฤษฎี

จิมโบลิก อิมมิเทชั่น (Symbolic Imitation) อื่น ๆ เกณฑ์ที่ 5 คือทฤษฎีของมอร์ริส ไวทซ์ (Morris Weitz) และทฤษฎีที่ปรัชญาการวิเคราะห์ (Analytical Philosophy) อื่น ๆ ส่วนอีก 3 เกณฑ์หลังนั้น 2 เกณฑ์เป็นทฤษฎีด้านจิตวิทยาของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และทฤษฎีด้านจิตวิเคราะห์ (Psycholytic Theories) อื่น ๆ เป็นเกณฑ์ที่ 6 กับเกณฑ์ทฤษฎีของรูดอล์ฟ อาร์เฮม (Rudolf Arnheim) และทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt) อื่น ๆ เป็นเกณฑ์ที่ 7 ส่วนทฤษฎีที่ 8 นั้น เป็นทฤษฎีสำคัญอื่น ๆ ที่เป็นทฤษฎีด้านสุนทรียศาสตร์ที่ไม่ใช้อยู่ 5 เกณฑ์แรก ทฤษฎีด้านมนุษยวิทยา ทฤษฎีด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ทฤษฎีร่วมสมัย ด้านศิลปะ หรือทฤษฎีด้านจิตวิทยา หรือสมมุติฐานที่มาจากงานวิจัยด้านศิลปะต่าง ๆ ผลของการวิจัยพบว่า ทฤษฎีของจอห์น ดิวอี้ และทฤษฎีในเกณฑ์ที่ 1 เป็นทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในหนังสือเหล่านั้นมากที่สุดคือเป็นทฤษฎีที่หนังสือทั้ง 10 เล่มอ้างอิง โดยเฉพาะหนังสือ 2 เล่มใน 10 เล่มนี้ อ้างถึงทฤษฎีในเนื้อหาเป็นอย่างมาก ส่วนทฤษฎีของโครเซ่ และคอลลิงวูด และทฤษฎีในเกณฑ์ที่ 2 มีหนังสือ 9 ใน 10 เล่มนี้อ้างอิง และจากการบันทึกค้นหนังสือพบว่า เป็นทฤษฎีที่ใช้อ้างอิงในข้อความที่เกี่ยวกับความซาบซึ้ง และการสร้างสรรค์ทางศิลปะ มีหนังสือ 9 เล่ม อ้างถึงทฤษฎีในเกณฑ์ที่ 6 คือ 4 เล่ม ส่วนหนังสือที่อ้างทฤษฎีในเกณฑ์ที่ 7 มีจำนวน 6 เล่ม และจำนวนหนังสือในเกณฑ์ที่ 8 นั้น รายละเอียดของผลวิจัยระบุว่าหนังสือจำนวน 8 เล่ม เป็นหนังสือที่มีการอ้างอิงทฤษฎีสุนทรียศาสตร์อื่น ๆ ที่มีใช้ทฤษฎีที่ระบุใน 5 เกณฑ์แรก หนังสือ 4 เล่ม อ้างถึงทฤษฎีด้านมนุษยวิทยา หนังสือ 6 เล่ม อ้างทฤษฎีประวัติศาสตร์ศิลป์ หนังสือ 5 เล่ม อ้างทฤษฎีร่วมสมัยด้านศิลปะ และหนังสือ 9 เล่ม อ้างอิงทฤษฎีร่วมสมัยด้านศิลปะ และหนังสือ 9 เล่ม อ้างถึงทฤษฎีด้านจิตวิทยาอื่นที่มีใช้ในเกณฑ์ที่ 6 และ เกณฑ์ที่ 7

จากงานวิจัยทั้งหมดที่หยิบยกมาครอบคลุมข้อความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการพัฒนาหนังสือแบบเรียน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ หลักสูตร ปัญหาการสอนศิลปะศึกษา การจัดทำรูปแบบของหนังสือแบบเรียน เช่น ภาพประกอบ ขนาดอักษร เครื่องขึ้นนำ สี ทั้งหมดนี้ ได้นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาแบบเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของแบบเรียนศิลปะศึกษา เรื่องการเรียนรู้คุณค่าทางศิลปะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ต่อไป